дисципліна
кілометр спільнота
ДЕРЖАВА океан
УРІВНОВАЖЕНІСТЬ
гардероб ТВОРЧІСТЬ
трамвай мізинець шеренга
ЖИТТЄРАДІСНИЙ температура
мільйон НАПОЛЕГЛИВІСТЬ
СПРАВЕДЛИВІСТЬ футбол
тролейбус

ВИДАВНИЦТВО
ТзОВ АСТОН
www.aston.te.ua

2021

Частина 1

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Марія Чабайовська,
Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

4

Марія Чабайовська,
Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

ВИДАВНИЦТВО
ТзОВ АСТОН
www.aston.te.ua

Українська мова та читання 4

ЧАСТИНА 1

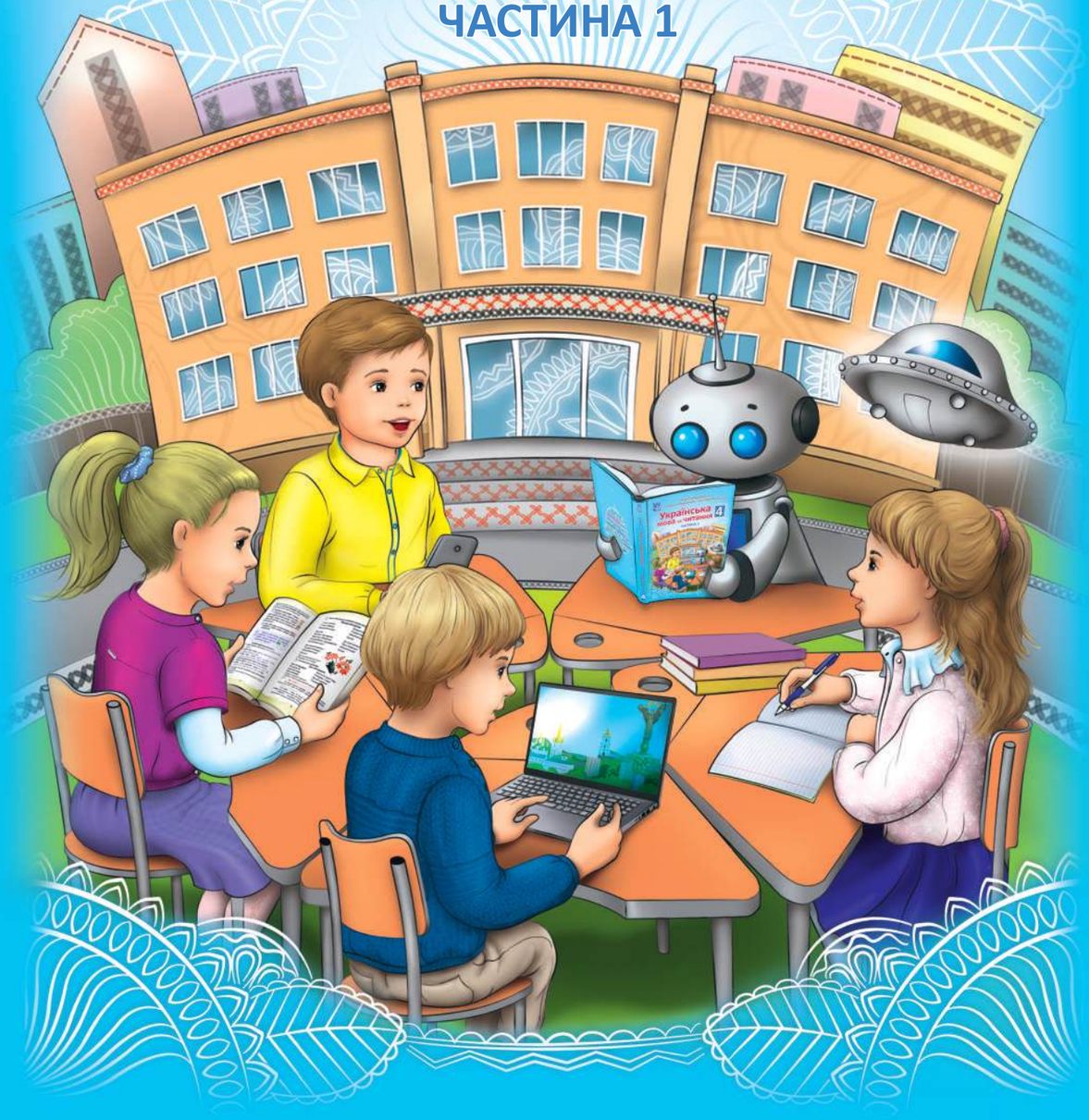

ЛЕПБУК

МОВНИЙ АНАЛІЗ

Звуко-буквений аналіз

План аналізу

1. Записати слово.
2. Поділити слово на склади, указати кількість складів.
3. Визначити наголошений склад.
4. Назвати послідовно всі звуки в слові, указати позначення їх буквами:
   а) голосні звуки (наголошені, ненаголошені);
   б) приголосні звуки (тверді, м'які, дзвінкі, глухі, подовжені).

Зразок письмового аналізу

Кожна пташка свою пісню співає (*Прислів'я*).

Свою — [свойу́]; сво-ю: 2 склади, наголошений другий склад; 5 звуків, 4 букви.

[с] — приголосний, твердий, глухий, позначений буквою с;

[в] — приголосний, твердий, дзвінкий, позначений буквою в;

[о] — голосний, ненаголошений, позначений буквою о;

[й] — приголосний, м'який, дзвінкий, позначений буквою ю;

[у] — голосний, наголошений, позначений буквою ю.

Аналіз слова за будовою

План аналізу

1. Змінити слово за питаннями і визначити закінчення.
2. Визначити основу слова.
3. Дібрати до слова 2–3 споріднених і визначити корінь.
4. Виділити префікс, якщо є. Дібрати 2–3 слова з такими ж префіксами.
5. Виділити суфікс, якщо є. Дібрати 2–3 слова з такими ж суфіксами.
6. Виділити частини слова за допомогою спеціальних значків.

Зразок письмового аналізу

Навесні, напровесні в нашому садку ми посадили яблуньку гарну та стрункУ.

Наталя Забіла

Напровесні, садку, посадили, стрункУ.

ІМЕННИК

Таблиці відмінювання іменників в однині

Відмінок	*Питання*	*Жіночий рід*				
Н.	*хто? що?*	книга	вишня	мрія	вежа	піч□
Р.	*кого? чого?*	книги	вишні	мрії	вежі	печі
Д.	*кому? чому?*	книзі	вишні	мрії	вежі	печі
Зн.	*кого? що?*	книгу	вишню	мрію	вежу	піч□
Ор.	*ким? чим?*	книгою	вишнею	мрією	вежею	піччю
М.	*(на) кому? (на, у/в) чому?*	(на/у) книзі	(на/у) вишні	(у) мрії	(на) вежі	(на/у) печі
Кл.	—	книго	вишне	мріє	вежо	пече

Відмінок	*Чоловічий рід*			*Середній рід*		
Н.	стіл□	батько	гай□	вікно	поле	знання
Р.	стола	батька	гаю	вікна	поля	знання
Д.	столу (столові)	батькові (батьку)	гаю	вікну	полю	знанню
Зн.	стіл□	батька	гай□	вікно	поле	знання
Ор.	столом	батьком	гаєм	вікном	полем	знанням
М.	(на/у) столі	(на) батькові (батьку)	(у) гаю	(на/у) вікні	(на/у) полі (по) полю	(у) знанні
Кл.	столе	батьку	гаю	вікно	поле	знання

ДЕРЖАВНИЙ ГІМН УКРАЇНИ

Музика *Михайла Вербицького*
Слова *Павла Чубинського*

Ще не вмерла України і слава, і воля,
Ще нам, браття молодії, усміхнеться доля.
Згинуть наші воріженьки, як роса на сонці,
Запанує і ми, браття, у своїй сторонці.

Приспів:
Душу й тіло ми положим за нашу свободу,
І покажем, що ми, браття, козацького роду.

Марія Чабайовська, Наталія Омельченко, Світлана Кожушко

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Тернопіль
Астон
2021

УДК 811.161.2(075.2)
Ч-12

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 16. 01. 2021 № 53)

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено.

Чабайовська М. І., Омельченко Н. М., Кожушко С. М.

Ч-12 Українська мова та читання : підручник для 4 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Частина 1 / М. І. Чабайовська, Н. М. Омельченко, С. М. Кожушко. — Тернопіль : Астон, 2021. — 160 с. : іл.
ISBN 978-966-308-814-3

Відповідно до вимог Державного стандарту початкової освіти та Типової освітньої програми початкової освіти колективу авторів під керівництвом Р. Б. Шияна

УДК 811.161.2(075.2)

Умовні позначення

1. Номер завдання.	Працюю в парі або групі.
Пригадую.	Завдання різного рівня складності.
Досліджую, вивчаю мовний і літературознавчий матеріал.	Знайомлюся з медіа.
	Для допитливих і кмітливих.
Завдання для розвитку критичного мислення.	Культура мовлення.

Матеріали для уроків української мови й літературного читання, рубрик «Перевір свої досягнення» та «Відповіді до завдань» розміщено на сайті видавництва.

ISBN 978-966-308-814-3

© Чабайовська М. І.,
Омельченко Н. М.,
Кожушко С. М., 2021
© ТзОВ «Видавництво Астон», 2021

ДОСЛІДЖУЮ ФОНЕТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Повторення вивченого про звуки і букви

Міфи — давні за походженням перекази про виникнення світу й людини, про богів і казкових героїв-напівбогів, різні фантастичні істоти. Виражають стосунки між людьми, їхні уявлення про явища природи. Пов'язані з хліборобським побутом наших предків.

1. **Прочитай міф.**

Перший хлібороб

Якось троє братів — Тур, Пан і Яр — вирушили на полювання. Чи довго вони полювали — невідомо, але дичини ніякої так і не роздобули. Розсердився Яр та й каже: «Не хочу більше звірів убивати. Буду я краще землю обробляти, зерном засівати, а те, що дозріє, їстиму, нікому шкоди не заподіваючи».

Не встиг він доказати останніх слів, як спустилися з неба Золотий Плуг і Золоте Ярмо. Почали брати сперечатися, кому ж із них ці речі належатимуть. Але тільки-но Пан і Тур взялися за чепіги, Плуг так і охопило полум'ям. Перелякані брати відскочили геть. І тільки Яр зміг узяти Золоте Ярмо й надіти на шиї волів, що тут-таки неподалік і паслися. **Далі запряг їх у Золотий Плуг і проклав першу в**

світі борозну. З тих пір і почали люди на землях прадавньої України вирощувати хліб.

- Чим займалися брати?
- Яке бажання виникло в Яра?
- Що трапилося з Плугом?
- Хто зміг прокласти першу в світі борозну?

твóрчість

Складіть мапу думок зі словосполученням *усна народна творчість*.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/NCQmKX *або QR-кодом і прочитай міф «Утворення світу».*

- Розкажи, із чого постав світ.

Пригадай, що ти знаєш про звуки мовлення та букви, що їх позначають. Свої знання перевір за посиланням https://is.gd/ELZ3BM *або QR-кодом.*

2. Спиши одне з виділених речень, поділяючи слова на склади для переносу.

❖ Пригадай, як правильно визначити кількість складів у слові.

3. Випиши з тексту по три слова в три колонки:
у першу — слова, у яких звуків більше, ніж букв;
у другу — слова, у яких звуків і букв порівну;
у третю — слова, у яких звуків менше, ніж букв.

❖ Поясни свій вибір.

4. Устав пропущені букви. Запиши слова: спочатку з наголошеним першим, потім — другим і третім складом.

Абр..кос, ап..льсин, вогн..ще, гор..зонт, д..путат, д..ц..метр, д..ректор, к..піти, к..шеня, оч..рет, пр..з..дент, пш..ниця, хв..лина.

дисципліна

❖ Зі словниковим словом склади і запиши речення.

5. Прочитай слова, записані в рядку. Склади нове слово за зразком: яр, світло, слід, спорт — явір.

Щука, каша, сосна, місто, земля.

День, джем, сом, подія, корал, півень.

Гніздо, білет, політ, петля, надія.

❖ Зроби звуко-буквений аналіз утворених слів.

Повторення вивченого про звуки і букви

Притча — це невелике оповідання алегорично-повчального змісту про людське життя з яскраво висловленою мораллю. Для притчі характерна можливість різнотлумачення.

1. Прочитай притчу.

Князенко Ясен

Був в одного князя син на ім'я Ясен. Жив князенко в гарному замку на верховині. Жилось би Ясеневі добре, коли б його вчителі-чужинці навчали любити рідну йому землю. Та вони цього не робили, тому князенко своєї землі не знав і не любив.

— Батьку, хочу пізнати світ. Надокучило мені жити в нашій країні. Дозволь мені оглянути інші краї!

— Їдь, сину, пошукай собі щастя на чужині. Якщо знайдеш його, залишайся там.

Попрощався князенко з родиною, поїхав далеко. Ніч захопила його в лісі. Знайшов Ясен місце під розлогим дубом. Перед спанням зітхнув глибоко:

— От якби мені крила, я б швидко полетів через гори й долини!..

Нараз став перед князем сивий дідусь і промовив:

— Так буде, як бажаєш. Сідай лиш у цей човен, він понесе тебе високо над землею. А як захочеш на землю, скажи: «Пливи, човнику, нижче й до землі ближче!»

Князенко сів у човен, і той поніс його вгору. Багато країн він так пізнав, але ні разу не хотів спуститися на землю.

Та ось човен опинився над землею, яка видалася йому найкращою за всі, що бачив їх у своїй мандрівці. Тут були зелені гори, урожайні поля, гарні оселі в зелених садках. На полях працювали люди, а їхній чарівний спів долітав аж до нього. «Ось найкраща земля!» — подумав князенко. І човен сів серед лісу перед великим замком.

Нараз з'явився знову перед ним лісовий дідусь і сказав:

— Іди, а там побачиш! — і зник. Князенко ввійшов до замку. Радісно привітав князь свого сина.

— Де я, і чия це така чудова земля? — спитав князенко.

— Ти вдома, сину, це твоя рідна земля, — відповів спокійно старий князь.

* Чому князенко Ясен відправився в подорож?

* Яка земля найбільше йому сподобалася?

** Підбери прислів'я і приказки про рідну землю.

2. Спиши два останніх абзаци. Підкресли букви, які позначають дзвінкі приголосні звуки, червоним олівцем, а глухі — синім.

❖ Яких приголосних звуків більше? Зроби висновок. Від чого залежить милозвучність мови?

Письмо для себе. Чому українську мову називають солов'їною?

Дзвінкі приголосні звуки в українській мові в кінці слова і в кінці складу перед глухими приголосними вимовляють дзвінко та позначають відповідними буквами: *[дуб] — дуб; [гриб] — гриб; [сад] — сад; [мед] — мед; [ри́бка] — рибка; [ве́зти] — везти; [ву́дка] — вудка; [сже́жка] — стежка; [кни́жка] — книжка.*

3. Прочитай слова в таблиці. Зверни увагу на їх вимову і правопис.

Вимовляємо	Перевіряємо	Пишемо
ні[х]ті	ніготь	нігті
кі[х]ті	кіготь	кігті
ле[х]кий	легенький	легкий
во[х]ко	волога	вогко
про[з']ба	просити	просьба
боро[д']ба	боротися	боротьба
моло[д']ба	молотити	молотьба
во[ґ']зал	за словником	вокзал

Написання букв на позначення сумнівних приголосних у словах перевіряють за допомогою зміни їх форм так, щоб після цих букв стояла літера голосного звука.

4. Запиши в абетковій послідовності назви міст України. У словах на ту саму букву бери до уваги наступні.

Житомир, Чернігів, **Київ**, Рівне, Одеса, Вінниця, **Львів**, Полтава, Дніпро, Чернівці, Суми, Харків, Тернопіль, Черкаси, **Запоріжжя**, Луцьк, Херсон, Миколаїв, Івано-Франківськ, Ужгород, Хмельницький, Кропивницький.

❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/2QnjJp або QR-кодом і розмісти назви зображених квітів за алфавітом.

ДОСЛІДЖУЮ ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Лексичне значення слова. Власне українські слова

Народні пісні — це поетично-музичні твори, у яких відображено думки українського народу, його звичаї, обряди та героїчну боротьбу за незалежність.

1. Прочитай виразно українську народну пісню.

Ой роду наш красний

У полі калина,
У полі червона
Хорошенько цвіте.

Приспів
Ой роду наш красний,
Роду наш прекрасний,
Не цураймося, признаваймося,
Бо багацько нас є.

Що перший цвіточок —
То рідний батенько.
Хорошенько цвіте.

Приспів

Що другий цвіточок —
То рідная ненька.
Хорошенько цвіте.

Приспів

Що третій цвіточок —
Рідна сторононька.
Хорошенько цвіте.

Приспів

- Про що розповідається в пісні?
- Які народні пісні ти знаєш?

ЦІКАВО

За різними даними учених, українських народних пісень налічується сотні тисяч. В ЮНЕСКО[1] зібрана дивовижна фонотека народних пісень країн усього світу. Фонд України налічує 15,5 тисяч

[1] ЮНЕСКО — міжнародна організація, яка сприяє розвитку національних культур, охороні пам'яток культури тощо.

пісень, і за цим показником **наша держава є першою на Землі**. Друге місце посідає Італія з кількістю 6 тисяч народних пісень.

3. Познайомся з новим словником — тлумачним.

У тлумачному словнику з'ясовуються основні, прямі і переносні значення слів мови. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» подано понад 250 тисяч слів. У кількості слів виявляється багатство мови.

4. Випиши з тлумачного словника пояснення лексичного значення двох-трьох слів (*на вибір*).

Візьми до уваги! **Сучасна українська мова складається з незапозичених (власне українських) слів, створених нашими предками (приблизно 90 %), і слів, запозичених з інших мов (іншомовних).**

До **власне українських слів** належать:

- назви будівель та їхніх частин: *будинок, обійстя, підлога, одвірок;*
- назви страв і напоїв: *вареники, голубці, борщ, локшина, галушки, пампушки, узвар;*
- назви одягу і взуття: *сорочка, вишиванка, хустка, стрічка, намисто, капелюх, чоботи, черевики;*
- назви предметів побуту: *рушник, кошик, коромисло;*
- наукові терміни: *освіта, виховання, іспит, підручник;*
- слова, у яких вимовляємо і пишемо *«ґ»: ґанок, ґава, ґрунт, ґрати, ґудзик, дзиґа, ґазда, ґніт тощо.*

5. З пісні «Ой роду наш красний» випиши власне українські слова.

❖ Поясни їх лексичне значення. За потреби скористайся тлумачним словником.

Лексичне значення слова. Уявлення про слова, запозичені з інших мов

1. Прочитай мовну казку.

Великий бал

Щось бриніло тонко й надокучливо і заважало Василькові спати: уставай, уставай, ходімо на бал!

— Бал влаштовують слова. І там на тебе чекає несподіванка.

Василька щось підхопило, закрутило — і враз він опинився у великій-превеликій залі з кришталевими люстрами й дзеркальними стінами. До нього йшла цариця балу! Була вона висока й гарна, у пишній сукні й у червоних, як вогонь, коралях.

— Добрий вечір, Васильку. На цьому балу ти будеш моїм царем.

— Я-а-а? — сторопів Василько.

— Ти. І нам пора вітати гостей. Тут багато іноземців. Ось греки. Вони твої давні знайомі, — сказала цариця, підводячи його до великого гурту.

Василько здивувався ще дужче, бо то виявилися не люди, а слова, і він справді знав їх. Були там МАТЕМАТИКА, ІСТОРІЯ, ФІЗИКА, ГРАМАТИКА, а ще АТЛАС, АЛФАВІТ, АПОСТРОФ, були ОЛІМПІАДА, ПОЕЗІЯ, МЕЛОДІЯ, ХОР, ЕЛЕКТРИКА, ОКЕАН, ЛИМАН, і навіть звичні-презвичні слова ГЕРОЙ, КІНО теж стояли серед греків.

— Невже ви не наші, українські? — не повірив Василько.

— Тепер українські, але походимо ми з Греції. Твоє ім'я також із греків.

— Не може бути! — розсміявся хлопець.

— Ще й як може. Воно по-грецьки означає «цар».

«То ось чого я цар балу», — здогадався Василько. Він ще хотів поговорити з греками, але цариця покликала далі:

— Ходімо, у нас ще багато гостей. Ось латиняни, привітаймо їх.

Цих Василько також знав. Були серед них КЛАС, КАНІКУЛИ, КАРТА, ДАТА, ЛІНІЯ, ЛІТЕРА, НОМЕР, НОТИ, ОКУЛЯРИ, а ще КАНАЛ, КВАРТАЛ, ПАЛАЦ, КОРОНА, МАЛЬВА, ПАЛЬМА…

Ось і англійці. Ними виявилися БОКС, ХОКЕЙ, КЛУБ, ЛІДЕР, ТРАМВАЙ, ТРАКТОР та інші слова.

— Хто б сподівався, — пробурмотів Василько, — Англія далеко, а слів звідти хтозна-скільки.

Потім вони вітали німців — були то ФОКУС, ШИНА, КАХЛІ, ГНОМ, РЮКЗАК, ПАКЕТ, ПАШТЕТ, БУТЕРБРОД…

За німцями настала черга голландців — ці здебільшого стосувалися моря: КРАБ, БОРТ, ЛЮК, ЯХТА.

Цариця підходила до італійських, тюркських, перських слів. Іноземці зібралися з усіх усюд, декотрі примандрували навіть із далекого Китаю або ще дальшої Японії. Василько аж утомився вітати їх, тому зрадів, коли почалися танці.

Спершу французи танцювали ВАЛЬС. Було їх багато, серед них МОДА, ОДЕКОЛОН, КАРНАВАЛ, МАСКА, САЛЮТ, СЮРПРИЗ, ЖУРНАЛ, МЕТРО, БАЛ, БЕНКЕТ, БУКЕТ. Здебільшого вони любили повеселитися, тож танцювали вміло й вишукано.

Потім польські слова танцювали КРАКОВ'ЯК, іспанські — ТАНГО, англійські — ФОКСТРОТ, а врешті всі разом стали танцювати український ГОПАК. Та тільки розгулялися, як раптом у двері хтось загрюкав: ВІДЧИНЯЙТЕ!

Зірка Мензатюк

* Де відбуваються події?
* Які гості (слова, запозичені з інших мов) зустрілися на балу?
** Що довідався Василько про походження свого імені? Прочитай.
*** Знайди інформацію про значення свого імені.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/3kmWsE *або QR-кодом і прочитай продовження казки. Про які ще слова, що мандрували, ти дізнався/дізналася?*

Візьми до уваги! **Дізнатися, з якої мови запозичене слово, про його значення нам допоможе словник іншомовних слів.**

2. Випиши у дві колонки по шість слів: у першу колонку — слова, запозичені з грецької мови, у другу — з латинської.

❖ Що сказано в казці про слова латинського походження?
❖ З двома словами з кожної колонки склади і запиши речення.

3. Попрацюйте в парах. Випишіть із тексту по чотири слова, які запозичені із західноєвропейських мов (англійської, німецької, голландської, французької).

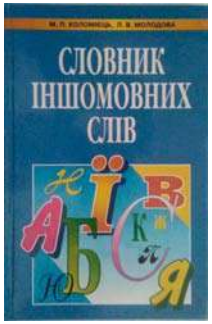

4. Зі «Словника іншомовних слів» випиши по два слова, запозичені з італійської, китайської, японської мов.

5. Спиши з тексту речення, в якому розповідається про танцювальні вподобання слів.

Поміркуй. Чому саме гопак об'єднав усі слова?
❖ Склади і запиши невелике висловлювання на цю тему.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/aknLxA *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала казку.*

Повторення та узагальнення знань про значення слова

1. Прочитай українську народну казку.

Дідова дочка та бабина дочка

За високими горами, за дрімучими лісами жили дід і баба. У діда була своя дочка, а в баби — своя. Дідова була і **ласкава**, і слухняна, а бабина — сварлива, пихата та ще й лінива до того ж.

Настала зима, почали обидві дочки на досвітки ходити. Дідова з літніми жінками цілий день пряде, а бабина — то танцює, то гуляє і додому приходить з голим веретеном.

Та баба все хвалить її та розхвалює. Тільки дід про свою ані слова.

Повертались дівчата одного разу з досвіток, і довелось їм через тин перелазити. Віддала дідова дочка бабиній свої веретена потримати, поки через тин перелізе, а та побігла з ними до матері й вихваляється:

— Погляньте, скільки я сьогодні напряла!

Пішла баба до діда новиною похвалитися.

Розсердився дід, коли його дочка додому з порожніми руками прийшла. Навіть не вислухав її — почав лаяти.

А баба й каже дідові:

— Як ти своє ледащо не проженеш з дому або не віддаси в найми, то я тебе покину.

Злякався дід і вирішив віддати дочку в інше село у найми.

Ідуть вони шляхом-дорогою, ідуть — аж приходять до криниці. А криниця й каже:

— Дівонько, вичисти мене! А як будеш вертатися, то водиці з мене нап'єшся.

Вичистила дівчина криницю, та й пішли собі.

Ідуть, аж дивляться — стоїть стара облуплена піч.

— Дівонько, вимасти мене! А як будеш вертатися, то теплими книшами почастую.

Дівчина швидко замісила глину, вимастила піч, та й пішли з дідом далі.

Ідуть вони, ідуть, аж дивляться — стоїть яблунька-кисличка.

— Дівонько, підчисть мене! А як будеш вертатися, то я тебе яблуками почастую.

Підчистила дівчина кисличку, та й пішли вони.

Ідуть, аж **дорога** зайшла в темний, густий ліс. Дивляться — стоїть хатчина. Зайшли. А в хаті великий нелад. Заходилася дівчина прибирати, а дід і каже:

— Роби ж ти лад, а я піду та принесу дров до печі.

А сам **гадає**: «Лишу я її тут, хатчина є, дрова близько, є чим топити, а їстиме те, що заробить, то й ліньки забуде, як сама на себе робитиме». І завернув собі додому.

* Де і коли відбуваються події? Хто головні герої казки?

* Знайди слова, які ти не розумієш.

** Доведи рядками тексту, що дідова дочка була працьовитою, а бабина — лінивою.

** Склади план і перекажи казку близько до тексту.

*** Оціни поведінку дідової і бабиної дочок.

Письмо для себе

Розкажи героям казки, як сучасне життя відрізняється від їхнього.

Склади сенкан зі словом *казка*.

Візьми до уваги! **Одне зі значень багатозначного слова є прямим, а всі інші — переносними.**

2. Запиши слова у дві колонки: у першу — однозначні слова, у другу — багатозначні.

Горобець, корінь, лінія, таксист, стілець, перо, тополя, ключ, ручка, середа.

❖ Склади і запиши два речення з одним зі слів другої колонки: перше — у прямому значенні, друге — у переносному.

3. Випиши з тексту слова, ужиті в переносному значенні. Утвори і запиши словосполучення, у яких ці слова будуть використовуватися в прямому значенні.

4. Спиши, доповнивши прислів'я антонімами. Поясни, як ти розумієш їх значення.

Що в молодості навчишся, то на … як знайдеш. Рання пташка дзьобик чистить, а … очиці жмурить. Хочеш собі добра — не роби нікому … . З праці радість, а з … — … .

❖ Підкресли слова, у яких звуків менше, ніж букв, зеленим олівцем, а в яких звуків більше — синім.

5. Випиши з тексту виділені слова, підбери до них синоніми.

6. Знайди в словнику три синоніми до слів, які починаються на букву *Р*.

❖ Усно склади цікаву історію, використовуючи якнайбільше підібраних слів.

7. Прочитай веселі вірші Ігоря Січовика.

Їжачиха сину шила
Чобітки без голки й шила.
Грай, моя скрипко, серце не край,
Я ще вернуся колись в рідний край.

❖ Спиши. Підкресли омоніми. Поясни їх значення.

ДОСЛІДЖУЮ БУДОВУ СЛОВА

Значущі частини слова. Складні слова

1. **Прочитай продовження української народної казки.**

Дідова дочка та бабина дочка

Ждала-ждала дівчина батька. Вже й смерклося. **Засвітила** каганчика, сидить і плаче, бо боїться сама в лісі, та ще в чужій хаті. Коли чує, хтось стукає в двері.

Відчинила дівчина, аж бачить — на порозі дідок стоїть з бородою, весь білий, як молоко.

Знайшла дідова дочка крупи, затопила в печі, зварила вечерю, нагодувала дідка.

Повечеряв дідок, подякував дівчині та й каже:

— Ну, я піду, а ти прибери в хаті, постели собі та й лягай спати. А як опівночі прийдуть під вікно красені, ти дверей їм не відчиняй, танцювати з ними не йди.

Рівно опівночі загриміло щось, загупало під вікном. Підійшли до вікна красені-юнаки. Стали запрошувати дідову дочку йти танцювати. Але вона пам'ятала слова дідка і не пішла.

Уранці прийшов дідок і почав хвалити дівчину:

— Добре ти зробила, що послухалася мене... Бери тепер собі, що хочеш, сідай у карету та їдь додому. Того добра, що вони залишили, буде тобі з батьком на цілий вік.

Сіла **дідова** дочка в карету та й поїхала додому. Легка показалася їй далека дорога, бо добре частували-

пригощали її і яблунька-кисличка, і піч, повна книшів, і криничка. Незчулася, як і додому приїхала.

А баба глянула у вікно й кричить:

— Біжи, діду, якісь пани приїхали!

Вибіг дід і очам своїм не вірить! А донька вже просить, щоб помагав зносити добро до хати.

* Хто прийшов до дідової дочки? Що дівчина зробила на прохання дідка?

* За що отримала подарунки?

** Чому далека дорога додому здалася їй легкою? Прочитай.

** Склади план і перекажи казку.

*** Оціни поведінку дідової дочки.

Позитивне мислення. Продовж речення. *Дідова дочка багато працювала, зате… .*

2. **Випиши з тексту виділені слова, проаналізуй їх за будовою.**

3. **Прочитай слова.**

Ліс, сад; писати, читати.

врівнова́женість

❖ Від цих слів за допомогою префіксів і суфіксів утвори якнайбільше нових слів.

❖ Зроби висновок про роль префіксів і суфіксів у мовленні.

4. **Склади слова з частин слів.**

Зразок. Префікс від слова *посадка*; корінь від слова *з'їзд* — *поїзд*.

Префікс від слова *під'їхав*; корінь від слова *водичка*; суфікс від слова *лісник* — … .

Префікс від слова *порада*; корінь від слова *двірник*; закінчення від слова *земля* — … .

❖ З утвореними словами склади і запиши речення.

5. **Склади і запиши по три слова до поданих схем.**

6. Прочитай слова. Проаналізуй, скільки коренів містить кожне з виділених слів. Чому?

Новобудова — новий, будова.

Світловодолікарня — світло, вода, лікарня.

➡ Для цього досліди, від яких слів вони утворені та скільки в них коренів.

➡ Перевір свій висновок за правилом.

Слова, що містять у своїй структурі два або кілька коренів, називають складними.

7. Прочитай слова. Визнач у них корінь. З поданих слів утвори нове слово. Запиши. В утворених словах виділи корені.

Сільське, господарство —
Кіно, зал —
Ліс, степ —
Короткий, час —
Чорний, земля —
Синій, око —

Чергування голосних у коренях слів

1. Прочитай продовження української народної казки.

Дідова дочка та бабина дочка

Опам'яталася баба від несподіванки й почала гризти діда:

— Веди, діду, мою дочку туди, куди свою водив. Коли твоя стільки заслужила, то моя більше заслужить.

Дід, рад не рад, узяв та й повів. Коли приходять до криниці, а криничка й каже:

— Дівчино, вичисть мене! А як будеш відти вертатися, то доброї водички з мене нап'єшся.

А дівка каже:

— Щоб я коло тебе руки мастила? Я панського роду.

Та й пішли далі. Ідуть вони, ідуть, аж бачать піч.

— Дівчино, вимасти мене! А я тебе гарячими книшами почастую, як будеш назад вертатися.

А дівчина відказала, що їстиме булки, калачі та марципани, а не загнічений хліб з поколупаної печі.

І яблуньці-кислиці відрубала, що вертатиме на чотирьох возах, а кожен буде запряжений шістьма сивими кіньми. У кожнім возі буде срібло та золото, усяка всячина дорога, і яблука кислі їй ні до чого.

Ідуть вони, ідуть, уже й у ліс зайшли та й прийшли до тієї хатки. А там нелад страшний. От дід і каже:

— Отут я найняв був свою дочку. Жди ж тут, а я піду в ліс шукати того пана.

Сидить дівчина, не робить нічого, ані діда, ні пана нема та й нема. Коли чує, стукає хтось у двері й просить відчинити.

— Не великий пан, сам відчиниш.

Бачить, відчиняє двері дідок, весь білий, наче молоком облитий, і просить:

— Зготуй мені вечерю, дівчино, бо я зголоднів.

— Якщо голодний, то й вари собі сам!

— Хоч і не зробила ти для мене нічого, — каже дідок, — дам я тобі хорошу пораду. Як прийдуть опівночі красені й будуть кликати тебе на танці — не йди, бо погано тобі буде.

— Обійдусь якось і без твоїх порад, — відповідь була.

Зібрався дідок і пішов.

Якраз опівночі постукали у вікно. Глянула дівка — стоять у дворі юнаки-красені. Зраділа вона і кричить:

— Іду, іду, а то мені так набридло самій сидіти.

Та й вибігла до них...

Ждала баба свою дочку з багатством, та так і не діждалася. А дід зі своєю дочкою зажили щасливо і радісно. Може, ще й досі живуть, якщо дочку заміж не видав.

* Чи виконала бабина дочка прохання кринички, печі, яблуньки? А дідка? Чому?

* Чи послухала дівчина пораду дідка? Що за це отримала?

** Склади план і перекажи казку.

*** Оціни поведінку бабиної дочки.

Тема твору — основне питання, яке висвітлюється; те, про що/кого написаний твір.

Ідея твору — основна думка про зображені життєві явища, події; те, як оцінюється автором описане.

• Визнач тему та ідею казки.

РАФТ

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
хто пише	хто отримує	форма написання тексту	про що текст
дідова дочка	бабина дочка	лист	порада

2. Прочитай слова. Проаналізуй зміну голосних звуків у коренях слів.

Солі — сіль
стола — стіл
гостя — гість

[о] — [і]

печі — піч
осені — осінь
шести — шість

[е] — [і]

Зміну звуків у коренях слів називають чергуванням.

3. Зміни слова так, щоб у корені відбулося чергування голосних звуків. Утворені пари запиши за зразком.

Зразок. Ночі — ніч, речі — річ.

Зорі, громи, чоботи, **джмелі**, слово, нора, село, **воля**, коти, вечеря, лебеді, коні.

❖ З двома парами слів склади і запиши речення.
❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

мізи́нець

4. Знайди і випиши з казки слова, у яких відбувається чергування голосних у корені слова. Зміни ці слова так, щоб у них змінився голосний звук.

5. Підбери слова, у яких може відбуватися чергування голосних звуків [о], [е] з [і] в коренях.

Чергування приголосних у коренях слів

1. Прочитай українську народну казку.

Котигорошко

Жили колись чоловік із жінкою. І було в них семеро синів та одна дочка. Пішли якось шестеро синів у поле працювати. А найменший брат залишився вдома. Йшли брати полем і **плугом** за собою борозну тягнули, щоб сестра могла їх знайти, коли обід їм понесе.

Біля того поля, у лісі, жив змій. Задумав він недобре: борозну, що брати проклали, засипав, а сам нову проклав, прямісінько до себе у двір.

Понесла сестра братам обід і по тій змієвій борозні й пішла. Йшла-йшла та зайшла в змієвий двір. Прямо до змія в лапи.

Повернулися брати з поля, а сестри немає. Пішли вони шукати її.

Прийшли до зміїного двору. Вийшов змій їм назустріч:

— Битися прийшли до мене чи миритися? — питає змій.

— Битися! — відповідають брати.

— Тоді пішли під залізний дуб, поміряємося силою. Не терплю людського **духу**!

Прийшли. Посеред зміїного двору дуб високий стоїть. І стовбур, і листя в нього залізні, погойдуються на вітрі, видзвонюють.

Як налетів на братів змій, ударив із усієї своєї зміїної сили, одразу ж глибоко в землю увігнав, до зміїної темниці. Там і замкнув...

Батько з матір'ю тим часом чекають та чекають, а синів немає. Одна **втіха** залишилася — менший синок. От знайшов він горошину, посадив у землю.

Дивиться — аж виріс величезний кущ **гороху**, а на кущі — стручок. Лише один. А в ньому горошина, теж одна, та не проста, а чарівна. Дотягнувся хлопчик до стручка, зірвав його.

Випала горошина зі стручка, покотилася. Хлопчик побіг за нею, схопив горошину **рукою** та з'їв. Із того часу й прозвали його Котигорошком.

Почав Котигорошко зростати не по днях, а по годинах. За тиждень вище батька виріс.

* Де працювали брати? Навіщо вони протягли борозну?
* Що задумав змій?

* Як брати визволяли сестру? Прочитай.
** Чому хлопчика назвали Котигорошком? Прочитай.
*** Склади малюнковий план і перекажи казку.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/cED5ee *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала текст.*

2. Прочитай слова у таблиці. Які звуки чергуються в коренях? Якими буквами вони позначені?

Друг	друзі	друже	[г] — [з′] — [ж]
ріка	у ріці	річка	[к] — [ц′] — [ч]
муха	мусі	мушка	[х] — [с′] — [ш]

3. Зміни слова або добери спільнокореневі так, щоб у корені відбулося чергування приголосного звука. Утворені пари слів запиши.

Допомога — … ; книга — … ; нога — … ;
щука — … ; молоко — … ; комаха — … ;
берег — … ; луг — … ; кожух — … .

❖ Із трьома дібраними словами склади речення.

4. Випиши з тексту виділені слова. Зміни їх або добери спільнокореневі слова так, щоб відбулося чергування приголосних звуків у корені.

5. З поданих слів утвори і запиши словосполучення. Зверни увагу на чергування приголосних звуків у корені.

Зразок. Полуниця, сік — полуничний сік.

Дорога, сумка; чумак, шлях; козак, пісня; молоко, кисіль; сонце, промінь; сніг, зима.

❖ Із двома словосполученнями склади і запиши речення.

Написання слів з префіксами *пре-* і *при-*

1. Прочитай продовження української народної казки.

Котигорошко

Одного разу батько копав криницю і натрапив на **превеликий** камінь. Пішов гукати людей, щоб допомогли камінь витягнути. Поки батько ходив, Котигорошко однією рукою камінь із землі витягнув. Прийшли люди, дивуються!

А Котигорошко як відчув свою силу, так і вирішив піти братів і сестру визволяти.

Пішов він до коваля, попросив, щоб той йому скував важку булаву. Коваль і скував.

Попрощався Котигорошко з батьком, матір'ю і пішов по тій борозні, по якій сестра й брати пішли та не повернулися. **Привела** вона Котигорошка до змійного двору.

— Чого тобі треба? — зашипів змій. — Битися чи миритися до мене **прийшов**?

— Битися! Я братів і сестру звільнити хочу!

Стали вони битися. Схопив наш молодець змія та як кине! Ударився змій об дерево — стовбур надвоє розколовся, змію хвіст **прищемив**. А стовбур залізний, не вирвешся.

Котигорошко змія покинув, пішов братів із в'язниці звільняти. Прути ґрат розігнув, вивів бранців на волю.

А змій тим часом дуб із корінням вивернув, схопив сестру Котигорошка і полетів. Дуб важкий за ним по землі волочиться, слід залишає.

От Котигорошко з братами бігли по сліду та побачили перед собою глибоку яму. Дна не видно. Злякалися брати, не хочуть лізти в яму.

— Я полізу, — каже Котигорошко, — спускайте мене вниз.

Сплели вони зі своїх поясів довгу-**предовгу** мотузку.

Спустився Котигорошко і прямо до підземного світу потрапив. Дивиться — стоїть палац, великий і **прекрасний**. А навколо золото та дорогоцінні камені — усе так і виблискує.

Назустріч йому сестра біжить:

— Тікай швидше, — каже. — Змій з дуба хвіст витягує, він тебе уб'є. Багатьох сміливців уже повбивав.

— Не вб'є! Це я йому хвоста прищемив. Веди мене до нього!

Раз ударив Котигорошко булавою — змій по коліно в камінь увійшов. Другий раз ударив — по пояс у камінь загнав. Третій раз ударив — зовсім убив.

- Що здивувало людей?
- Прочитай, як Котигорошко бився зі змієм.
- Склади план і перекажи казку від імені Котигорошка.

2. Випиши з тексту виділені слова у дві колонки: у першу — з префіксом *пре-*, а в другу — з префіксом *при-*.

➡ Зверни увагу на лексичне значення цих слів.

➡ Зроби висновок про те, коли вживають префікс *пре-*, а коли — *при-*.

Префікс *пре-* вживають переважно в прикметниках для вираження найвищого ступеня ознаки: *дивний — предивний.*

Префікс *при-* пишуть переважно в дієсловах, що означають: наближення (*прибігти*); приєднання (*прикрутити*); частковість дії (*прилягти*); результат дії (*прив'язати*), а також у прикметниках, утворених від іменників із прийменником *при*: *при вокзалі — привокзальний.*

3. Додавши до слів префікси *пре-* або *при-*, запиши слова відповідно у дві колонки.

Великий, гарний, клеїти, чудовий, будувати, йти, погано, міський, солодкий, морозити.

❖ Поясни правопис префіксів ***пре-***, ***при-***.

❖ З двома словами з префіксом ***пре-*** та двома словами з префіксом ***при-*** склади і запиши речення.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/lguc3t *або QR-кодом і виконай завдання.*

4. Спиши слова, уставляючи пропущені букви в префіксах *пре-*, *при-*.

Пр..милий, пр..веселий, пр..нести, пр..сісти, пр..линути, пр..гріти, пр..стиглий.

❖ Зі словами з вправи склади висловлювання «Мандрівка осіннім лісом».

Правопис слів з апострофом після префіксів

1. Прочитай продовження української народної казки.

Котигорошко

Узяв **Котигорошко** три мішки золота й три мішки дорогоцінних каменів, і пішли вони з сестрою до тієї ями, через яку він спустився в підземне царство.

Прийшли. Котигорошко й кричить:

— Гей, ви, добрі молодці! Мотузку опускайте, нас нагору тягніть!

Брати мотузку опустили, він до неї спершу золото і каміння прив'язав.

Знову кричить Котигорошко:

— Опускайте ще раз, добрі молодці, мотузку. **Сестра** ваша до вас повертається. Обережно піднімайте!

Та не дарма брати в змііному царстві пожили. Непомітно для себе змііного духу набралися.

— Нащо ми його будемо витягувати? — кажуть. — Ми шестеро змія не подолали, а він один зумів. Нас люди засміють. Та й добро все нам дістанеться.

Котигорошко здогадався, через що затримка вийшла. Зрозумів, що погане проти нього надумали. Прив'язав до мотузки камінь і кричить:

— Тягніть мене!

Підтягнули брати камінь вище та й відпустили мотузку. Упав камінь униз. Розсердився Котигорошко. «Гарні ж у мене брати!» — думає.

Довелося йому повернутися в підземне царство. Раптом хмари набігли, вдарив грім, полив дощ із градом. Сховався Котигорошко під деревом. Чує — в гнізді **пташенята** пищать. Орлята маленькі. Дощем їх заливає.

Заліз він на дерево, зняв із себе сорочку, прикрив нею пташенят.

А як **дощ** припинився, прилетів орел.

— Це ти моїх пташенят від смерті врятував? — питає. — Чим мені тобі віддячити?

— Винеси мене нагору, — попросив Котигорошко.

Сів Котигорошко на орла, і полетіли вони високо над землею. Незабаром і рідну хату побачив.

Брати в нього попросили пробачення. Простив він їх. Об'єдналася родина. На радощах бенкетувати стали, Котигорошка прославляти. І ми його, людину сміливу, слухняного сина, брата вірного, — славимо...

• Чому брати залишили Котигорошка?
• Як він перехитрив братів? Прочитай.
• Хто допоміг Котигорошкові вибратися з підземного царства? Чому?

Склади текст із виділеними в казці п'ятьма словами й шостим — *іроборд*.

2. Випиши з тексту слова з апострофом. Поясни вживання апострофа.

➡ Правопис якого слова ти не зміг/не змогла пояснити? Тоді скористайся правилом.

Апостроф пишуть після префіксів, що закінчуються буквою на позначення твердого приголосного звука, перед *я, ю, є, ї*: *роз'яснити, з'юрмитися, об'єднати, від'їхати*.

3. Спиши слова, уставляючи, де потрібно, апостроф. Виділи префікси. Поясни правопис слів з апострофом.

З..явитися, при..їхати, роз..їзд, під..їзд, **при..єднати**, роз..їхатися, роз..ійтися, до..їжджати, без..ядерний, без..язикий.

❖ З двома словами з апострофом склади і запиши речення.
❖ Зроби звуко-буквений аналіз виділених слів.

Слова з апострофом після префікса з одного рядка в інший переносять по складах. Апостроф не переносять, а залишають у попередньому рядку: *під'їзд — під'-їзд*.

4. Спиши слова, поділяючи їх для переносу.

Об'їзд, роз'єднати, з'явитися, з'їзд, від'їзд, з'їв, з'ясувати.

❖ Які слова не можна поділити для переносу? Чому?

Перевір свої досягнення за посиланням на сайті* https://is.gd/vEnzOf *або QR-кодом.

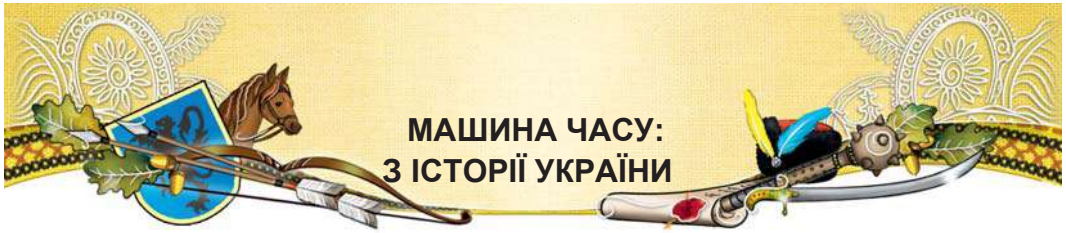

МАШИНА ЧАСУ: З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ДОСЛІДЖУЮ ЧАСТИНИ МОВИ

Поділ на групи слів, що належать до різних частин мови

1. Прочитай виразно вірш.

Людина кожна має Батьківщину

Людина кожна має Батьківщину,
То ж пам'ятайте все життя про те —
Це корінь, що підтримує людину,
Без кореня ж нічого не росте.

У спадок Батьківщина дістається
Від діда-прадіда, що тут в віках жили…
Історія від них до нас ведеться
Й традиції, що з давнини прийшли.

І звичаї, й любов, пісні і слово —
Це все коріння з глибини віків.
То ж не втрачайте, діти, рідну мову
Землі своєї, матері й дідів.

Любіть її, цінуйте, поважайте,
Це українців генетичний код.
Усе своє найкраще захищайте,
З усім своїм ми — нація, народ!

Надія Красоткіна

* До чого закликає нас автор? Прочитай.
** Поясни, як ти розумієш виділені рядки.
*** Порівняй зміст вірша з ілюстрацією до нього.

*** Складіть мапу думок зі словом *Батьківщина*.

Пригадай, **які частини мови ти знаєш.**

2. Випиши з вірша підкреслені слова, визнач, до якої частини мови вони належать. Підбери до них і запиши спільнокореневі слова з різних частин мови.

3. Випиши слова в три колонки. Якщо правильно виконаєш завдання, то з третіх літер кожного слова складеш прислів'я. Поясни, як ти його розумієш. Запиши. Надпиши частини мови.

Рибка, соковитий, красивий, п'ять, крутити, крем, казка, білий, показати, півень, глибокий, апельсин, стрибають, синій, дев'ять, блискучий, народ, азбука, сказати, сонячний, одинадцять, криниця, кремезний, заїхати, якір, зимовий, наносити, чотирнадцять, смачний, привітати.

Іменники *Прикметники* *Дієслова*

❖ Випиши «зайві» слова. До якої частини мови вони належать? Поясни їх правопис.

4. Склади і запиши речення. Надпиши частини мови.

дубів	Карпатах	вісім
могутніх	у	видів	росте

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/d0yQDE *або QR-кодом і виконай цікаве завдання.*

ДОСЛІДЖУЮ ІМЕННИК

Повторення вивченого про іменник як частину мови

1. Прочитай текст.

Павло Калина «Трипільське поселення»

Трипільці

Понад сім тисяч років тому на територіях давньої України жило плем'я землеробів, яке вирощувало пшеницю, ячмінь, овес, просо, горох, жито.

Нам не відома назва цього племені. Про цих людей уперше дізналися у 1897 році під час розкопок біля села Трипілля на Київщині, тому назвали їх трипільцями.

В Україні виявлено близько двох тисяч трипільських поселень (на Тернопільщині, Хмельниччині, Одещині, Івано-Франківщині, Вінниччині, Київщині, Черкащині).

Наші далекі предки першими приручили диких тварин і почали використовувати волів та коней для обробки поля й транспортування вантажів. Вони створили перші міста та укріплені городища.

Трипільці виготовляли предмети побуту, прикраси, зброю та найрізноманітніші знаряддя праці з каменю, дерева, кісток, рогів, пізніше — із міді й бронзи. Уперше широкого вжитку набули меблі: ліжка, лавки, стільці, шафи, скрині, столи.

Трипільську культуру вивчають за великою кількістю знайденого глиняного посуду із чудовими візерунками, статуетками, речами домашнього вжитку.

Марія Чабайовська

* Чому давніх землеробів України назвали трипільцями?

* Що допомагає нам дізнатися про їх життя? Прочитайте.

** Уяви, що ти на машині часу потрапив/потрапила у трипільське поселення. Розкажи про свої враження.

*** Які речі здивували б зараз людину з минулого?

Здійсни віртуальну екскурсію в історико-археологічний музей «Прадавня Аратта-Україна» (с.Трипілля Київської обл.) за посиланням на сайті https://is.gd/wiW6bx *або QR-кодом.*

Переглянь мультфільм «Легедзине» із мультсеріалу «Моя країна — Україна» за посиланням на сайті https://is.gd/dIIioS *або QR-кодом. Поділися враженнями з друзями.*

Пригадай, що ти знаєш про іменник. Свої знання перевір за посиланням на сайті https://is.gd/4gF251 *або QR-кодом.*

Іменник — це частина мови, яка називає предмет і відповідає на питання *хто? що?*.

Предметом (предметністю) у науці про мову вважають усе те, що відповідає на питання: ***хто?*** (*людина, птах*) або ***що?*** (*вікно, дуб, рік, біг, краса*).

Іменники є **назвами істот** (***хто?*** — *хлопець, дівчина*) і **неістот** (***що?*** — *стіл, небо*); **загальними** (*річка, гори*) і **власними** (*Дніпро, Карпати*).

У реченні іменник найчастіше виконує роль підмета.

2. Випиши з тексту по чотири власні та загальні іменники. Поясни їх правопис.

3. Спиши речення, розшифрувавши слова.

У трипільців були домашні тварини: 3, 12, 3, 27, 12 , 15, 19, 10, 11 , 22, 3, 11, 18, 12 і 15, 19, 21,19, 3, 11 .

❖ Знайди в тексті й допиши назви домашніх тварин. Постав до цих слів запитання. До якої групи іменників — істот чи неістот — вони належать?

4. Спиши перший абзац тексту, підкресли іменники. Проаналізуй один із них як частину мови (*див. форзац*).

Повторення вивченого про іменник як частину мови

1. Прочитай текст.

Дитинство княгині Ольги

Гарний літній день. Чути, як у лісі щебечуть пташки — щось весело одна одній розповідають. Біля лісу стара, дуже бідна хатинка. Вона вже похилилася й мохом укрилася… З хати виходить стара бабуся. А за нею вибігає з хати дівчинка з золотими косами й блакитними очима. Мала, може, років вісім. Вибігла, побігла в траву між квіти й сховалася в ній.

Шелестить трава шовкова й квіти польові. Хтось іде…

Це йде старець, увесь білий. Білий одяг, біле довге волосся, біла, як сніг, борода. У руці в нього палиця висока, з перехрестям угорі. Видко, що змучений — ледве ноги волочить... А очі в нього такі лагідні, така добрість б'є з них!..

Побачив дівчатко й перший поздоровкався з нею:

— Здоровенька була, ясочко! — сказав!

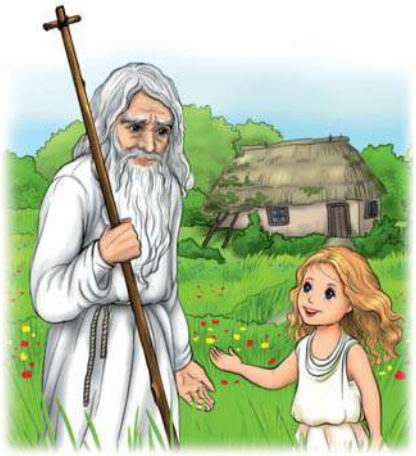

— Здорові були, дідусю! — відповіла Олюся сміливо й так глянула дідусеві в очі, що відразу полонила його.

— А чия ти, донечко?

— Батькова та неньчина, — відповіло сміливо дівчатко.

Дідусь усміхнувся.

— Батькова та неньчина! А хто будуть твої батьки?

— Мій батько перевізник. Усі довкола знають Мирослава перевізника...

— Чи можна у вас переночувати? — спитав дідусь.

— Чому б ні?! Ось наша **хатина**. Ходімте, дідусю!

— А багато в твоїх батьків дітей? — питав подорожній.

— Ні, дідусю, тільки я одна. А ще є старенька бабуся, батькова **мати**, — пояснювало дівчатко...

— Ти, Олю, гарна й добра дитина! Якийсь невідомий віщий голос говорить мені, що тебе жде велика слава. Будеш княгинею! А в твоїх ясних оченятах читаю, що будеш мудра та розумна…

За Антоном Лотоцьким

- Про кого розповідається в оповіданні?
- Що ти знаєш про княгиню Ольгу?
- Чому дідусь зробив висновок про те, що Оля стане княгинею? Доведи свої думки словами з тексту.

2. До виділених у творі слів добери синоніми. Запиши їх. Розкажи про роль синонімів у мовленні.

3. Прочитай і спиши прислів'я. Поясни їх зміст. Підкресли антоніми. Досліди, якою частиною мови вони виражені.

Із праці — радість, а з безділля — смуток. Хто що заслужив: одному шана, іншому зневага. Добро довго пам'ятають, а лихо ще довше. Правда кривду переважить.

❖ Яке з прислів'їв підходить до змісту тексту?
❖ Розкрий значення антонімів у мовленні.

4. Відгадай загадки. Запиши відгадки. Добери до слів-відгадок синоніми.

✓ У небо дощиком занесло
різнобарвне перевесло.
✓ Стоїть корито, повне води налито.

❖ Придумай та запиши історію зі словами-відгадками.

Повторення вивченого про іменник як частину мови

1. Прочитай виразно вірш.

Ярослав Мудрий

Мудрий княже Ярославе,
Свого батька гідний сину,
Ти підніс до сили, слави,
До могуття батьківщину.

Скрізь з пошаною по світі
Твоє ймення споминали,
Королі, князі, вельможі
В тебе ласки забігали.

Бо між ними, між усіми,
Ти найбільшу мав державу,
Тож літала світом вістка
Про могутність Ярослава...

І про те подбав ти, княже,
Щоб коштовним самоцвітом,
Прибраний увесь, багатий,
Блиснув Київ перед світом.

Роман Завадович

- У чому виявляється мудрість князя Ярослава?
- Знайди і прочитай строфу зі словниковим словом.

держа́ва

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/SsnIYR *або QR-кодом і переглянь мультфільм «Київська Русь: Ярослав Мудрий».*

- Що нового ти дізнався/дізналася про князя Ярослава?

2. Прочитай речення.

Ярослав Мудрий заповідав своїм синам берегти рідну землю. Земля обертається навколо Сонця. Орел високо піднявся над землею. Маленька зернина міцно спала у землі до самої весни.

❖ Поясни значення слова *земля* в кожному реченні.
❖ Підбери синоніми, якими можна замінити це слово в першому реченні.

3. Із поданими словами склади словосполучення так, щоб кожне з них було вжито в прямому і переносному значенні.

Птах (*залізний, перелітний*); голка (*сталева, соснова*); крик (*дитини, моди, душі*); гніздо (*пташине, сімейне*).

❖ З двома парами словосполучень склади і запиши речення.

4. Розшифруй анаграми. Поясни різні значення цих іменників. Склади і запиши речення, вживаючи їх у прямому і переносному значенні.

Меро, **анеко**, лякрап.

❖ Запам'ятай правопис виділеного слова.

5. Назви зображені предмети. Склади і запиши речення з цими словами. Підкресли омоніми. Поясни, чому ти так думаєш.

6. Спиши речення. Підкресли багатозначні слова, поясни їх значення.

Птахи на крилах весну принесли. Розмах крил літака «Мрія» становить 88 метрів. Під тінистим дубом з землі пробивалося чисте джерело. Книга — джерело знань.

Складіть діалог на тему: «Для чого потрібно читати книги?»

Створіть лепбук *«Від рукописної до електронної книги»*. Розгляньте зразок лепбуку на форзаці.

Рід і число іменників

1. Прочитай текст.

Княжна Анна

Сидить королева, задумана, у великому різьбленому кріслі. Тишу перебиває час від часу тільки голос дзвонів монастиря, що його побудувала тут королева Анна разом із церквою у формі хреста.

Спомини налітають на думку. Десь із глибини пам'яті виринають перед королевою образи минулого. Дніпро широколентий, чудовий Київ, княжий двір, величава Софія, Золоті ворота, веселе дівування при батьках.

Французька королева забуває на мить, хто вона й де вона, а переноситься гордою думкою на безмежні простори батьківщини.

Вже двічі заглядав у кімнату королівський секретар з паперами на підпис, та аж утретє помітила його королева й покликала до себе.

— Що там маєте, графе? — спитала, повертаючись з країни спогадів у живу дійсність.

— Підтвердження даровизни для монастиря в Суассон, Ваша милосте, — відповів секретар, подаючи королеві документ до підпису.

Звичаєм було тоді, що княгині ставили тільки знак хреста перед своїм підписом, який дописував уже сам секретар. Але цим разом королева Анна затримала довше перо в руках, а потім, усміхнувшись, старанно щось писала. А коли секретар відібрав письмо, то побачив, мабуть,

уперше у своїм житті чіткий підпис королеви слов'янськими буквами — кирилицею: Анна Ръина — Анна Королева.

За Костянтиною Малицькою

• Про кого розповідається в тексті?
• Знайди і прочитай, про що згадувала королева Анна.
• Чим був здивований секретар? Чому?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/rB37gL *або QR-кодом і прочитай про життя Анни, дочки князя Ярослава Мудрого.*

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/r55XiQ *або QR-кодом і переглянь відео «Гордість України. Анна Ярославна».*

• Що нового ти дізнався/дізналася про життя королеви Анни?

Письмо для себе

Поміркуй про значення навчання для життя людини. Свої роздуми починай словами.

Я вважаю … *На мою думку, …*

Іменник змінюється за числами — однина (*прапор, пісня*), множина (*прапори, пісні*). В однині іменник належить до одного з трьох родів — чоловічого (*соловей*), жіночого (*калина*), середнього (*поле*).

2. Спиши другий абзац тексту, підкресли іменники. Визнач і надпиши їх рід і число.

❖ Поясни правопис власних назв.

справедли́вість

3. Прочитай прислів'я та приказки. Поясни їх зміст.

Наука для людини — як сонце для життя. Хто знання має, той мур зламає. Наука в ліс не веде, а з лісу виводить. Чоловік розуму вчиться цілий вік.

❖ Випиши іменники. Визнач їх рід і число.
❖ Як пов'язані ці прислів'я із текстом?

Рід і число іменників

1. Прочитай виразно вірш.

Холм[1] і Львів

Раз Данило був на ловах
І у лісі заблудив.
Довго він шукав дороги,
Довго в пущі він ходив.
Аж виходить на поляну:
Ні дороги, ні стежок.
На поляні горб високий,
Вкритий килимом квіток.
«Ось де місце для твердині!» —
З уст зірвалися слова.
«Тричі голову розіб'є,
Доки візьме татарва!
І твердиня тут постане!» —
Князь Данило порішив
І залізною рукою
Перший камінь положив.
Там, де звір ревів голодний,
Серед лісу на шпилі
Виріс Холм і став на варті
Української землі.
Друге місто будувати
Він над Полтвою звелів.
І на славу Льва-князенка
Князь назвав це місто Львів.

Олександр Олесь

[1]Холм — місто на сході сучасної Польщі, засноване в 1237 році князем Данилом Галицьким. Деякий час столиця Галицько-Волинського князівства.

• Яка пригода трапилась у лісі з князем Данилом?
• Які міста він побудував?
• Що би ти розповів/розповіла князеві Данилу про сучасний Львів?

2. Випиши з тексту по три іменники чоловічого, жіночого і середнього роду. Запиши їх у множині.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/oZDsyF *або QR-кодом і розподіли іменники за родами.*

3. Прочитай і спиши текст.

Суми, Черкаси, Чернівці — міста України. Суми стоять на березі ріки Псел. Черкаси розкинулися над Дніпром. А Чернівці розташовані в західній частині нашої держави. Через це місто протікає річка Прут.

❖ Підкресли назви міст червоним олівцем, а річок — синім. Поясни правопис цих слів. Визнач їх число.

4. Візьми інтерв'ю в однокласника/однокласниці за поданими запитаннями.

- Що би ти хотів/хотіла розповісти про своє місто/село?
- Хто з відомих людей проживає у твоєму місті/селі?
- Які історичні пам'ятки чи цікаві місця ти порадив би/порадила б відвідати?

❖ Поясни написання власних назв.

5. Прочитай слова, записані в рядку. Склади нове слово за зразком: сіно, весло, колесо, коло — село.

Верба, мурашка, лялька, машина, синиця, куниця.
Клен, хрущ, клас, змій.
Масло, літо, тісто, листя, озеро.

❖ Визнач рід утворених іменників. Із кожним із них склади й запиши речення.

Відмінювання іменників

1. Прочитай текст.

Юність Богдана Хмельницького

Недалеко від міста Чигирина над річкою Тясмином, під великим лісом, притулився хутір Хмельницьких. Суботів звався. Оселив його Богданів батько, Михайло.

Тоді Чигиринщина була на краю хрещеного світу. Далі, де тепер Херсонщина, то вже були дикі степи. Ближче до моря випасали свої отари овець і табуни коней турки, татари. На Дніпрових островах була Січ Запорозька, куди йшли козаки з України підстерігати татар, що раз у раз вибігали з Криму на Україну.

І в сусідстві того дикого степу землі було вільної скрізь, куди оком кинеш. Гарно було тут господарити, але небезпечно. Двори обгороджувалися міцним частоколом із стрільницями, щоб у потребі відбитися й відстрілятися від ворога.

Михайло Хмельниченко поставив двір міцний, осадив кілька сімей слуг, завів господарство. З дітей один тільки син Богдан Зиновій виріс. Меткий хлопець удався. Чорнявий, сильний, як вогонь, скорий. Розумний і дотепний, сміливий і завзятий.

Та не хотів його лишити без науки батько. Підучивши дома, послав у Галичину. Там учився він найбільше латинської мови, бо нею тоді всяке діловодство велося.

Учився Богдан, набирався науки. Але тягло його на Дніпро, в безкраї степи. Пішов на Запорожжя, на Січ. Ходив з козаками не раз на море, на турецькі міста, у кримські походи. Любили у війську Богдана й шанували.

За Михайлом Грушевським

- Знайди і прочитай про те, яким був Богдан Хмельницький у дитинстві.
- Чому Богдан після навчання пішов на Січ?
- Хто такі запорізькі козаки?

шере́нга

Складіть асоціативний кущ до слова *козак*.

В українській мові є сім відмінків іменників: називний, родовий, давальний, знахідний, орудний, місцевий, кличний.

Іменники в шести відмінках, крім кличного, відповідають на питання. У кличному відмінку іменники використовують тільки для звертань.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/4MfJEQ *або QR-кодом і виконай цікаве завдання.*

2. Спиши перше речення тексту. Підкресли іменники в однині. Визнач їх відмінок (*див. форзац*).

3. Прочитай прислів'я і приказки. Розкрий їхній зміст.

Де козак, там і слава. А що козакові треба: степу, хліба й неба. Без коня немає козака. Славним козаком земля рідна пишається. За тобою, козаче, вся Вкраїна плаче.

❖ Випиши з речень усі форми іменника *козак*. Познач у них закінчення.

4. Розшифруй анаграми. Як ці слова пов'язані зі словом *козак*?

Нікь, лябаш, лодіс.

❖ Провідміняй утворені слова, за потреби скористайся таблицею на форзаці.

Відмінювання іменників. Початкова форма іменників

1. Прочитай текст.

Веселе ремесло

Був собі відважний козак Левко Гончаренко. Зі славним запорізьким військом він у бойові походи ходив, рідну землю від лютих ворогів боронив.

Якось вертався Гончаренко з невеликим загоном у Січ, а турки із засідки напали, Левка з кількома його побратимами в полон забрали. Ще й у кайдани закували. Ох як тяжко повелося козакам у неволі! Із раннього ранку до пізньої зорі каторжно працюй. А на ніч окраєць черствого хліба та кухоль води дадуть і кожного поодинці в кам'яницю, схожу на глибоку криницю, укинуть. Геть на силі козаки впали, тяжко зажурилися, засумували. Тільки Левко Гончаренко не сумує, усе щось біля глини метикує. Пів ночі ліпить іграшкових коників та свистунців. А вранці на сонце їх виставляє і тими дивовижами турецьких дітлахів забавляє.

Минуло часу немало. Аж раптом серед глухої ночі чують козаки — ходить хтось від кам'яниці до кам'яниці й усіх невільників на волю випускає. Роздивилися в темні — аж то Левко, їхній бойовий товариш.

Байраками глухими та степами дикими верталися бранці додому на Січ, а попереду всіх — їхній рятівник-визволитель Левко Гончаренко.

— Як же ти з кам'яниці звільнився? — питаються його побратими.

— А мені глиняні іграшки допомогли, — каже Левко. — Я із своєї в'язниці підземний хід на волю рив. А щоб турки не помітили глини, якої я щоночі накопував, спало мені на думку іграшки з неї ліпити. Слава Богу, цього веселого ремесла мене ще мій прадід навчив.

Сергій Ільницький

• Як жилося козакам у неволі? Чим займався Левко?
• Прочитай, як він звільнився з кам'яниці.
• Чому твір має таку назву? Підбери свій заголовок.

2. Спиши перший абзац тексту. У другому реченні підкресли іменники. Визнач і надпиши скорочено їх відмінки.

➡ Запиши ці іменники в називному відмінку однини.

Форму називного відмінка однини іменника називають початковою формою.

3. З останнього абзацу випиши іменники. Запиши їх у початковій формі.

4. * Прочитай і спиши текст. Що нового ти дізнався/дізналася про народні іграшки?

Колись іграшки виготовляли з дерева, соломи, лози, кукурудзяного листя. Але найпоширенішими були фігурки з глини. Глиняні свищики — це не тільки забавка для дитини, але й оберіг.

** Підкресли іменники в однині червоним олівцем, а в множині — синім. Постав їх у початковій формі.

** *Перейди на сайт за посиланням* https://is.gd/AO0HzD *або QR-кодом і переглянь відео про музей іграшок.*

** Що тебе зацікавило? Доповни розповідь своєю інформацією.
** Дізнайся про музеї іграшок в інших країнах.

*** *Письмо для себе.* Моя улюблена народна іграшка.

МОЯ ВЕЛИЧНА УКРАЇНА

ДОСЛІДЖУЮ ІМЕННИК

Визначення відмінків іменників

1. Прочитай виразно вірш.

Моя Батьківщина — найкраща у світі

Ось небо блакитне і сонце в зеніті!
Моя Батьківщина — найкраща у світі!
Моя Батьківщина — це ліс і озерця,
Безмежні степи і чарівні джерельця.
Красиві пейзажі і гори високі,
Маленькі струмочки і ріки глибокі.
Великі міста, у садочках всі села,
Моя Україна — це пісня весела.
Її обереги — верба і калина,
Найкраща у світі — моя Україна!
Моя Україна — козацькая слава!
Така волелюбна і мирна держава.
Усім найрідніша Вітчизна і мати,
То як же нам, дітям, її не кохати!
Вітчизно свята, дорога Україно,
Для кожного з нас ти у світі — єдина!

Надія Красоткіна

• Чому Україна є найкращою у світі?
• Продовж рядками вірша. *Моя Україна — це…*

Письмо для себе. В Україні мені найбільше подобається…

Лайфхак — це корисна порада, яка допомагає вирішувати складні завдання, тим самим заощаджуючи час.

► Краще запам'ятати порядок відмінків тобі допоможе цікаве речення.

Нашого **Р**омчика **Д**ивує **З**ебра —
Оця **М**аленька **К**расуня.

► Запам'ятати питання відмінків буде легше за допомогою допоміжних слів.

Називний відмінок — **є** *Хто? Що?*
Родовий відмінок — **немає** *Кого? Чого?*
Давальний відмінок — **даю** *Кому? Чому?*
Знахідний відмінок — **знаходжу** *Кого? Що?*
Орудний відмінок — **орудую** *Ким? Чим?*
Місцевий відмінок — **де** (*На, у/в*) *кому?* (*На, у/в*) *чому?*
Кличний відмінок — уживається в звертаннях.

• Які лайфхаки знаєш ти? Поділися ними з однокласниками.

Створіть книжечку *«Лайфхаки, які допомагають у навчанні»* та доповнюйте її.

2. **Спиши останню строфу вірша. Визнач і надпиши відмінки іменників.**

3. **Підкресли в реченні звертання. Поясни вживання розділових знаків. У якому відмінку вживаються іменники у звертанні? Чим цей відмінок відрізняється від інших?**

4. **Спиши акровірш Миколи Чернявського «Рідний край». Яке слово ти прочитав/прочитала? Усно провідміняй його.**

У всіх людей одна святиня,
Куди не глянь, де не спитай,
Рідніша їм своя пустиня,
Аніж земний в чужині рай.
Їм красить все їх рідний край.
Нема без кореня рослини,
А нас, людей, без Батьківщини.

❖ Надпиши скорочено над іменниками в однині їх відмінки.

Розрізнення відмінків іменників з однаковими закінченнями

1. **Прочитай виразно вірш.**

У рідному краї

Одна **Батьківщина** і двох не буває,
Місця, де родилися, завжди святі.
Хто рідну оселю свою забуває,
Той долі не знайде в житті.
Тут кожна травинка і кожна билинка
Вигойдують мрії на теплих вітрах,
Під вікнами мальви, в саду материнка,
Оспівані щедро в піснях.
Тут мамина пісня лунає і нині,
Її підхопили поля і гаї,
Її вечорами по всій Україні
Співають в садах солов'ї.
І я припадаю до неї вустами,
І серцем вбираю, мов спраглий, води.
Без рідної мови, без пісні, без мами
Збіднієш, збіднієш **земля** назавжди.

Микола Бакай

• Які почуття висловлює автор? А які почуття вірш викликав у тебе?
• У яких рядках вірша виражено головну думку?
• Намалюй словесну ілюстрацію до вірша. Які кольори використаєш? Чому?
• Знайди у вірші порівняння.

Склади сенкан зі словом *Україна*.

Бліцопитування. Поставте одне одному запитання по темі «Відмінювання іменників. Початкова форма іменників».

2. Прочитай текст. Що нового ти дізнався/дізналася про Софію Київську?

Софійка їде до Києва, і радості її немає меж. У столиці дівчинка хоче відвідати Софійський собор. Цій **святині** вже понад тисячу років.

Київська Софія — справжня скарбниця давньоруської культури. У **святині** знаходиться Оранта, шедевр мистецтва мозаїки. Софійський собор — це одне із семи чудес України.

➡ Прочитай виділені іменники.
➡ Визнач їх відмінок. Назви закінчення.
➡ Поясни, як розрізняють відмінки іменників із однаковими закінченнями.
➡ За потреби скористайся правилом.

У давальному відмінку іменники найчастіше вживають без прийменників, а в місцевому — з прийменниками.

3. Випиши з вірша виділені слова. Постав їх у давальному та місцевому відмінках. Складай і запиши два речення із цими формами іменників (на вибір).

4. Із поданих складів склади і запиши слова — назви рослин.

Те, ва, ма, ка, рин, маль.

❖ Знайди і зачитай строфу вірша, де згадуються ці рослини.
❖ Поділися зі своїми однокласниками цікавою інформацією про них.
❖ Запиши утворені слова в давальному та місцевому відмінках.

Це цікаво

Сім чудес України: Софійський собор, заповідник «Кам'янець», Києво-Печерська лавра, дендропарк «Софіївка», Херсонес Таврійський, Хотинська фортеця, острів Хортиця.

❖ Дізнайся більше про одне із семи чудес України.

Попрацюйте над проєктом *«Сім чудес України»*.

Чергування кінцевих приголосних основи в іменниках жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини

1. Прочитай текст.

Державні символи України

(*легенда*)

Не тільки людина, не тільки сім'я мають властиві їм ознаки — такі зворушливі й неповторні. Кожна держава також має свої розпізнавальні символи. Це герб, прапор і гімн.

З глибини віків дійшла до нас у **книгах** ось така легенда. Жила собі жінка. І мала вона трьох синів. Сини зростали чесними, сміливими, дуже любили свою **неньку** й готові були віддати за неї своє життя.

Виросли сини й розійшлися по світах, прославляючи свою матір. Найстаршому матір подарувала на згадку про себе золоту корону з трьома промінцями. Корона зігрівала людей, вела вперед, показувала шлях до кращого життя. За цю трипроменеву корону люди дали першому синові ім'я Тризуб.

Середньому сину мати дала в дорогу синьо-жовтий одяг. Сміливий і сильний був середній син. Не страшні йому були ні **завірюхи,** ні буревії. І прославив він свою матір героїчними вчинками. Люди запам'ятали його і назвали Прапором.

А найменший син отримав у дарунок від матері соловейків голос. І де б він не був, усюди лунала його дзвінка урочиста пісня. За цей голос і величний спів люди дали йому ім'я Гімн.

Так і донині по всьому світу золотий тризуб, синьо-жовтий прапор і урочистий гімн прославляють рідну неньку Україну.

Вони стали державними символами України.

За Аллою Сокол, Оленою Конечною

• Про які державні символи розповідається в легенді?
• Що мати подарувала синам?
• Які імена дали люди братам? Чому? Прочитай.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/mTgiKT *або QR-кодом і виконай завдання, подане в таблиці.*

2. Випиши з тексту виділені іменники, постав їх у початковій формі, визнач рід.

➡ Потім запиши їх у давальному і місцевому відмінках однини, познач закінчення. Зверни увагу на зміни, що відбулися з кінцевим приголосним основи перед *-і*.

➡ Перевір свій висновок за поданим правилом.

Кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням *-і* змінюють на [з′], [ц′], [с′] в іменниках жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини: *нога — нозі, рука — руці, муха — мусі*.

3. * Утвори форми давального і місцевого відмінків однини від іменників *зірка, черемха, подруга, рука* й запиши їх.

** Підкресли приголосні, що чергуються.

*** Придумай і запиши речення з іменником (на вибір) у давальному і місцевому відмінках.

4. Склади і запиши цікаву історію. Використовуй іменники *яблунька, гілка, пташка, квітка* у формах давального і місцевого відмінків однини.

Чергування кінцевих приголосних основи в іменниках чоловічого і середнього роду в давальному і місцевому відмінках однини

1. Прочитай виразно вірш.

Рідне слово

Ти постаєш в ясній обнові,
як пісня, линеш, рідне слово.
Ти наше диво калинове,
кохана материнська мово!
Несеш барвінь гарячу, яру
в небесну синь пташиним граєм
і, спивши там від сонця жару,
зеленим дихаєш розмаєм.
Плекаймо в серці кожне гроно,
прозоре диво калинове.
Хай квітне, пломенить червоно
в сім'ї великій, вольній, новій.

Дмитро Білоус

* З чим автор порівнює мову?

** Знайди слова, значення яких ти не розумієш.

Прочитай самостійно на сайті за посиланням https://is.gd/6iCXL0 *або QR-кодом вірш Надії Красоткіної «Дзвенить струмочком рідна мова».*

** Прочитай рядки, у яких виражена головна думка вірша. Чи погоджуєшся ти з авторкою? Поясни свою думку.

*** Складіть мапу думок зі словом *мова*.

2. Спиши першу строфу вірша. Підкресли звертання, поясни вживання розділових знаків.

❖ Визнач відмінок іменників, ужитих у звертанні. Постав їх у початковій формі.
❖ Склади і запиши речення з цими іменниками.

3. Відгадай загадки.

Це не бриль,
хоча й кислатий.
Головний убір
для тата.

І поживне, і смачне,
Біле, пінне, запашне.
Залюбки малята п'ють,
Здоровенькими ростуть.

З ним можна все обговорити,
Обміркувати і порадитись завжди.
Цікаво з ним і у похід ходити,
Якщо його не маєш, то знайди.

➡ Запиши відгадки, визнач рід іменників, а поряд зазнач форми цих іменників у давальному і місцевому відмінках однини.

➡ Проаналізуй, як відбувається чергування кінцевого приголосного основи в іменниках чоловічого і середнього роду перед *-і*.

➡ Перевір свій висновок за поданим правилом.

Кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням *-і* змінюють на [з′], [ц′], [с′] в іменниках чоловічого і середнього роду в давальному та місцевому відмінках однини: *луг — (у) лузі, рік — (у) році, вухо — (у) вусі*.

4. Запиши словосполучення. Слова, що в дужках, постав у потрібному відмінку. Назви приголосні, що чергуються.

Працювати на (урок); сидіти на (горіх);

перебувати в (рух); тепло в (кожух).

❖ Із двома словосполученнями склади і запиши речення.

5. Запиши речення. Слова, що в дужках, постав у потрібному відмінку. Назви приголосні, що чергуються.

Ой, у (луг) червона калина похилилася. На (берег) моря відбувся конкурс скульптур із піску. Мати зустріла сина на (поріг). У чужому (око) й порошинку бачить, а у своєму й пенька не помічає.

Чергування голосних у коренях іменників жіночого і чоловічого роду в однині

1. Прочитай виразно текст.

Лелеченька

Білий лелека подружився з людиною так давно, що ніхто вже й не пам'ятає, коли це сталося. У народі нашому його завжди шанували й любили. Цей птах й інші назви має: бусол, боцюн, чорногуз.

Тільки-но завесніє, люди виглядають лелеку з вирію. Вірять, що він приносить щастя. Лелеки влаштовують гнізда просто на дахах сільських будинків, на деревах або стовпах поблизу них. І завжди повертаються з вирію до свого старого гнізда, до тієї ж хати. Першими прилітають майбутні татусі. Вони відлагоджують торішню оселю і чекають кожен на свою подругу.

По якімсь часі лелеча сімейка вже доглядає діток. Лелечаток народжується не більше п'яти. Мама з татом ледь встигають носити їм усяку поживу. Адже за день малі з'їдають утричі більше, ніж важать самі. Лелека — один з найбільших на землі птахів. Подивись, які довгі в нього ноги, шия, дзьоб. Це не випадково і не для краси. І дзьоб, і шия, й ноги птаха можуть без слів розповісти нам про його звички та смаки. Високі ходулі-ноги потрібні лелеці для того, щоб зручно було ходити по луках та річкових заплавах. А гнучка довга шия та довгий дзьоб полегшують птахові полювання на жаб, ящірок та мишей, якими він харчується.

До речі, лелека — єдиний у світі безголосий птах. Його мова — це клацання дзьобом.

Оксана Кротюк

* Як іще називають лелеку?

** Про що нам розповідають ноги, шия та дзьоб птаха? Прочитай.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/8FWtMS або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала текст.

***Складіть асоціативний кущ «*Народні символи України*».

2. Випиши із тексту речення, що є відповіддю на запитання: «Чому не можна руйнувати лелечих гнізд?».

❖ Підкресли іменники, надпиши відмінок.

3. Прочитай і спиши речення про птахів.

Де лелека гніздо будує, там у хаті **радість** панує. Якщо лелеки летять високо, не поспішаючи, буде гарна **осінь**. Ранні ластівки — щасливий **рік**. **Лебідь** — символ краси, вірності, чистоти.

➡ Випиши виділені іменники. Визнач рід.

➡ Зміни їх так, щоб змінився голосний звук у корені.

➡ Проаналізуй, які звуки чергуються в коренях цих слів.

Чергування голосних звуків [і] з [о] або [е] відбувається в корені зі зміною форми слова в деяких іменниках жіночого і чоловічого роду, які в початковій формі мають нульове закінчення: *кінь — коня, піч — печі*. Але: *розповідь — розповіді, сніг — снігу*.

4. Прочитай. Визнач рід іменників.

Кіт, біль, віл, хміль, корінь, ніж, грім, ніс, дзвін, камінь.

❖ Зміни ці іменники так, щоб у них відбулося чергування голосного звука в корені. Запиши їх парами за зразком.

Зразок. Кіт — кота.

Культура мовлення

Нестерпна біль. Нестерпний біль.

Чергування голосних у коренях іменників жіночого і чоловічого роду в однині

1. Прочитай продовження тексту. Використовуй подані позначки.

Лелеченька

Має білий лелека і свого близького родича — лелеку чорного. Але він, на відміну від добре знайомого нам буслика, тримається осторонь людських осель. Живе самотою в неприступних поліських лісах, на болотах.

Із приходом **осені** лелеки залишають свої гнізда й вирушають до Північної Африки. Там, на берегах річки Ніл, вони зимують. А щоб дістатися цих теплих країв, птахам доводиться долати понад тринадцять тисяч кілометрів. Напевне, ти здивуєшся: як же такий великий птах летить, як тримається в повітрі, чому не падає? Секрет у крилах. У лелеки вони могутні, широкі й влаштовані так, що самі **потоки** повітря тримають птаха в **польоті**. Йому не треба часто махати крилами, як це роблять маленькі пташки: горобці чи синички. Лелека летить вільно й розкуто, наче планерує в повітрі. Політ його швидкий: за кілька годин птах долає сотні кілометрів. На відміну від багатьох інших птахів, лелека може летіти не тільки вдень, а й уночі.

А як же він не заблукає в небі, не зіб'ється з дороги? Ні компаса, ні карти птах не має, та щовесни повертається до того ж села, до тієї ж хати, на якій збудував своє гніздо. Виявляється, в польоті птахи орієнтуються по сонцю вдень і по

зорях уночі. Та коли небо й зовсім захмарене, вони дороги теж не гублять. Тут уже веде їх внутрішній «компас». Його таємниці вчені ще не розгадали. Але дослідили, що коли птаха вирушає у далеку путь сама, то «компас» цей не працює, і вона губить дорогу. І тільки гуртом, у зграях, птахи можуть дістатися теплих країв та повернутися навесні в Україну.

Оксана Кротюк

* Чим відрізняються білий і чорний лелеки?
** Як лелека знаходить дорогу? Прочитай.
*** Чи можна цей твір назвати науково-популярним? Чому? Доведи свою думку.

кіломе́тр

*** Поставте запитання одне одному за змістом тексту.

2. Знайди в тексті і спиши речення зі словниковим словом.

Письмо для себе. Чому лелеку вважають народним символом України?

Складіть діаграму Венна зі словом *лелека*.

3. Випиши з тексту виділені слова. Зміни їх так, щоб у них відбулося чергування голосного звука. З однією парою слів склади і запиши речення.

4. Прочитай текст. Добери заголовок.

Український віночок, сплетений із квітів і трав, оздоблений яскравими стрічками, — один з найдавніших символів життя, долі, сили.

Кожна квіточка в ньому наповнена магічною силою. Волошка дарувала дівчині ніжність, любисток — відданість, мальва — сміливість, мак — молодість, ромашка — скромність, барвінок — вірність, хміль — гнучкість, деревій — нескореність, а цвіт вишні — радість.

❖ Спиши другий абзац. Підкресли слова, у яких може відбутися чергування голосних звуків [і] з [о]. Поясни свої міркування.

Правопис закінчень іменників жіночого роду на *-а* (*-я*) в родовому відмінку

1. Прочитай виразно вірш.

Квіти України

А у нашому садочку
Квітнуть квіти в холодочку,
Матінка їх доглядає,
В кожний вечір підливає.

Ось стоїть, мов на сторожі,
Соняшник стрункий та гожий,
Рожа по драбинці пнеться,
Біля неї бджілка в'ється.

Хто лиш гляне, той зрадіє,
Сонечко крізь віти гріє.
Щастя в наш садочок лине,
Це ж бо квіти України!

Іванна Савицька

* Про які квіти розповідається у вірші?
* Які ще квіти української землі ти знаєш? Назви.
** Поясни, як ти розумієш виділені рядки.

*** Створіть фотоколаж на тему *«Українські квіти»*.

Письмо для себе. Пофантазуй, які квіти будуть у майбутньому.

Складіть кросворд *«Рослинні символи України»*.

2. Спиши подані слова.

Називний відмінок	Родовий відмінок
мальва	мальви
вишня	вишні

ве**ж**а	вежі
задача	задачі
каша	каші

➡ В іменниках жіночого роду в початковій формі виділи закінчення та підкресли кінцевий приголосний основи.

➡ Зверни увагу на закінчення цих іменників у родовому відмінку однини. Установи взаємозв'язок. Перевір за правилом.

Іменники жіночого роду на *-а* (*-я*) в родовому відмінку однини мають закінчення *-и* після твердих приголосних, *-і* після м'яких приголосних та [ж], [ч], [ш].

3. Випиши з вірша іменники жіночого роду в однині (за потреби постав їх у початковій формі).

❖ Запиши їх у родовому відмінку однини. Визнач закінчення.

4. * Прочитай текст. Про які квіти ти дізнався/дізналася з цього твору? Як ще їх називають?

Бризки (веселка)

Одного разу нахилилася веселка до (річка), щоб (вода) набрати. Аж тут соловейко з (калина) тьохкає-заливається. Прислухалася райдуга до солов'їної (пісня) й загубила трохи своїх кольорів. Долетіли ті кольори до (земля) і перетворилися на півники. Тому-то веселиця (весна) чекає і до (грядка) приглядається, півники вишукує. Та хіба визбирає, коли їх стільки виросло?

За Євгеном Моргуном

** Спиши текст, розкриваючи дужки.

** Визнач відмінок іменників, що в дужках. Виділи закінчення.

*** Відшукай у тексті слова-синоніми до іменника *веселка*.

ЦІКАВО

Квіти іриси присвячені грецькій богині Іриді (Ірис) — богині веселки. Ірис із наголосом на першому складі — квітка, на другому — цукерка.

Правопис закінчень іменників жіночого роду на *-а* (*-я*) в родовому відмінку

1. Прочитай оповідання.

Дитинство Тараса

Тарас Шевченко «Автопортрет»

Якось Тарас ніс подвір'ям воду до кухні і зачув галас паненят у садку:

— Учитель, учитель! — і вони кинулись назустріч літній людині. Оточений панськими дітьми, учитель сів на лавочці й почав щось розповідати.

Поставивши відра на землю, Тарас підкрався до огорожі послухати, про що йтиме мова. Серце його завмирало в грудях.

Учитель Превлоцький розповідав дітям, що вчитиме їх малювати. І одразу розпочав урок.

З того дня Тарас почав потай слухати уроки малювання. Зранку він дуже вправно працював на кухні, щоб скоріше все впорати, а в обідню пору зникав, що й не розшукати.

Сховавшись за тином, хлопець уважно слухав, що говорив учитель. Він сумлінно перемальовував усі малюнки, які давав Превлоцький своїм учням. Незабаром Тарас навчився знімати натуру, затушовувати тіні.

Одного разу він примітив, що якесь бідне хлоп'я, сидячи за тином, слухає його і щось малює.

«І що то воно може малювати своїми огрубілими пальцями», — подумав учитель і підійшов до огорожі. Його

здивуванню не було меж — кріпацька дитина тримала в руках чудово виконаний малюнок.

Учитель глянув на руки Тараса, на чорні, загрубілі від тяжкої роботи пальці й промовив:

— Золоті в тебе пальчики, хлопче… Учись, учись! З тебе буде маляр! — І дав Тарасові аж п'ять аркушів паперу й олівець.

За Дмитром Красицьким

- Прочитай рядки, у яких говориться про велике бажання хлопчика вчитися малювати.
- Як ти розумієш слова вчителя? Поясни.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/KAjNb5 *або QR-кодом і прочитай вірші Тараса Шевченка.*

2. **Спиши третій абзац. Випиши іменники жіночого роду в однині. Постав їх у родовому відмінку. Поясни правопис відмінкових закінчень.**

3. **Прочитай текст. Добери і запиши заголовок.**

Коли везли Тараса Шевченка в заслання, по дорозі підібрав він гілочку верб.. . Увіткнув її на подвір'ї форту. І виросла з тієї гілочк.. крислата верба. Тоді у душ.. поета поселилася радість. Дивився він на гілочку верб.. і згадував рідну Україну.

❖ Спиши, уставляючи пропущені закінчення. Поясни правопис відмінкових закінчень.

4. **Запиши слова у дві колонки: у першу — іменники, які в родовому відмінку однини мають закінчення *-и*; у другу — іменники, які в родовому відмінку однини мають закінчення *-і*.**

Сосна, неділя, тиша, зима, вулиця, калина, чаша, хвиля, картина, праця, вода, круча, верба.

❖ З двома словами склади і запиши речення.

Правопис закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини

1. **Прочитай продовження оповідання.**

Дитинство Тараса

Тарас Шевченко «Селянська родина»

Учитель малювання Степан Степанович Превлоцький, схиливши голову, повільною ходою йшов до будинку пана Дмитренка, управителя маєтками поміщика Енгельгардта, і наспівував улюблену пісню. Відчинивши двері, він зупинився в передпокої, здивовано кліпаючи очима, — перед ним стояв Тарас. Зразу не міг збагнути, як він сюди потрапив, не помітив навіть, що на ньому чистий одяг.

— Здоров, Тарасе! Значить, ти вже козачок?

— Буду прислужувати панові.

Із передпокою Превлоцький пішов у кабінет пана й довго про щось там розмовляв. Зайшла мова про мистецтво, про видатних художників, про учнів Превлоцького. Раптом Тарас почув своє ім'я.

«І що вони можуть про мене говорити?»

Перегодя вчитель повертався в хорошому настрої в супроводі самого Дмитренка.

— Так ми з вами домовилися, що я через день Тарасові роботу даватиму, аби він не нудився тут. Хай малює.

— Нема заперечень, Степане Степановичу, якщо тільки вас це не утруднить.

— У хлопця є бажання і смак. Завтра я принесу йому папір, олівець.

У Тараса на серці було свято. Тепер йому здавалося, що він найбагатша людина на світі. Крім того, другого дня вчитель подарував йому кілька малюнків і загадав намалювати. Довго й уперто малював Тарас дуб. А таки вийшло!

За Дмитром Красицьким

* Чому Тарас був таким щасливим?

** Прочитай рядки, у яких розповідається про наполегливість Тараса.

*** Розглянь репродукцію картини Тараса Шевченка «Селянська родина». Опиши свої враження від цього твору.

наполе́гливість

2. Прочитай слова. Які із цих слів зустрічаються в тексті? Знайди і зачитай речення з ними. Із «зайвим» словом склади речення.

Називний відмінок	Родовий відмінок
козачок	козачка
учитель	учителя
одяг	одягу
край	краю

- Визнач їх рід. Виділи закінчення.
- Проаналізуй, які закінчення мають наведені іменники в родовому відмінку однини.
- Про правопис закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини дізнайся з поданого правила.

Іменники чоловічого роду в родовому відмінку однини мають закінчення *-а* (*-я*) або *-у* (-ю). Перевіряй правопис закінчень цих іменників за орфографічним словником.

3. Випиши з двох останніх абзаців тексту речення, в яких іменники чоловічого роду в однині вжиті в родовому відмінку. Виділи закінчення. Поясни їх правопис.

❖ Підкресли в цих реченнях слова, у яких звуків менше, ніж букв. Поясни свій вибір.

Розрізнення іменників з однаковими закінченнями в називному, родовому і знахідному відмінках однини

1. Прочитай текст про дитинство Лесі Українки.

Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі

Лариса Петрівна Косач — Леся Українка

Ця дівчина володіла понад десятком європейських мов, знала вітчизняну і світову літературу, історію, філософію, географію, культуру стародавніх і сучасних народів Сходу та Європи, чудово грала на фортепіано й писала цікаві живописні полотна... Список вивчених Лесею іноземних мов заслуговує на повагу: болгарська, іспанська, латинська, давньогрецька, італійська, польська, німецька, англійська, французька. Але уславилася вона як видатна поетеса Лариса Петрівна Косач — Леся Українка.

З шістьох дітей, що були в Косачів (два сини і четверо дочок), Леся найбільше вдалася в **батька**: і вродою, і характером, і звичками. Мати дала Лесі тверді національні переконання і виховала для літературної праці. Усі українці знали Ольгу Петрівну Драгоманову-Косач як видатну письменницю і фольклористку Олену Пчілку.

* * *

Леся поклала перед собою **аркуш** паперу і взяла перо. Проте думки дівчини витали далеко.

Вона згадала, якою дівчинкою була — давно, дуже давно. У чотири з хвостиком роки вже читала книжки. А як любила співати! У п'ять років батьки подарували Лесі фортепіано. Вона швидко навчилася грати. І навіть

самостійно складала музичні твори! У вісім років написала свій перший **вірш**.

Вона згадала, як років у шість доглядала квіти чи порала маленький **городик**. А потім захопилася шиттям і вишиванням. Вона пам'ятає сльози в татових очах, коли маленькою подарувала йому власноруч вишиту сорочку.

Вона була, як усі діти. Тільки талановита.

За Олесем Ільченком

• Що нового ти дізнався/дізналася про Лесю Українку?
• Якою вона була в дитинстві? Прочитай.

2. **Спиши речення. Визнач рід і відмінок виділених іменників.**

В **їжачка** колючі голки. Під кущем хлопці знайшли маленького **їжачка**. **Ліс** — це домівка для звірів і птахів. Людям потрібно берегти **ліс**, а не нищити його.

Розрізняй іменники чоловічого роду з однаковими закінченнями в родовому і знахідному відмінках однини (назви істот) та іменники в називному і знахідному відмінках однини (назви неістот).

► **Скористайся підказкою-лайфхаком.** Заміни іменник чоловічого роду на іменник жіночого роду із закінченням *-а* в початковій формі, наприклад: ***калина***. Закінчення *-а* вказує на називний, *-и* — на родовий, *-у* — на знахідний відмінок.

3. **Випиши з тексту речення з виділеними словами. Визнач їх відмінок.**

❖ Усно склади речення, щоб ці слова вживалися в інших відмінкових формах.

4. **Прочитай прислів'я. Яка спільна тема їх об'єднує?**

Біда друга випробовує. Без вірного друга — велика туга. Для приятеля нового не пускайся старого. У пригоді пізнавай приятеля.

❖ Спиши прислів'я. Підкресли іменники чоловічого роду в однині. Визнач їх відмінок.

Правопис закінчень іменників жіночого роду в орудному відмінку однини

1. **Прочитай продовження оповідання.**

Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі

О, Леся була в захваті від справжньої, таємничої, казкової Волині з її глибокими озерами й дрімучими лісами! Вона заприязнилась із сільськими дітьми. І навіть разом із мамою і братом записувала неперевершені народні пісні.

Попри все доля таки приносила їй приємні подарунки. Як тоді, коли у львівському часописі «Зоря» з'явилася Лесина поезія «Конвалія», перший друкований твір, підписаний псевдонімом «Леся Українка»! Або коли в Колодяжне привезли рояль! Як то було гарно — грати на ньому! Тоді вона ще могла грати... Ні, вона не буде сьогодні думати про сухоти! Краще згадати, як вона вперше побачила море! Чорне море! То було неймовірно! Навіть написала цикл віршів про подорож до моря. І нехай ця мандрівка була вимушеною — на лікування до Одеси, все одно Леся пам'ятає всі тодішні нові, незабутні враження. Потім будуть такі ж подорожі до Болгарії, Єгипту, Грузії...

Авжеж, казала собі Леся, треба зосередитися й таки написати листа. І далі працювати над перекладом Гомерової «Іліади». Вона ж бо має багато чого перекласти, аби українці могли через рідну мову долучитися до кращого зі світової літератури. А ще слід написати для сестри підручник «Стародавня історія східних народів». Як тішило Лесю, коли в тому ж таки Львові 1893 року вийшла друком перша книжечка поезій «На крилах пісень!». О ні, вона не здасться! Вона буде писати. В її творах буде вся історія людства, весь відомий світ. І кожен рядок бринітиме найкращою, найбільш співучою — рідною мовою.

За Олесем Ільченком

• Про які подарунки долі розповідає Леся?
• Визнач тему та головну думку тексту.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/CcFxva *або QR-кодом і прочитай вірші Лесі Українки.*

2. Прочитай іменники. Визнач їх рід, число, відмінок.

Калина — калиною круча — кручею
пісня — піснею тиша — тишею
межа — межею лілія — лілією

➡ В іменниках у початковій формі виділи закінчення та підкресли кінцевий приголосний основи.
➡ Зверни увагу на закінчення цих іменників в орудному відмінку однини.
➡ Перевір свій висновок за поданим правилом.

Іменники жіночого роду на *-а* (*-я*) в орудному відмінку однини мають закінчення *-ою* після твердих кінцевих приголосних основи, крім [ж], [ч], [ш]; *-ею* після м'яких кінцевих приголосних основи і [ж], [ч], [ш]; *-єю* після кінцевого приголосного основи [й].

3. Прочитай іменники, визнач їх рід і число.

Карта, вежа, груша, бабуся, лінія, їжа, вишня, каша.

❖ Запиши ці іменники в орудному відмінку, познач закінчення.

4. Знайди і випиши з тексту іменники жіночого роду в орудному відмінку однини. Поясни правопис відмінкових закінчень.

5. Прочитай і відгадай загадки. Спиши, ставлячи іменники, що в дужках, в орудному відмінку однини. Поясни їх правопис.

➢ Надворі (гора), а в хаті (вода).
➢ Білі птахи кружляють, на землю (зграя) сідають.
➢ Під (земля) вогонь горить, а зверху видно.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/JzT2LG *або QR-кодом і виконай цікаве завдання.*

Правопис закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини

1. Прочитай уривок твору про дитинство української художниці Катерини Білокур. Цю історію написала Ірен Роздобудько для серії книжок «Життя видатних дітей».

Що може пензлик?

Катерина Білокур «Півонії»

Катруся вийшла з хати і завмерла від подиву. Вчора вона побачила, як набубнявіли бруньки на деревах, як на стеблинках піднялися вгору зелені бутони. Але що робиться сьогодні!

У Катрусі аж подих перехопило. Увесь садок укрився біло-рожевим маревом. Дерева зацвіли! Та так рясно, що, здавалося, вони понадягали мережані капелюхи! А на стеблинах сотнями розкритих пелюсток замерехтіли пурпурові, сині, білі, жовті зірки! Квіти! Півонії, троянди, мальви, ромашки, волошки!

Катруся тихо-тихо зайшла до хати і взяла зі столу слоїк із буряковим квасом.

Потім вона взяла білий рушник, сіла на призьбі й обережно розстелила його на колінах. Умочила палець у квас... І на білому полотні з'явився «портрет» Півонії!

Червона Півонія зашарілася від гордості.

— Це я! — закивала вона голівкою на всі боки. — Катруся мене намалювала! Ох, яка я гарна!

— І нас, і нас намалюй... — заколивалися Ромашки, Волошки, Троянди та Мальви.

— Ой, як вас багато! — сплеснула руками Катруся. — Любі мої, я вас усіх намалюю! От тільки чим?..

Дівчинка розгублено роздивилася довкола. На городі росли молоді огірки. Але як видобути із них зелену фарбу?

А яким чином передати на полотні небесну блакить?

— Ха-ха-ха! — розсміявся Будяк. — І не сподівайтеся!

Катруся це почула і насупила брови: «Нехай собі сміється. А я все одно намалюю ці квіти!»

• Що здивувало Катрусю? Прочитай.
• На чому намалювала дівчинка свою першу квітку?
• Про що вона мріяла?

2. Запиши назви малюнків за зразком.

Зразок. Дуб — дубом.

- Визнач їх рід, число, відмінок.
- В іменниках у початковій формі виділи закінчення та підкресли букву, що позначає кінцевий приголосний основи.
- Запиши їх в орудному відмінку однини. Визнач закінчення.
- Зроби висновок про правопис відмінкових закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини.
- Перевір свій висновок за поданим правилом.

Іменники чоловічого роду в орудному відмінку однини мають закінчення *-ом* після твердих кінцевих приголосних основи, крім [ж], [ч], [ш]; *-ем* після м'яких кінцевих приголосних основи і [ж], [ч], [ш]; *-єм* після кінцевого приголосного основи [й].

3. Прочитай слова. Запиши їх в орудному відмінку однини, розподіливши в три колонки. Підкресли закінчення, поясни їх правопис.

Брат, гай, олень, вуж, лак, слухач, іній, вовк, рій, рік, кущ, м'яч, спориш, чай, дім.

Зразок:

-ом	-ем	-єм
другом	карасем	небокраєм

❖ З трьома словами усно склади речення.

4. Спиши абзац, в якому розповідається про те, як Катруся малювала «портрет» Півонії.

❖ Підкресли іменники чоловічого роду в однині.
❖ Запиши їх в орудному відмінку. Виділи закінчення, поясни їх правопис.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/4TCmhA *або QR-кодом і виконай завдання.*

Правопис закінчень іменників чоловічого роду з основою на *-р* в орудному відмінку однини

1. Прочитай ще одну історію з дитинства Катерини Білокур.

Що може пензлик?

Катерина Білокур «Садові квіти»

Пішла Катруся по воду. А поки корова пила, гладила її по м'якеньких боках. І все думала, міркувала — де ж взяти пензлика? От якби ж то він був таким ніжним та м'яким, як коров'яча шерсть!

І тільки-но про це подумала, як аж завмерла від здогадки. Звісно! Пензлик має бути м'яким і тоненьким, кожна волосинка — окремо, а в кінці — трохи загострена. А намотувати шерстинки треба на паличку, щоб зручніше було вмочати їх у фарбу!

Як зраділа Катруся, не переказати й словами! Ще б пак! Сама додумалась, із чого робиться таке важливе для справжніх художників знаряддя!

Насмикала ворсинок з корови, перев'язала ниткою, прилаштувала до гілки. Пензлик готовий! Тепер можна й малювати.

Сіла дівчинка на призьбі. І від хвилювання навіть очі заплющила. Невже зараз вона почне малювати, втілить у життя свою мрію?! Глибоко зітхнула і... провела пензликом по фанері...

Тихо-тихо було в садку. Навіть квіти зачаїлися, повернулися до Катрусі своїми найбарвистішими пелюстками — щоб дівчинці краще було малювати їхні портрети.

І Катруся малювала й малювала. Навіть не помітила, як сонечко зайшло.

Ірен Роздобудько

* Як дівчинка зробила свій перший пензлик?
** Які риси характеру вона проявила?
*** Розглянь репродукцію картини Катерини Білокур «Садові квіти». Опиши свої враження від цього твору.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/9VtayT *або QR-кодом і переглянь відео про Катерину Білокур.*

2. Відгадай загадки.

У жовтому морі
корабель пливе.
Хто корабель цей
по морю веде?

Золоті у нього руки:
Робить зачіски й перуки,
Підстриже і пофарбує,
Гарний настрій подарує.

➡ Запиши відгадки, визнач рід іменників. Зверни увагу на кінцевий приголосний основи.
➡ Запиши їх в орудному відмінку однини. Познач закінчення.
➡ Зроби висновок про правопис закінчень іменників чоловічого роду з основою на *-р* в орудному відмінку однини.
➡ Перевір свій висновок за поданим правилом.

Іменники чоловічого роду з основою на *-р* в орудному відмінку однини мають закінчення *-ом* або *-ем*. Перевіряй правопис закінчень цих іменників за орфографічним словником.

3. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

У світі є безліч професій. І всі вони потрібні людям.

Але ким би ти не мріяв стати — архітектор..м чи конструктор..м, інженер..м чи дизайнер..м, актор..м чи авіатор..м, шахтар..м чи слюсар..м — пам'ятай, що найголовнішою є твоя професія — школяр.

** Спиши другий абзац тексту. Устав пропущені закінчення в іменниках чоловічого роду на *-р*, користуючись орфографічним словником.
** А якою професією хочеш оволодіти ти?

*** *Письмо для себе* Моя майбутня професія.

4. * Прочитай вірш Галини Джемули «Великий дім». Про які професії ти дізнався/дізналася з нього?

Будівельник зводить дім,
І поселяться у нім
Лікар, токар, агроном,
Диктор, тесля, астроном,
Скульптор, кухар, модельєр,
Тренер, космонавт, шофер,
Вчитель, льотчик, журналіст,
Ще й прославлений артист.
Ось який великий дім!
Місця вистачить усім.

** Випиши з вірша іменники чоловічого роду з основою на *-р*. Запиши їх в орудному відмінку однини. Виділи закінчення.
*** Склади і запиши речення про професії своїх батьків.

5. Випиши з тексту абзац, у якому розповідається про те, як Катруся вперше почала малювати пензликом.

❖ Підкресли іменники в однині, скорочено надпиши рід і відмінок.
❖ Ким стала маленька Катруся? Що ти можеш розповісти про цю професію?

Правопис закінчень іменників чоловічого роду в давальному і місцевому відмінках однини

1. Прочитай текст про дитинство української художниці Марії Приймаченко. Цю історію написала Анна Багряна для серії книжок «Життя видатних дітей».

Квіти від жар-птиці

Марія Приймаченко
«Павичі у квітках»

Маруся росла, вбираючи до свого чистого дитячого серденька красу поліського краю. А що вже уяву мала бурхливу — аж нівроку! На що не подивиться — чи на білосніжні й пухнасті хмари, чи на густочубі лісові чагарники, чи на хатні тіні, що од мисника чи печі розтягуються по долівці, — у всьому їй якісь дивні тварини ввижаються, казкові істоти. Придивляється пильно й бачить: ось **тулуб коня** у цієї химери, он там — хвіст, що аж по землі волочиться, а он і голова з очима, носом, ротом і вухами — як у людей. І буває, так захопиться отим вигадуванням, що забуде про все на світі.

А коли засинала, тоді їй квіти снилися — багато-багато, ціле море. Були ті квіти яскраві та різнобарвні, що в природі таких барв — а хоч би й по всьому світу шукай — не зустрінеш. А ще снилися птахи, але теж несправжні, неземні якісь: барвисте пір'я складними візерунками прикрашене, замість крил — рушники вишиті, а очі, наче в людей, — сумні або замріяні.

Нарешті Маруся навчилася в мами вишиванню. І вже сама могла голкою на полотні поволечки всякі дива виробляти.

А коли Параска замішувала тісто на святкові коржики та медяники, дівчинка завжди радо приставала до матері в помічниці — виліплювала з тіста своїх дивних, ні на що не схожих, звірів. Аж односельчани, дізнавшись про такий Марусин талант, почали кликати її на весілля, аби допомагала коровайницям ліпити весільних пташок.

* Який талант проявився в Марусі?

** Доведи рядками з тексту, що Маруся мала бурхливу уяву.

*** Дізнайся більше про відому художницю Марію Приймаченко.

Прочитай продовження оповідання на сайті за посиланням https://is.gd/QShwuC *або QR-кодом.*

- Як жар-птиця допомогла дівчинці знайти фарби для малювання?
- Кого найбільше любила малювати Маруся? Чому?
- Розглянь репродукцію картини Марії Приймаченко. Опиши свої враження від цього твору.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/2nsdmu *або QR-кодом і переглянь мультфільм про Марію Приймаченко.*

- Що нового ти дізнався/дізналася про художницю?

2. Розглянь таблицю. Скориставшись поданими правилами, поясни правопис відмінкових закінчень іменників чоловічого роду в давальному та місцевому відмінках однини.

Називний відмінок	*Давальний відмінок*	*Місцевий відмінок*
птах	птах**ові** (птах**у**)	на птах**ові** (на птах**у**)
сторож	сторож**еві** (сторож**у**)	на сторож**еві** (на сторожі)
учитель	учител**еві** (учител**ю**)	на вчител**еві** (на вчител**ю**, на вчителі)
герой	геро**єві** (геро**ю**)	на геро**єві** (на герої)
дуб	дуб**у** (дуб**ові**)	на дубі (на дуб**ові**)
камінь	камен**ю** (камен**еві**)	на камені
музей	музе**ю** (музе**єві**)	у музеї
край	кра**ю** (кра**єві**)	у кра**ю** (у краї)

Іменники чоловічого роду в давальному відмінку однини мають паралельні закінчення *-ові*, *-еві* (*-єві*) та *-у* (*-ю*), при цьому назви істот уживаються переважно із закінченнями *-ові*, *-еві* (*-єві*), а назви неістот — із закінченням *-у* (*-ю*).

Іменники чоловічого роду в місцевому відмінку однини мають паралельні закінчення *-ові*, *-еві* (*-єві*) та *-у* (*-ю*), *-і* (*-і*), при цьому назви істот уживаються переважно із закінченнями *-ові*, *-еві* (*-єві*), а назви неістот — із закінченнями *-у* (*-ю*), *-і* (*-і*).

3. Випиши з тексту виділені слова, поставивши їх у початковій формі. Запиши іменники в давальному та місцевому відмінках однини, указавши паралельні форми.

❖ Склади і запиши речення з цими відмінковими формами.

4. Спиши речення, уживаючи іменники, що в дужках, у давальному або місцевому відмінках однини.

Пригадай калину в рідному (край), пригадай доріжку в рідному (гай). (Соловейко) треба назбирати комах для своїх дитинчат. Пливе човен по (Дунай) один за водою. У глибокому (яр) дзюрчить веселе джерельце. Берізка усміхнулася маленькому (дубок).

Правопис закінчень іменників чоловічого роду в давальному і місцевому відмінках однини

1. Прочитай виразно вірш.

Петриківські диво-квіти

На картині і тарелі,
на сорочці й рушнику —
всюди квіти ці веселі,
ми між них — як в квітнику.

Петриківські диво-квіти —
кольорів дзвінкий розмай;
квіти кажуть всьому світу:
«Україна — справді рай».

Василь Соколенко
«Петриківська квітка»

У тих квітах — наша мова,
наші ріки і поля...
Петриківка світанкова
кожне серце звеселя.

І ясніше сонце світить,
й знов зозуля нам кує...
Світ по цих прекрасних квітах
Україну впізнає.

Наталка Поклад

Лідія Булавін
«Пташина розмова»

** Як ти розумієш виділені рядки вірша?
** Що ти знаєш про петриківський розпис?
** А що тобі відомо про опішнянський та косівський розписи?

*** Попрацюйте над проєктом *«Петриківський, опішнянський і косівський розписи»*.

Переглянь за посиланням на сайті https://is.gd/3aW61f *або QR-кодом матеріал про виставку петриківського розпису.*

РАФТ

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
хто пише	хто отримує	форма написання тексту	про що текст
четвертокласники	ровесники з-за кордону	інфографіка	петриківський розпис

2. З першої строфи вірша випиши іменники чоловічого роду в місцевому відмінку однини. Запиши їх у давальному та називному відмінках. З одним із них склади речення.

Культура мовлення

У мовленні, коли поряд стоять два іменники чоловічого роду в давальному або місцевому відмінках однини, слід вживати їх паралельні форми, тобто різні закінчення, наприклад: *другові Андрію — другу Андрієві.*

3. Подані словосполучення запиши в давальному або місцевому відмінках однини.

Поет Тарас Шевченко, брат Іван, кінь Гнідко, племінник Сергійко, учитель Степан Миколайович, журналіст Михайло Петренко.

4. * Спиши текст. Добери заголовок. Постав іменники, що в дужках, у формі давального або місцевого відмінків однини.

У (ліс) (Назарчик) зовсім не самотньо. Він іде повільно, розглядає все навколо. Невдовзі зупиняється зачарований. Перед ним — їжачок. Кумедний, на вузенькому (лобик) кругленькі чорні оченята. (Хлопчик) хочеться дати (їжачок) грибочок. Але Назарчик знає, що (звірок) більше до вподоби слимак, миша чи навіть вуж.

*** Пофантазуй. Усно склади продовження історії.

Відмінювання іменників у множині

1. Прочитай розповідь про Сергія Корольова.

Перший крок у космос

Кожний день у нього був чітко розпланований. О шостій годині підйом, ранкова гімнастика, потім сніданок. О сьомій хлопчик вже купався в морі. Він запливав так далеко, що берег був схожий на маленьку риску. А коли стомлювався, лягав на спину й вдивлявся в небо. Десь пропливали шаланди рибалок, моторки, шлюпки, великі пароплави. Море було обжите людьми, стало своїм, звичним. А чи можна зробити таким небо?

З годину поплававши, хлопчик хутко вдягався й поспішав до школи. А після занять біг у спортклуб на тренування з гімнастики. Вечори присвячував музиці й математиці. Він ще не знав, яку дорогу собі обрати: кожна книжка відкривала перед ним щось нове, досі незнане. Але, мабуть, понад усе його вабило небо...

Неподалік від місця, де тренувався хлопчик, був невеликий аеродром. Великі гідролітаки, схожі на чудернацьких птахів, один за одним злітали над морем. Хлопчику кортіло побувати на аеродромі, познайомитися з пілотами, роздивитися, як влаштовані літаки.

Але аеродром був відгороджений, пропускали на його територію лише по перепустках. Однак хлопчик знайшов вихід. Він зв'язував одежу в тугий вузол, закріплював на

голові, запливав далеко в море й заходив на аеродром з берега.

Пілоти швидко звикли до допитливого й кмітливого хлопчика. Він подовгу спостерігав, як готують гідролітаки до вильоту, охоче виконував нескладні доручення.

Фелікс Гальперін

- Як хлопчик тренувався?
- Про що він мріяв? А про що мрієш ти?
- Як хлопчик потрапляв на аеродром? Прочитай.
- Чи знаєш ти, хто такий Сергій Корольов?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/jYngJQ *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала текст.*

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/lOY7c3 *або QR-кодом і переглянь мультфільм.*

- Що нового ти дізнався/дізналася?

2. Розшифруй анаграми. Постав іменники в початковій формі й визнач число і рід.

Киріз, родожіпо, навкостимо, санебе.

❖ Провідміняй ці іменники. Скористайся зразками відмінювання іменників у множині, поданими в таблицях на форзаці.

3. Спиши третій абзац тексту. Підкресли іменники в множині. Скорочено надпиши їх відмінки.

4. * Спиши текст. Постав виділені іменники в множині.

Людина давно мріяла літати, як **птах**. Спочатку піднімалася в небо на повітряній **кулі**. Згодом придумала **дирижабль**. Пізніше з'явився **аероплан**. Потім **літак** й **гвинтокрил**. А згодом побудувала космічний **корабель**.

З журналу

***Письмо для себе

Склади висловлювання *«Мандрівка до зірок»*.

Правопис закінчень іменників у множині

1. Прочитай продовження розповіді про Сергія Корольова.

Перший крок у космос

І ось одного разу його взяли зі собою в політ. Потім ще раз і ще... Але якось...

Вони вже поверталися додому, коли з мотором щось трапилося. Довелося сісти на воду. До берега було кілометрів з п'ять. Рації на гідролітаку не було. Тоді, в 20-ті роки, обладнання в авіації було дуже недосконале. Уже смеркало, вітер роздмухував хвилі, синоптики обіцяли уночі шторм. А плавали обидва пілоти дуже кепсько.

— Я попливу на берег і скажу, щоб прислали катер, — порушив мовчанку хлопчик.

— Ти що?! П'ять кілометрів!.. Ще втопишся... — захвилювалися пілоти.

Хлопчик лише посміхнувся. А через дві години гідролітак було доставлено на берег, де на нього чекали хлопчик і два механіки аеродрому.

Начальник загону міцно потиснув руку їхньому рятівникові й дав розпорядження виписати йому перепустку, яка давала хлопчикові право проходити на аеродром у будь-який час.

— Як тебе звати?

— Сергій. Сергій Корольов.

Так було зроблено перший крок у космос. Далі були роки напруженої роботи. Він став Головним Конструктором космічних кораблів. Він перший споряджав людину в невідомі світи.

Висота. Небо. Космос. Все стало сьогодні звичним, буденним. Борознять повітряні простори літаки та космічні кораблі, як моря — шаланди і теплоходи...

Будь-яка мрія може здійснитися, якщо в неї дуже-дуже повірити!

Фелікс Гальперін

** Як хлопчик врятував пілотів? Прочитай.
** Поясни, як ти розумієш виділене речення.

*** **Дискусія.** Чи є життя в космосі?

Письмо для себе. Що потрібно робити, щоб мрія здійснилася?

2. Прочитай текст. Визнач його головну думку.

Книжки допомагають нам здійснити дивовижні подорожі до далеких (край), морських (глибина), древніх (цивілізація). Завдяки їм ми можемо дізнатися про світ (тварина) і (рослина), про безліч найважливіших (винахід) і (відкриття), (відомість) із різних (галузь) науки й культури.

Більше читайте, адже книги несуть багато (знання)!

За матеріалами енциклопедії ерудитів

- Іменники, що в дужках, постав у формі родового відмінка множини. Визнач закінчення.
- Зроби висновок про правопис відмінкових закінчень іменників у родовому відмінку множини. За потреби користуйся таблицями, поданими на форзаці. Перевір свій висновок за поданим правилом.

У родовому відмінку множини іменники чоловічого роду мають закінчення *-ів* (*-їв*), *-ей*: *синів*, *солов'їв*, *коней*; середнього роду — *-ів* (*-їв*) та нульове закінчення: *морів*, *прислів'їв*, *озер*; більшість іменників жіночого роду — нульове закінчення та *-ей*: *бджіл*, *земель*, *круч*, *речей*.

3. Спиши абзац, у якому є слова, що стали заголовком тексту.

❖ Підкресли іменники в множині. Визнач їх відмінок.

Уживання іменників із прийменниками в різних відмінках

1. Прочитай текст.

Місія — космос

Леонід Каденюк, перший космонавт незалежної України

Нарешті ми в космосі. Про нього людина мріяла ще **з глибин** далекої історії, ставлячи перед собою запитання: що таке позаземний простір, де у нього початок і де кінець, і чи існує взагалі початок і кінець цього простору, який назвали простим, але надзвичайно містким словом — Всесвіт? Це слово відразу асоціюється **з нескінченністю** простору.

Але зараз тут, **на** земній **орбіті**, на космічному кораблі «Колумбія», ми (міжнародний екіпаж) летимо на висоті триста кілометрів від Землі зі швидкістю близько двадцяти восьми тисяч кілометрів за годину, яка в двадцять п'ять разів перевищує швидкість звуку. Це фантастика, яку зовсім недавно людина втілила **в реальність**, створивши надскладну космічну техніку.

Одним із найцікавіших та найочікуваніших факторів була невагомість.

Метою перших польотів у космос було саме визначення, чи зможе людина як біологічна істота, яка прожила на Землі в умовах гравітації[1] мільйони років, не просто жити в стані невагомості, а й працювати в неприродних для себе умовах.

[1] Гравітація Землі — земний магнетизм, поле тяжіння, зумовлене її масою.

Як стало зрозумілим від самого початку освоєння космосу, брати участь у космічних польотах може лише той, хто має для цього відповідні фізичні і психологічні дані.

Перші прояви невагомості (крім особистого відчуття неприродної фізичної легкості) спостерігати було вкрай цікаво. Відразу впало в очі, що всі незакріплені предмети «плавають». Їх, правда, було небагато. Більшість заздалегідь було закріплено перед стартом. Ось «сплив» переді мною олівець, прив'язаний до планшета. Повільно та якось неприродно обертаючись у просторі, цей звичайний у земних умовах предмет відволікає мою увагу. Електричні кабелі, яких у кораблі чимало, дружно відокремилися від стінок корабля своїми незакріпленими до них частинами і зайняли в просторі кабіни дещо незвичне для людського ока положення.

Відпустивши крісло, відразу ж відчув особливу відсутність опори, без якої в земних умовах людина практично не буває. На відстані пів метра від підлоги я повис у просторі кабіни, відчуваючи гостру необхідність мати з нею контакт. З точки зору фізики це одна з основних особливостей невагомості.

З нетерпінням «підпливши» до ілюмінатора, я обережно виглянув у нього. Раптом переді мною відкрився вид, який не піддається ніякому опису. По той бік ілюмінатора в неповторній красі та величі були Земля і Космос. Я, немов зачарований, затамувавши подих, вдивлявся в них. Відірвати погляд від цього дива було неможливо.

Леонід Каденюк

* Що таке невагомість? Наведи приклади з тексту.

** Що побачив космонавт через ілюмінатор? Прочитай.

*** **Дискусія.** Що з нами могло б статися, якби зникла гравітація?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/1EQTSx *або QR-кодом і переглянь відео про Леоніда Каденюка.*

• Що нового ти дізнався/дізналася?

2. Випиши з тексту виділені іменники з прийменниками. Визнач їх відмінок.

➡ Пригадай, у якому відмінку іменники вживають без прийменників, а в якому — тільки з прийменниками.

➡ Перевір свій висновок за поданим правилом.

Прийменники ніколи не вживають з іменниками в називному відмінку, а в місцевому — завжди. В інших відмінках іменники можуть уживати як без прийменників, так і з прийменниками *у* (*в*), *з* (*із*), *на*, *про*, *під* (*піді*), *від* (*віді*), *перед* (*переді*), *за*, *між*, *при*, *біля*, *для*, *через* тощо.

3. Знайди в тексті і спиши речення, в якому розкривається мета перших польотів людини в космос.

❖ Визнач і надпиши відмінок іменників з прийменниками.

Уживання іменників із прийменниками в різних відмінках

1. Прочитай текст.

Домівка для минулого

Музей — це місце, де зберігають різноманітні речі, якими користувалися люди в далекі й не дуже далекі часи. Це може бути все, що завгодно: кам'яні знаряддя праці первісної людини, козацька зброя, стародавні прикраси, одяг із минулого та позаминулого століть і навіть дитячі іграшки.

Музеї бувають різні. Одні — краєзнавчі — показують історію та природу певного краю. Інші — історичні — можуть

розказувати про один чи кілька періодів історії міста, області або й цілої країни. Існують музеї технічні, де можна дізнатися про різні прилади, машини та механізми минулого. Художні музеї збирають і показують твори мистецтва з різних часів. Меморіальні — розповідають про життя видатних особистостей. Словом, музеїв існує безліч.

Як же з'явилися ці заклади? Починалося все з колекціонування — збирання якихось гарних чи цікавих речей. Розкопуючи поселення первісних людей, археологи[1] знаходять те, що можна назвати першими «колекціями», — набори камінців, кістки тварин, черепашок.

У стародавніх греків та римлян колекціонуванням займалися заможні люди. До їхніх колекцій потрапляли коштовні речі, рукописи, картини. У Стародавній Греції було поширене колекціонування різних комах, рослин, мінералів. Власне, й самим словом «музей» ми завдячуємо стародавнім грекам. Воно походить від слова «мусейон», що означає «храм муз» — богинь-покровительок поезії, мистецтва та наук.

В Україні, як і в інших європейських країнах, усе теж починалося з колекціонування. Справжні музеї виникли в першій половині XIX ст. у Миколаєві (1806), Феодосії (1811), Одесі (1825), Керчі (1826). Експонатами тут в основному були знахідки з археологічних розкопок. Поповнювалися музеї і завдяки колекціям, що їх дарували заможні люди.

Сьогодні в Україні й світі діє безліч музеїв. У їхніх залах можна побачити найрізноманітніші експонати.

За Романом Клочком

• Які бувають музеї?
• Прочитай рядки, у яких розповідається про те, як з'явилися музеї.
• Що ти дізнався/дізналася про перші музеї в Україні?

[1] Археолог — це вчений, який вивчає побут і культуру древніх цивілізацій.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/TTCDTh *або QR-кодом і здійсни віртуальний тур музеями просто неба.*

• Що нового ти дізнався/дізналася? Поділися своїми враженнями від екскурсії з однокласниками.

2. Прочитай текст. Добери до нього заголовок.

… семи чудес України можна зарахувати і єдиний … світі музей писанки … Коломиї … Івано-Франківщині. Він виконаний … формі яйця. … експозиції музею представлено … 6000 експонатів … усіх регіонів України.

Завітайте ... музею й дізнайтеся більше … мову орнаментів … писанках та історію писанкарства.

Слова для довідки: до, у, з, в, про, понад, на.

❖ Спиши текст, уставляючи замість крапок потрібні за змістом прийменники. Підкресли їх. За потреби скористайся довідкою.

3. Випиши з тексту Романа Клочка «Домівка для минулого» іменники з прийменниками, визнач рід, число і відмінок іменників. У яких відмінках іменники вжиті з прийменниками?

Культура мовлення

~~читає по складам~~ ~~мандрує по горам~~

читає по складах мандрує по горах

Узагальнення та систематизація знань і вмінь за темою «Іменник»

1. Прочитай вислови відомих людей про казку. Як ти їх розумієш?

Завдяки казці дитина пізнає світ не лише розумом, а й серцем (*Василь Сухомлинський*). Казка кличе нас у мандри, велить бути в житті сміливими й мудрими, долати перешкоди й біди (*Валерій Шевчук*).

❖ Спиши. Підкресли іменники. Надпиши скорочено рід, число і відмінок.

2. Розгадай ребуси.

❖ Склади і запиши речення зі словами-відгадками, проаналізуй їх як частину мови (*план див. на форзаці*).

❖ Пригадай казки, у яких зустрічаються ці герої.

3. Прочитай виразно п'єсу-казку.

Пан Котович

(обробка казки «Пан Коцький»)

Дійові особи

Дід Панас (він же й ведучий)	Заєць	Півень
Кіт — пан Котович	Ведмідь	Вовк
Лисиця	Кабан	Пес Сірко

Дія перша

Картина перша

Ліс. Річка. Міст через річку. Праворуч — хатка, ліворуч — галявина. На галявині росте дуб.

Виходить дід Панас (він же й ведучий), одягнений у національний український одяг. У руках він тримає торбу, у якій сидить кіт.

Дід Панас. У мене, малята, та й в баби Наталки
Жив Кіт-ледацюга, весь час спав на лавці.
Мишей не ловив він, а їсти любив,
Та ще й до сметанки пристрасть таїв.
Частенько ховався в коморі, за хату,
І їв там сметану і м'яса багато.
А баба Наталка злодюгу спіймала.
І в річці втопити його наказала.
Та хоч і сердитий був я на хапугу,
Шкода мені стало Кота-ледацюгу.
У лісі, під дубом, його я залишу,
Нехай собі чесно полює на мишу.

Кладе лантух з Котом під деревом.

Сиди, пане-ледащо,
Та спи удоволі,
А їстоньки схочеш —
Знайдеш щось у полі.
За річкою, в полі, ховаються миші.
Лови їх собі. Я ж тебе тут залишу!

Йде.

Кіт. Ха-ха! Няв-няв! Мене не лякай!
Робити не буду, і не чекай!

Кіт лягає під дерево і співає.

Я — хитрий Кіт, розумний Кіт.
Не бачив ще такого світ!

Няв-няв! Няв-няв! Няв-няв! Няв-няв!
Не бачив ще такого світ!
У лісі я не пропаду,
І їжу я завжди знайду!
Няв-няв! Няв-няв! Няв-няв! Няв-няв!
І їжу я завжди знайду!

Чується спів. На другому березі з'являється Лисиця. Вона одягнена сучасно і модно. У джинсах, футболці, у вухах кліпси. На шиї — намисто. Вона тримає кошик із Півнем. Лисиця йде через міст і співає.

Лисиця (*співає*)**.** Я Лисичка невеличка,
Маю хату біля річки.
В хаті моїй дуже гарненько,
А в коморі їжі повненько! Ля-ля-ля! Ля-ля-ля!
А в коморі їжі повненько!
Цілий день на птахофермі
Я працюю довгий термін.
Заробляю я багато!
Обставляю свою хату! Ля-ля-ля! Ля-ля-ля!
Джинси, буси, модні речі —
Всім себе я забезпечу! Ля-ля-ля! Ля-ля-ля!
Всім себе я забезпечу!

Бачить Кота. Лякається. Але крадькома підходить ближче.

Лисиця. Ой Боже ж мій! Ой Боже ж мій!
Що це за звір сидить такий?
Вуса довгі, мов антени,
Очі… як вогні, зелені…
Хвіст розкішний, шерстка дибом…

Кіт (*про себе*)**.** Що за краля сюди диба?

Раптом з кошика вистрибує Півень і починає бігати між дерев. Потім сідає на гілку дерева, під якою сидить Кіт.

Лисиця. Держіть його! Держіть! (*До Кота.*) Допоможіть! Хапайте його! Півня мого!

Кіт спочатку дивиться презирливо на Лисицю і відвертається, потім раптово підіймається і хапає Півня за хвіст.

Лисиця (*підходить до Кота, бере Півня*)**.**

Ой дякую, вельможний пане!
Пробачте за нескромність,
Я трошечки соромлюсь…
Дозвольте запитати,
Що ви за звір такий пухнатий?!

Кіт (*про себе, перекривляє Лисицю*)**.**
Няв-няв! Няв-няв!
«Я трошечки соромлюсь вас…»
Іди туди, звідки взялась!
Лисиця (*про себе*)**.** Хі-хі-хі-хі! Хі-хі-хі-хі!
Його я хочу в женихи!
(*Коту*) Я тут, у лісі, живу давно.
Все навкруги мені знайоме.
Звірів багато, птахів повно,
А вперше бачу я такого!
Кіт (*поважно*)**.** Скажу відверто вам,
Сюди приїхав я із-за кордону.
Багато років жив я там,
Та й вирішив життя почати знову.
Лисиця. А як вас звати-величати?
Кіт. Няв-няв! Я — пан … Котович.
За кордоном… я мав багату віллу біля моря…
Капітал великий. Няв-няв! У мене був…
Лисиця. Та як же, пане, ти до нас попав?
Кіт. Майно і віллу я продав,
А гроші вклав у ліс цей дикий…
Лисиця (*здивовано*)**.** У-у-у-у!
Кіт. Так-так! Бо чув не раз останнім часом,
Що в лісі вашому є золоті запаси!
Лисиця (*про себе*)**.** О! Треба це обміркувати!
(*Уголос*) Вельможний пане, підемо разом у хату!
Самотня я і буду дуже рада,
Коли така особа важна
Зі мною жити буде разом!

Кіт (*задоволено, про себе*).
Няв-няв! Я — пан Котович, не пропаду ніде,
Аж доки хитрість і брехня на світі є!
(*Уголос*) Я радий, дуже радий, що в цих краях…
Няв-няв! Я бачу по очах!
Зустрів таку чудову, гарну дівчину, як ви!

Лисиця (*соромливо*). Ну, що ви!

Кіт. Ні-ні! І, як мені здається, ми з вами підійшли один до одного, ми створені обоє… і вийде пара з нас…

Лисиця. Хі-хі-хі-хі! (*Бере Кота під лапу і веде до своєї хати*.) Підемо вже зі мною!

Півень (*виглядає з кошика*).
Кі-ку-рі-ку! Кі-ку-рі-ку!
Пішла Лисиця через ріку!
Під дубом… на галявині… У траві
Лукавого Кота знайшла собі!
(*Завіса*)

Наталя Данилевич

* Як Кіт опинився в лісі?
** Що він розповів про себе Лисиці? Прочитай.
*** Охарактеризуй пана Коцького.

Прочитай продовження п'єси-казки за посиланням на сайті https://is.gd/Nnhb18 *або QR-кодом.*

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/A1eeAh *або QR-кодом і послухай аудіоказку «Пан Коцький».*

• Порівняй ці два твори. Склади діаграму Венна.

4. Підготуйтеся до інсценізації твору:
– визначте ролі;
– навчіться виразно читати;
– виготовте костюми.

Перевір свої досягнення за посиланням на сайті https://is.gd/nUMnAm або QR-кодом.

ДОСЛІДЖУЮ ПРИКМЕТНИК

Повторення вивченого про прикметник як частину мови

1. Прочитай пізнавальний текст, поданий у вигляді інфографіки.

З історії винаходів

Львівські аптекарі Ігнатій Лукасевич і Ян Зех 1853 р. Гасова лампа

Йосип Тимченко 1893 р. Кінескоп

Федір Піроцький 1880 р. Електричний трамвай

Сергій Корольов 1957 р. Ракетний двигун і перший штучний супутник Землі

Ігор Сікорський 1931 р. Гелікоптер

В'ячеслав Петров у кінці 1960-х рр. Компакт-диск

У 1932 році в Харкові Поштовий індекс

тролейбус **трамвай**

** Що нового ти дізнався/дізналася? Запиши про це кілька речень.

*** *Знайди інформацію про інші важливі винаходи жінок-українок за посиланням* https://is.gd/RE5fYO *або QR-кодом.*

*** Створіть плакат *«Винаходи, які змінили світ»*.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/oadKxj *або QR-кодом і дізнайся про 10 винаходів українців, які змінили світ.*

Інформація про винаходи — це факт чи судження? Їх можна перевірити?

Факт — це твердження, правдивість якого доведена.
Судження — це особиста думка людини, яку можна підтвердити або спростувати.

Пригадай, що ти знаєш про прикметник. Свої знання перевір за посиланням https://is.gd/341Sh6 *або QR-кодом.*

Прикметник — це частина мови, яка називає ознаку предмета і відповідає на питання *який? яка? яке?*.

Поняття ознаки охоплює багато значень: колір (*жовтий, синій*); розмір (*великий, малий*); смак (*солодкий, гіркий*); форму (*круглий, квадратний*); матеріал (*залізний, кришталевий*); зовнішні та внутрішні ознаки (*стрункий, розумний*); відношення до місця (*міський, сільський*), до часу (*ранковий, зимовий*) тощо.

2. * Прочитай текст. Ця інформація є фактом чи судженням? Доведи свою думку.

Мешканці великих міст не уявляють свого життя без дзвінкоголосих трамваїв. Появі першого електричного трамваю світ завдячує українцеві Федору Піроцькому.

Особливо корисним цей винахід став для киян. Дніпрові схили настільки круті, що з ними не могли впоратися парові трамваї — не те що кінні. У червні 1892 року мальовничими вулицями Києва рушив перший електричний трамвай.

** Спиши текст. Прикметники підкресли хвилястою лінією. Усно постав до них питання.
** Підбери прикметники до слова *винахід*.
** Які ще види транспорту ти знаєш?
*** Склади і запиши речення зі словом *тролейбус*, використовуючи прикметники. Знайди інформацію про винахід цього транспорту.

3. Ознайомся з інформацією. Що, на твою думку, є фактом, а що судженням? Доведи.

✓ На мою думку, у винаходів є не лише переваги, а й недоліки.
✓ Інтернет — найгеніальніший винахід людства.
✓ Винахідник кулькової ручки — угорець Ласло Біро.
✓ Шрифт Брайля — рельєфно-крапковий шрифт для написання і читання людьми з порушенням зору, розроблений французом Луїсом Брайлем.
✓ Кока-колу винайшов американський фармацевт Джон Пембертон 8 травня 1886 року в Атланті як новий лікувальний напій.
✓ Винаходи, придумані дітьми: фруктове морозиво, хутряні навушники, калькулятор, батут...

❖ Випиши прикметники з іменниками. Усно постав запитання від іменника до прикметника.
❖ Спробуй придумати незвичайне застосування будь-якому предмету... Це теж буде винахід.

Уживання прикметників для всебічної характеристики предметів

1. Прочитай текст.

Їстівний поліетилен

Сергій Тимчук із Харкова вирішив питання з утилізацією пакувальних матеріалів, створивши їстівну плівку для продуктів. Екологічно чистий поліетилен дозволяє

продовжити термін зберігання їжі й абсолютно не шкодить навколишньому середовищу, повідомляє gazeta.ua.

Учений присвятив розробці 15 років. Матеріалом для неї став кукурудзяний крохмаль на основі власного сорту кукурудзи.

За допомогою такої плівки можна, наприклад, збільшити термін придатності хліба з кількох днів до місяця.

«Якщо хліб загорнути в нашу плівку, то він залишається свіжим до 4 тижнів. Його можна навіть їсти, не знімаючи плівку», — каже винахідник.

Якщо поліетилен Тимчука кинути в окріп, то він «розтане» за 15–20 хвилин і стане основою для приготування супу. Але навіть коли ви викинете плівку, то за кілька тижнів від неї не залишиться й сліду.

Говорити про масове виробництво такої плівки рано — підприємцям дешевше робити звичайний поліетилен, який століттями не розкладається. Однак Сергій Тимчук переконаний, що за його винаходом — майбутнє.

Наталія Федосенко

• Про який винахід ти дізнався/дізналася? Яка користь від цього винаходу?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/RAWNgk *або QR-кодом і переглянь відео про те, чому потрібно відмовлятися від поліетилену.*

• Дізнайся з новин в Інтернеті чи в журналах і газетах у бібліотеці про інші винаходи в галузі екології. Поділись інформацією з товаришами. Чому ця інформація така важлива?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/sWthZR *або QR-кодом і дізнайся про інші винаходи, які допомагають людям.*

Письмо для себе. Якщо я стану винахідником, обов’язково створю…

2. Опиши предмети, зображені на малюнках, за: кольором, розміром, формою, смаком, матеріалом, запахом.

Зразок. Яблуко — червоне, велике, кругле, солодке, соковите, запашне.

❖ Із назвою одного предмета склади і запиши речення, вживаючи підібрані прикметники.

3. Випиши з тексту прикметники з іменниками. Постав питання до прикметника.

❖ Склади усне висловлювання «Винахід харків’янина». Використовуй виписані словосполучення.

4. Прочитай два описи. Який із них є виразнішим? Чому?

1. Коли сходить сонце, замети рожеві. Це сонце забарвлює їх своїм промінням. Воно піднімається, а сніг починає танути.

Сонечко схилилося до заходу. Сніг, мов небо, відбивається в дзеркалі.

2. Коли сходить вранішнє сонце, снігові замети рожеві. Це зимове сонце забарвлює їх своїм косим промінням. Воно піднімається, а сліпучий сніг починає танути.

Сонечко схилилося до заходу. Синюватий сніг, мов небо, відбивається в блискучому дзеркалі.

За Василем Сухомлинським

❖ Зроби висновок про роль прикметників у мовленні.

❖ Спиши другий текст. Підкресли прикметники, надпиши питання.

Роль прикметників у мовленні

1. Прочитай текст.

Історія Lego

Яка іграшка є чи не в кожного хлопчика або дівчинки? Мабуть, конструктор. Усім дітям до вподоби вигадувати і створювати щось нове. Чи не тому виник **відомий** конструктор «Лего»?

Понад 100 років тому в Данії жив тесля на ім'я Оле Кірк Крістіансен. Він тримав майстерню, у якій виготовляли драбини, табуретки та інші **корисні** для дорослих речі. Четверо синів Оле допомагали татові у майстерні. Наприклад, Готфрід, якому було 12 років, двічі на день прибирав там. Він підмітав стружки, а залишки деревини, схожі на кубики, збирав, фарбував та вимінював у приятелів на щось цікаве.

Одного разу батько помітив це і замислився: «Треба й справді змайструвати щось для дітей…». У майстерні тато з синами почали створювати кубики та інші іграшки. Наприклад, качечку, яка розкриває дзьоб, коли її тягнуть за мотузок. Людям дуже сподобалися нові ідеї Оле. Іграшки іноді просто вимінювали у майстрів на продукти. Тоді він зрозумів, що ці іграшки можна продавати! Тож Оле Крістіансен взявся до справи.

Згодом Оле замислився над назвою своєї компанії й оголосив конкурс для всіх шістьох працівників фабрики. Перемогла назва «Leg Godt», що означає «Гратися добре».

Її скоротили до «Lego». До речі, латиною Lego означає «я з'єдную», «я складаю»… А в 1932 році запатентував назву фірми «Lego».

Найдивовижніше те, що, хоча вигляд цеглинок дуже змінився з того часу, усі деталі «Lego» будь-якого року випуску повністю сумісні між собою! Вони були дуже схожі на сучасні.

Спочатку з деталей можна було робити тільки будинки. У 1961 році з'явилися ще й збірні машинки. У 1978 році до наборів конструктора додали лего-чоловічка з руками й ногами, які могли рухатися. А «Lego Duplo» виникло в 1969 році. Гратися стало ще цікавіше!

Сьогодні з деталей «Лего» можна збирати справжніх роботів, які здатні виконувати різні команди. І ми точно знаємо, що на цьому історія розвитку конструкторів «Лего» не закінчиться. Цікаво, що буде далі?

З журналу

* Як виникла ідея виготовляти іграшки для дітей?
* Розкажи про історію виникнення конструктора.
** Прочитай абзац, у якому розповідається про сучасний конструктор.
*** Що б ти хотів/хотіла зробити з конструктора? Склади усну рекламу свого виробу.

*** Створіть комікси до тексту на тему: *«Історія Лего»*.

Знайди цікаві факти про лего-конструктор і поділися інформацією з однокласниками.

Побудуй асоціативний кущ зі словом *лего*.

2. Вибери з тексту виділені прикметники, запиши їх за зразком. Досліди, як утворилися прикметники *розумніший*, *найрозумніший*.

Зразок. Розумний → розумніший → найрозумніший.

➡ З утвореними формами прикметників усно склади речення.

3. Прочитай прислів'я, розкрий їх зміст. Використай доречні прикметники з дужок.

З усіх скарбів (цінним, ціннішим, найціннішим) є молодість. Каша (смачна, смачніша, найсмачніша) від балачок. Кожній пташині свій край (милий, миліший, наймиліший).

❖ Запиши прислів'я з дібраними прикметниками. Зроби висновок про доцільне використання прикметників у мовленні.

4. Прочитай текст, уставляючи прикметники з довідки. Добери заголовок. Визнач тип тексту.

Листопад. Дерева простягли вгору до … неба … віти. Тільки дуб розкинув … гілля і не скинув свого вбрання. Лише пожовкло і потемніло на ньому листя. Налетить … вітер. Задзвенить своїм … листям … дуб. Так і держатиме він своє … вбрання до самої весни.

За Олександром Копиленком

Слова для довідки: широке, холодний, чудове, сизого, бронзовим, оголені, могутній.

❖ Запиши вдосконалений текст. Розкрий значення прикметників у ньому.

Роль прикметників у мовленні

1. Прочитай уривок із твору «Як не заблукати в Павутині».

Історія винайдення

У 1957 році, коли твої бабуся й дідусь були дітьми, учені запустили штучний супутник Землі. З нього, щоправда, ще не можна було спостерігати за цілим світом. На відміну від сучасних високотехнологічних пристроїв, які можуть сфотографувати навіть мурашку у волинських лісах, він міг лише передавати кілька звукових сигналів. Однак ця перша космічна станція неймовірно здивувала світ.

Отож керівники США подивилися на запуск супутника й вирішили, що не слід відставати. Американські військові запросили вчених, і ті разом із вигадливими студентами розробили особливу комп'ютерну мережу — «віддалений доступ» одного комп'ютера до іншого. Він дозволяв миттєво поширити будь-яку інформацію на будь-яку відстань.

До того всі КОМП'ЮТЕРИ[1] були самі по собі, і коли треба було перенести дані, люди мусили бігати з накопичувачами від одного до іншого. Вміщували вони, як на сьогодні, **мізерні обсяги інформації**. У ті часи й мріяти не могли про звичні нам сотні гігабайтів пам'яті. Тож бігати доводилося часто.

Науковці посилено працювали над поставленим завданням, і 1969 року відбувся перший сеанс передавання даних від комп'ютера до комп'ютера.

Перший зв'язок налагодили ненадовго: удалося передати тільки перші три літери загаданого слова. Однак було зрозуміло, що задум удався. ARPANET — така була

[1] Комп'ютер — у сучасній українській мові вже побутує назва «верстак» на означення комп'ютера.

перша назва мережі — розросталася швидко й через чотири роки вже об'єднувала США, Велику Британію, Норвегію...

Отже, невдовзі світ обплутала така собі «павутина» — дорога з тисяч кілометрів мідних дротів, оптоволоконних кабелів та супутників, які об'єднували верстаки всього світу. Цю дорогу й іменують Інтернетом, або Мережею.

Через 12 років було розроблено програму, яка збентежила поштамти всього світу. Люди почали користуватися електронною поштою. Листи тепер надходили до адресатів не тижнями, а за лічені хвилини. Ще через 17 років було винайдено можливість спілкуватися в реальному часі: у чатах! Чи уявляли тодішні першовідкривачі, що мине ще трохи часу, і можна буде запросто дивитися в очі свого інтернет-співрозмовника?..

На початку 1990-х років, коли «павутина» обплела весь світ, з'явилася спеціальна мова програмування (HTML) для створення інтернет-сторінок, а також перший БРАУЗЕР[1] — спеціальна програма для їхнього перегляду. Саме завдяки цьому винаходу кожен користувач може брати й віддавати найрізноманітнішу інформацію в зрозумілому вигляді й у будь-яких обсягах — чи коротку фразу, чи цілий фільм.

Сукупність усіх мільярдів інтернет-сторінок, система СЕРВЕРІВ[2], програмне забезпечення для перегляду ресурсів Інтернету називається WWW — «Всесвітньою павутиною». WWW — у розмові кажуть «дабі-дабі-дабі» — скорочено від англ. «Word Wide Web» («Всесвітня мережа»).

Тетяна Щербаченко (Стус)

* Що являє собою Інтернет? Чи дійсно можна заблукати в ньому?

[1] Браузер — переглядач, від англ. *to browse* — переглядати.

[2] Сервер — мережевий «зв'язковий» верстак, від англ. server — служка.

* З чого почався Інтернет? Що стало поштовхом до його розробки?

** Прочитай, що таке «Всесвітня павутина».

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/TBSSdG *або QR-кодом і отримай більше інформації про Інтернет.*

- Що нового ти дізнався/дізналася про рекламу в Інтернеті?
- Що таке спам? Як з ним бути?

*** Складіть мапу думок зі словом *Інтернет.*

2. Прочитай вірш Надії Красоткіної.

Зимовий ліс у день погожий.
На дивну казку дуже схожий:
Ялинки в шалях білосніжних,
І не впізнать берізок ніжних.

❖ Випиши з вірша прикметники. Добери до них синоніми. За потреби скористайся «Словником синонімів української мови».

❖ До якого прикметника тобі не вдалося дібрати синоніми? Чому?

❖ Розкрий значення синонімів, виражених прикметниками, у мовленні.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/IwzqXL *або QR-кодом і виконай цікаве завдання.*

- Зроби висновок про роль антонімів, виражених прикметниками, у мовленні.

3. До кожного прикметника, поданого у словосполученні, добери й запиши антонім.

Ніжний голос. Ніжний запах. Міцний сон. Міцний мороз. Стара людина. Стара газета. Гаряча вода. Гаряча вдача.

Слова для довідки: грубий, різкий; легкий, неспокійний; свіжа, молода; холодна, спокійна.

❖ Із двома парами словосполучень склади речення.

4. Випиши з тексту «Як не заблукати в Павутині» виділене словосполучення. До прикметника добери синоніми та антоніми.

Пряме і переносне значення прикметників

1. Прочитай уривок із твору «Як не заблукати в Павутині».

Соціальні мережі

Їх теж вигадали, аби підтримувати контакт із друзями й знайомитися з новими людьми.

Найбільш популярні у світі соціальні мережі — «Фейсбук», «MySpace» та інші. Також існує безліч мереж за інтересами.

Для реєстрації варто вказати своє справжнє ім'я та прізвище, щоб тебе могли «впізнати» чи знайти друзі та приятелі.

Тут ти матимеш власну **невеличку** сторіночку — ПРОФІЛЬ[1]. За інформацією, яку ти тут розмістиш, люди зможуть скласти враження про тебе і твої інтереси. Тому пиши вдумливо, не забуваючи про безпеку.

Усі соціальні мережі мають приблизно однакові можливості: можна додавати користувачів у список друзів (щоб потім швидко знайти людину), писати листи чи **короткі** повідомлення. Можеш додавати фотографії та відеокліпи й позначати на них друзів (але пам'ятай про авторське право), публікувати нотатки й короткі повідомлення на **головній** сторінці свого профілю, «стіні» — щоб друзі знали, як ти почуваєшся і що робиш. Можна обмежити доступ до своєї сторінки — зробити, наприклад, щоб її могли переглядати тільки ті, кого ти маєш у друзях.

Частіше усміхайся!

Є важлива проблема спілкування в мережі — неможливість бачити міміку, настрій співрозмовника (якщо, звичайно, ти спілкуєшся без веб-камери). Відтак зовсім

[1] Профіль — від англ. profile — короткий нарис або обліковий запис.

незначуща фраза з нейтральної може перетворитися на сварливу й попсувати взаємини. Цей недолік можна усунути!

Для вираження емоцій використовують різні смайлики, пички, рильця, смішки, хихочки. Не шкодуй їх!

Тетяна Щербаченко (Стус)

* Які соціальні мережі ти знаєш?

** Прочитай абзац, у якому розповідається про можливості соціальних мереж.

** Для чого використовують смайлики?

*** **Дискусія.** «За» і «проти» соціальних мереж.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/AZndk4 *або QR-кодом і дізнайся більше про електронну пошту.*

- Що ти дізнався/дізналася про перші листи, які надсилали електронною поштою?
- Як називають символ @? Де його використовують?
- Які є правила написання повідомлень?

Створіть пам'ятку *«Правила написання електронних листів»*.

Напиши електронний лист другу/подрузі. Не забудь про смайлики.

2. Прочитай речення. Який прикметник повторюється?

У мого тата золоті руки. За селом — море золотої пшениці. Оленці на день народження подарували золоті сережки. Пустотливий вітерець закружляв у повітрі золоті листочки. У дівчини золоте волосся.

❖ Визнач, у якому реченні цей прикметник ужитий у прямому значенні, а в яких — у переносному.

3. Випиши з тексту виділені прикметники і пов'язані з ними іменники. У якому значенні вони вжиті?

4. Спиши текст, підбери до нього заголовок.

Укривається багрянцем самотній клен. Він стоїть на узліссі, замріяний, ніби сумує, що надійшла золота осінь. Іноді тихо вронить різьблений свій лист. А налетить безжальний вітер і почне зривати осінню красу зажуреного клена. Оголить його й гулятиме серед голого гілля.

За Олександром Копиленком

❖ Підкресли прикметники, ужиті в переносному значенні.

5. Прикметники *срібний*, *гострий*, *сонячний*, *радісний*, *усміхнений* уведи в словосполучення, щоб вони вживалися в прямому і переносному значеннях. Запиши їх.

Вправи на визначення роду і числа прикметників за іменниками

1. Прочитай текст.

Нетикет

З найдавніших часів люди дотримувалися чітко визначених правил і норм поведінки для того, щоб полегшити своє життя. Своєрідний комплекс гарних манер і правил поведінки людей у суспільстві називають етикетом.

Оскільки однією з форм сучасного спілкування є спілкування в Інтернеті, то важко не погодитися з тим, що подібне віртуальне спілкування також потребує дотримання певних правил. Нетикет (інші назви: мережéвий етикет, інтернет-етикет) — правила поведінки, спілкування, традицій у мережі.

Основні «заповіді» мережевої моралі

✓ ***Пам'ятайте, що ви спілкуєтеся з людиною.*** Не варто забувати головний принцип нетикету: усюди в Інтернеті знаходяться люди, і перед тим, як написати щось образливе, варто подумати, чи зміг би/змогла б я сказати це віч-на-віч. Не слід забувати і про те, що слова у віртуальному просторі фіксуються.

✓***Зберігайте особистість.*** Враження про вас складатиметься з ваших висловлювань. Слідкуйте за правдивістю фактів.

✓***Пишіть грамотно.*** Дотримуйтеся правил написання слів. Ставте правильно розділові знаки. Не зловживайте скороченнями.

✓***Будьте ввічливими.*** Привітатися, подякувати, попрощатися зі співрозмовником потрібно навіть у найкоротшій переписці.

✓ ***Допомагайте іншим там, де ви спроможні це зробити.*** У мережі дуже ефективно задавати питання, адже їх переглядає багато людей. Навіть якщо кваліфіковану відповідь дадуть лише кілька «нетизян», загальний обсяг знань в Інтернеті збільшиться.

З Інтернету

* Що таке нетикет?

** Чи схожі правила спілкування в реальному житті і в Інтернеті? Чому?

*** **Дискусія.** Поміркуйте, чи всій інформації з Інтернету можна довіряти. Свою думку обґрунтуйте.

Фейкові новини — це підроблені, неправдиві, несправжні новини, які містять неправильну або неточну інформацію.

Поміркуй! Це правдива чи неправдива інформація?

✓14 квітня відзначають Міжнародний день Інтернету.

✓ Перша комп'ютерна миша була зроблена з дерева.

✓ Усього за 1 хвилину відправляють 204 мільйони електронних листів! Щоправда 70% з них — це спам.

✓ На вершині гори Еверест немає доступу до Інтернету!

✓ Перша комп'ютерна гра з'явилася в 1967 році. Її назвали «Brown box» (у перекладі з англійської — «Коричнева коробка»), тому що саме так вона й виглядала.

✓ Перший у світі веб-сайт усе ще існує в Інтернеті.

• Як перевірити правдивість інформації?

Прикметники змінюються за родами (в однині), числами і відмінками.

Прикметник завжди стоїть у тому роді, числі та відмінку, що й іменник, з яким він зв'язаний.

2. *** Добери до іменників прикметники.**

Сніг — Небо —

Зима — Ялинка —

** Запиши прикметники. Визнач їх рід. Виділи закінчення. Що допомогло тобі визначити рід прикметників?

*** *Письмо для себе* Напиши кілька речень про витівки зими. Використовуй слова вправи та прикметники, які ти підібрав/підібрала.

3. **Випиши з тексту «Нетикет» сполучення іменників з прикметниками. Визнач їх рід і число.**

4. **Прочитай текст. Поділися своїми враженнями від прочитаного.**

Ліс стояв, неначе молода під вінцем, у дорогому білому уборі, якого не вигадає ні одна людська думка.

І все те диво світилося наскрізь, блищало, сипало іскрами, діамантами, переливалося то різким, то матовим світлом.

Ні одна картина природи влітку не може прирівнятися до тієї фантастичної картини: то був тихий, мрійливий сон заснулої зими.

Іван Нечуй-Левицький

❖ Випиши з тексту сполучення іменників із прикметниками. Визнач рід і число прикметників.

Вправи на визначення роду і числа прикметників за іменниками

1. **Прочитай продовження тексту.**

Нетикет

✓***Не втручайтесь у конфлікти й не допускайте їх.*** **Флейми** — емоційні висловлювання, що часто не враховують думки інших. Головна мета — викликати реакцію в користувачів: «Ну, давай, скажи, що ти насправді про це думаєш?». Нетикет не заохочує дій, які провокують справжні інформаційні війни.

✓***Пам'ятайте про безпеку.*** Намагайтеся без зайвої потреби не вказувати приватну інформацію на своїх сторінках, перевіряйте безпечність сайтів.

✓ ***Поважайте право на приватне листування.*** Оприлюднення повідомлень, особистих світлин та іншої інформації, яку ваш співрозмовник надсилав у приватному листуванні, є неприйнятним.

✓ ***Будьте обережні з невербальними засобами спілкування.*** Поширюючи емотикони, малюночки, світлини й гіфки, подумайте, чи доречно це саме в такому форматі спілкування й чи правильно зрозуміють їх ваші співрозмовники.

✓ ***Цінуйте індивідуальність.*** Технічні засоби дають змогу швидко копіювати тексти й зображення. Не використовуйте автоматичне розсилання привітань, краще напишіть кілька своїх щирих слів.

✓ ***Не будьте надміру критичними.*** Некоректних і нав'язливих настанов ніхто не любить. Навіть доброзичливими порадами не варто зловживати. Якщо ви помітили помилку, повідомити про неї краще приватно. Робіть це тактовно й непублічно.

✓ ***Пам'ятайте про авторське право.*** Не оголошуйте інформацію, завантажену з Інтернету, своєю власною, бо це не лише нечесно, а й незаконно.

З Інтернету

* Як ти розумієш ці правила? Поясни.

** Чи обов'язково дотримуватися правил спілкування в Інтернеті?

спільно́та

*** **Дискусія.** Якою інформацією можна ділитися, а якою — ні?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/rUgERF *або QR-кодом і переглянь абетку з нетикету.*

*** Складіть пам'ятку правил спілкування в Інтернеті.

2. Прочитай пост, який можна розмістити в групі друзів у соціальній мережі.

Нещодавно я дізналася про один випадковий смачний винахід. Виявляється, звичайний хлопчик став винахідником фруктового морозива на паличці. Якось у 1905 році одинадцятилітній Френк Епперсон із Сан-Франциско намагався створити газовану воду, до якої вигадав авторський сироп. Коли експеримент не вдався, залишив свій фруктовий сік із паличкою для коктейлів надворі на ніч. Вранці він виявив, що замерзлий лід на паличці дуже смачний і його зручно їсти.

- А про які винаходи дітей ти знаєш? Поділися цікавою інформацією.
- Про що ти дізнався/дізналася з допису? Яка його мета?
- Як перевірити правдивість цієї інформації?
- Усно склади короткі коментарі до цього повідомлення.
- Випиши сполучення іменника з прикметником. Визнач рід і число прикметника.

3. Уявіть, що ви створили групу[1] для своїх друзів у соціальній мережі. Напишіть пост для розміщення в цій групі. Тему оберіть самостійно (про цікаві події, прочитану книгу, переглянутий мультфільм та ін.). Перевірте і відредагуйте (за потреби) свій текст.

❖ Підкресліть сполучення іменника з прикметником. Визначте їх рід і число.

❖ Обміняйтеся повідомленнями.

❖ Напишіть короткий коментар під повідомленням про те, що сподобалося в тексті.

Узагальнення знань про змінювання прикметників за родами і числами

1. Прочитай заголовок та розглянь малюнок. Подумай, про що буде розповідатись у творі.

Федько, прибулець з Інтернету

Так добре на канікулах! Хочеш — дивишся телевізор, хочеш — спиш до обіду. Батьки на роботі, приходять аж увечері, своєму великому і розумному сину довіряють на всі сто, а тому можна займатися чим душа забажає! А завтра — зась. Знову уроки, виховні години, додаткові заняття! Е-е-х!

Біленький ще раз подивився у вікно, а тоді пройшовся поглядом по кімнаті, ввімкнув свій улюблений комп'ютер.

— Пограю трохи в футбол, — вирішив хлопчик, — а потім поїм. Що там мама смачненького приготувала?

Біленький підвівся зі стільця і пішов на кухню.

[1] Група — спільнота людей зі схожими інтересами, які спілкуються один з одним усередині онлайнової соціальної мережі.

— Ой-ой-ой-ой! — почув він голосне волання.

Сашко здригнувся. Він обережно прочинив двері й зазирнув у щілинку. У кімнаті не було нікого, а дивний звук ішов від Залізяки.

«Щось із комп'ютером», — подумав хлопчик і навшпиньках наблизився до столу, де стояв його вірний друг.

— Ой-ой-ой! — знову почулося з-за системного блоку.

Про що ти дізнався/дізналася? Про що далі буде йти мова?

Підійшовши ближче, хлопчина злякано заглянув за стіл і відсахнувся! На нього дивились очі якогось дивного створіння. Це було щось середнє між великим черв'яком та поросятком. Істота мала чотири коротенькі лапки, маленький хвостик, велику голову, схожу на драконячу, але з поросячим рильцем. Спина в неї була різнокольорова, причому ці кольори щосекунди змінювались.

— Ой, де це я?! Що зі мною?! — кричало створіння, лежачи на спині та розмахуючи лапками. — Мамо, куди це мене занесло?! Знову всіма покинутий і забутий, знову на чужині, у вигнанні. Ой же ж я бідний, ой же ж нещасний!

Сергій Гридін

* Кого побачив Сашко у своїй кімнаті?

*** Перекажи текст із власним продовженням історії.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/G7klUL *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/ читала текст.*

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/NhlEy8 *або QR-кодом і прочитай вірш.*

*** Чи погоджуєшся ти з автором? Свою думку обґрунтуй.

2. Знайди в тексті і прочитай опис дивного створіння, яке побачив Сашко.

❖ Випиши з тексту сполучення іменника з прикметником. Визнач їх рід і число.

3. * Знайди в тексті речення зі словниковим словом.

** Підбери прикметники до слова *футбол*. Склади і запиши з ним речення.

футбо́л

****Письмо для себе* Мій улюблений вид спорту.

4. Прочитай пост, розміщений у соціальній мережі. Яка його мета?

Венахідником хутряних навушників став талановитий пятнадцятирічний американець честер грінвуд, хлопчина з багатодітної сімї. Він взяв два металеві обручі та зєднав їх міцним обідком. Бабуся допомогла йому обшити навушники теплим хутром ззовні та оксамитовою тканиною всередині.

Протягом усього житя честер запатентував близко 100 винаходів.

❖ Відредагуй і спиши текст.

❖ Підкресли прикметники. Скорочено надпиши рід і число.

Відмінювання прикметників

1. Прочитай продовження твору.

Федько, прибулець з Інтернету

Незважаючи на переляк, Сашкові стало смішно.

«А він наче симпатичний, хоч і галасливий», — подумав хлопчик. Він узяв із пенала добре нагострений олівець і штрикнув страховисько в бік. Чудовисько надулось, як куля. Щоки в нього стали великі-превеликі. Складалося враження, що воно ось-ось лусне і зафарбує всі стіни у фіолетовий колір. Сашко аж відступив про всяк випадок!

— А я оце якраз і хотів дізнатися: хто ти? А то лежиш тут на моєму столі, кричиш! Тобі на це теж ніхто права не давав.

Чудовисько набрало салатового відтінку, трохи здулось і вилупило на Біленького великі булькаті очі.

— Я… я… — якось уже знічено прошепотіло воно, — я страшний комп'ютерний Вірус, і ти маєш мене боятися.

На заняттях Галина Петрівна говорила про віруси, і Біленький знав, що вони дійсно можуть бути небезпечні для Залізяки. Тому тато завжди вчив його перевіряти мізки комп'ютера за допомогою антивірусних програм.

— Ах ти ж, заразюко! — скрикнув Сашко, і рука його мимоволі потягнулася до тенісної ракетки, яка так доречно опинилася на моніторі. — Я ж тобі зараз такого чосу дам — забудеш, як шкодити.

Створіння враз пожовтіло і заскиглило:

— Ой не бийте мене, ой не бийте! Та я ж більше не буду нікого зобиджати. Так я ж від природи хороший! А як не бити, то стаю ще ліпший.

Від сміху рука хлопчика опустилася.

— Та звідки ти таке взялося? Як тебе хоч звати?

Як його звуть — він не знає. А проте після пам'ятної зустрічі з антивірусною програмою Вірус змінився й почав жити по-новому, він тільки зовні лишився такий негарний, а всередині в нього — добра і ніжна душа!

— Ясно, — промовив Сашко вже не так сердито, але ще насторожено. — Що ж з тобою робити? І виганяти шкода, але ж ти Залізяку мені можеш занапастити!

— Та ніколи, хазяїне! Я ж кажу: нове життя почав, хіба ці чесні очі можуть брехати?

І він знову вилупив свої хитрі-прехитрі очиська.

— Ну добре, — сказав Біленький, — залишайся поки що. А звати я тебе буду Федьком — якийсь ти мені дуже схожий на сусіда нашого з першого під'їзду.

Сергій Гридін

** Якими словами автор змальовує комп'ютерний Вірус? Прочитай.

*** Розіграйте діалог між Сашком і Вірусом.

*** Яку ілюстрацію намалюєш до цього тексту?

*** Склади власне продовження історії.

*** Якщо хочеш дізнатися про пригоди Сашка і Віруса, візьми в бібліотеці або знайди в Інтернеті книгу й прочитай. Поділися своїми враженнями з товаришами.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/CLx5NX *або QR-кодом і прочитай про комп'ютерні віруси.*

• Чому потрібно стерегтися комп'ютерних вірусів? Чим вони небезпечні для комп'ютера? Як із ними боротися?

2. Розглянь на форзаці таблицю відмінювання прикметників.

❖ Порівняй відмінкові закінчення прикметників чоловічого, жіночого і середнього роду. Що в них спільного, а чим вони відрізняються?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/GT9oI6 *або QR-кодом і перевір, як ти запам'ятав/ запам'ятала назви відмінків і питання до них.*

3. Випиши з тексту сполучення іменників із прикметниками в однині. У прикметниках познач закінчення. Скористайся таблицею, визнач відмінки виписаних прикметників.

4. Попрацюйте в парах. Провідміняйте письмово прикметники *сміливий*, *цікава*, *гарне*. За потреби звертайтеся до таблиці відмінювання прикметників.

❖ До прикметників добери і запиши синоніми.

5. Прочитай прислів'я, роз'єднавши слова. Поясни їх зміст.

Вірногодруганародпрославить,бовінтоваришаубідінезалишить. Підлежачийкаміньводанетече.

❖ Запиши. Підкресли прикметники з іменниками. Виділи закінчення, визнач відмінок прикметників.

Відмінювання прикметників

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатись у вірші.

Двісті ігор

Мій планшет — істота дивна.
Все, що треба, в ньому є:
І сучасне, й прогресивне —
Він же знову за своє…

Тут підручники новітні —
Я їх ще й не відкривав;
Довідник про все на світі
Тато сам мені скачав,

Інтернет 3G, звичайно,
Соцмережі — як без них…
До задачника скачати
Навіть відповіді встиг!

Суперово все — одначе
Мій планшет тихцем бурчить:
«Це ж яке життя собаче:
Цілий день все вчить та вчить!

У мені тепер набито
Знань на тисячу людей!
А про ігри й не запитуй…
Хоч би двісті ігор — де?»

Іван Андрусяк

* Що є в планшеті?
** Як він може допомагати в навчанні?
** Чи організовуєш ти собі відпочинок із комп'ютером? Як?
*** Пофантазуй. Уяви, що ти береш інтерв'ю в комп'ютера. Про що б ти запитав/запитала в нього? Розіграйте діалог.

*** **Дискусія.** Гаджети — друзі чи викрадачі часу сучасних дітей?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/IMI9Jb *або QR-кодом і дізнайся, як створюють комп'ютерні ігри.*

- Хто, де і як створює комп'ютерні ігри?
- Скільки часу потрібно для створення такої гри?
- На яких пристроях можна гратися?

2. Подані прикметники запиши у дві колонки. У першу — прикметники з основою на твердий приголосний, а в другу — з основою на м'який приголосний.

Пізній, добрий, білий, ближній, народна, осіння, рання, синє, незабутнє.

➡ Виділи закінчення. Зроби висновок про те, як залежить закінчення прикметника від кінцевого приголосного основи.

➡ Перевір свій висновок за поданим правилом.

Прикметники з основою на твердий приголосний у називному відмінку однини мають такі закінчення: у чоловічому роді — *-ий*, жіночому — *-а*, середньому — *-е*: *білий*, *біла*, *біле*.

Прикметники з основою на м'який приголосний у називному відмінку однини мають такі закінчення: у чоловічому роді — *-ій*, жіночому — *-я*, середньому — *-є*: *сусідній*, *сусідня*, *сусіднє*.

3. Проаналізуй, чи в таблицях, поданих на форзацах, підібрано прикметники залежно від кінцевого приголосного основи. Свої міркування обґрунтуй.

4. З вірша випиши прикметники. Виділи закінчення. Визнач їх відмінок.

❖ З трьома прикметниками склади і запиши речення.

5. * Прочитай текст. Добери заголовок.

У всіх є свій затишн.. дім. Є він і у сив.. туману, який уранці встає над вогк.. землею. Живе він на дні глибок..

річки. Спить туман цілісіньк.. довг.. ніч і тільки перед ранком прокидається. Випливає з бездонн.. глибини, вилазить на спину тих.. річки. Посидить і йде в зелен.. поле, доки сонце не вигляне.

За Михайлом Слабошпицьким

** Спиши, уставляючи пропущені закінчення прикметників. Визнач і надпиши їх відмінок. Звертайся до таблиці на форзаці.

*** Письмо для себе. **Пофантазуй.** Уяви себе маленькою хмаринкою, яка пропливає над землею. Поділися враженнями від побаченого. У своїй розповіді використовуй прикметники.

Вправи на визначення відмінка прикметника в реченні

1. Прочитай уривок з однойменної науково-фантастичної повісті.

Джордж і таємний ключ до Всесвіту

Кабанчик був подарунком: кілька років тому одного холодного дня напередодні Різдва до їхнього порога принесли картонну коробку, у якій щось голосно сопіло й вищало. Відкривши її, Джордж побачив усередині обурене рожеве порося. Він обережно витягнув його з коробки і з превеликою втіхою спостерігав, як його новий приятель дріботить на крихітних ратичках довкола святкової ялинки. До коробки було причеплено записку: «Любі мої! — писалося там. — Веселого Різдва! Цей малюк потребує домівки — заопікуєтеся ним? Із любов'ю — бабуся. Цілую!»

Тато Джорджа не вельми тішився поповненню в їхній родині. Те, що він вегетаріанець, не значить, що він любить тварин. Йому миліші рослини. Із ними легше мати справу: вони не перекидають усе шкереберть, не тупотять брудними ратицями по кухонній підлозі і не вриваються до хати, щоб

змести зі столу все печиво. А от Джордж був на сьомому небі від щастя — тепер він має своє порося!

Найдужче за все — найдужче за все у Всесвіті! — Джордж мріяв про комп'ютер. Але він знав, що батьки навряд чи його куплять. Сучасні винаходи їм не до вподоби — вони старалися, щоб удома було якомога менше всіляких побутових штукенцій. Намагаючись жити просто й невибагливо, батьки прали все вбрання вручну, не мали автівки й освітлювали дім свічками, аби не використовувати електроенергію.

Усе задля того, щоб Джордж ріс у природному здоровому середовищі, вільному від токсинів, зайвої хімії, радіації та інших жахіть. От тільки спекавшись усього, що могло нашкодити синові, батьки зуміли позбутися й багатьох речей, які були б милі його серцю. Може, їм і подобалося ходити на марші протесту проти забруднення довкілля і молоти зерно, аби спекти свій хліб, а от Джорджеві це було геть не до душі. Бо він залюбки подався б до парку розваг, покатався б на американських гірках, пограв би в комп'ютерні ігри чи полетів би на літаку кудись за тридев'ять земель.

Люсі Гокінґ, Стівен Гокінґ (*переклад Ганни Лелів*)

* Хто подарував Джорджу кабанчика?
* А про що дужче за все мріяв хлопчик?
** Чому батьки були проти цього? Прочитай.
** Прочитай уривок, який найбільше сподобався.
*** Склади цитатний план і перекажи текст.

Про що б ти хотів/хотіла запитати в авторів?

*** **Дискусія.** Сучасні винаходи: «за» і «проти».

2. Прочитай слова з тексту, подані в таблиці. До яких частин мови вони належать?

Таємний	штукенцій
побутових	у середовищі
природному	ключ

- Поєднай слова лівої і правої колонок. Визнач їх відмінок.
- Який висновок ти можеш зробити?
- Перевір свій висновок за поданим правилом.

Щоб визначити відмінок прикметника, необхідно з'ясувати відмінок іменника, з яким він зв'язаний.

Прикметник завжди стоїть у тому ж відмінку, що й іменник, від якого він залежить.

3. З першого абзацу тексту випиши сполучення іменника з прикметником в однині. Визнач відмінок прикметників. Виділи їх закінчення.

4. Прочитай текст, добираючи з довідки прикметники і ставлячи їх у потрібних відмінках. Добери заголовок.

Їжачок відомий своєю … шубкою. Його голочки забарвлені смугами …, … і … кольору. Хутро на мордочці, ногах і черевці … . У разі небезпеки він згортається в … клубочок — захищається від ворогів. … зиму … їжачок проводить у … норі.

Слова для довідки: чорний, білий, голчастий, коричневий, маленький, колючий, затишний, холодний, жорсткий.

❖ Визнач відмінок прикметників.

Вправи на визначення відмінка прикметника в реченні

1. Прочитай ще один уривок з однойменної науково-фантастичної повісті.

Джордж і таємний ключ до Всесвіту

У Джорджа в голові роїлося стільки запитань, що він ніяк не міг обрати одне-єдине. Натомість показав пальцем на металеву трубу.

— Що це таке? — запитав хлопець...

— Гарне питання, просто чудове! — зрадів Ерік. — Це мій телескоп, дуже давній. Чотириста років тому він належав одному чоловікові на ім'я Галілей, який жив в Італії й обожнював розглядати нічне небо. У той час люди гадали, що всі планети в нашій Сонячній системі обертаються навколо Землі. Вони думали, що навіть Сонце рухається вздовж орбіти нашої планети.

— Але ж я знаю, що це неправда, — сказав Джордж, зазирнувши у старовинний телескоп. — Я знаю, що Земля обертається навколо Сонця.

— Тепер знаєш, — відповів Ерік. — Наука здобуває знання на підставі досвіду. Тобі відомо, що Земля обертається навколо Сонця, бо Галілей відкрив це кілька століть тому. Подивившись у свій телескоп, він переконався, що Земля й усі інші планети в Сонячній системі рухаються вздовж орбіти Сонця. Що ти там бачиш?

— Місяць, — відповів Джордж, примружено вдивляючись у телескоп, націлений із вікна вітальні у вечірнє небо. — Він наче усміхається.

— Це рубці з бурхливого минулого, сліди метеоритів, що розбилися на його поверхні, — пояснив Ерік. — Крізь телескоп Галілея далеко не зазирнеш, а от якби ти побував у обсерваторії й подивився в справді великий телескоп, то розгледів би зорі за мільярди кілометрів звідси. Такі далекі, що до того часу, коли їхні промені сягнуть нашої планети, вони самі вже згаснуть.

— Невже зірки справді можуть згаснути? — запитав Джордж.

— Звісно, — відповів Ерік.

— Але перш, ніж подивитися, як вони згасають, хочу показати тобі, як народжується зоря. Зачекай-но хвильку, зараз я все підготую. Думаю, тобі сподобається!

Люсі Гокінґ, Стівен Гокінґ (*переклад Ганни Лелів*)

- Який предмет зацікавив Джорджа?
- Прочитай абзац, у якому розповідається про те, кому належав телескоп.
- Що можна побачити в телескоп?
- Тобі подобається спостерігати за нічним небом? Які назви сузір'їв ти знаєш?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/lqiHxN *або QR-кодом і більше дізнайся про сузір'я.*

- Скільки є сузір'їв на небі?
- Яке сузір'я в давнину допомагало визначати час? Як?

Поміркуй! Це правдива чи неправдива інформація?

✓ Земля — крихітна порівняно з Сонцем, розмір якого в 300 000 разів більший.

✓ Весь космос абсолютно беззвучний, тому що у вакуумі звук не поширюється.

✓ Венера — найхолодніша планета в Сонячній системі.

✓ Ви не змогли б пройтися по Юпітеру, Сатурну, Урану або Нептуну, тому що в них немає твердої поверхні.

✓ Усі планети Сонячної системи могли б поміститися всередині планети Юпітер.

✓ Температура ядра Сонця — найвіддаленішої зірки до Землі, складає 15 мільйонів градусів Цельсія.

✓ Собака Лайка була першою земною істотою, що побувала в космосі.

2. Випиши з тексту сполучення іменника з прикметником, які стануть «ключем» до розкриття таємниць Всесвіту.

❖ Визнач рід, число і відмінок прикметників.

3. Прочитай текст. Яка його тема і мета?

температу́ра

Чумацький Шлях — назва Галактики, у якій розташована наша Сонячна система та інші зорі.

За давньою легендою, чумаки, їдучи у Крим, позначили дорогу сіллю, яка сипалась із дірявого мішка. А Господь переніс соляну дорогу на небо. З того часу яскрава біла смуга на зоряному небі вказувала їм шлях до рідного дому.

❖ Спиши текст. Підкресли прикметники. Скорочено надпиши їх відмінок. Визнач закінчення.

❖ Поцікався, які ще назви має наша Галактика. Як вони виникли?

Спостереження за зв'язком прикметників з іменниками в реченні

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатись у творі.

Як оживають малюнки

Мультфільми люблять дивитися, мабуть, всі, але понад усе, звичайно, діти. Ви знаєте, що на екрані стрибають, бігають, метушаться не справжні, а намальовані зайці, ведмедики й ляльки. А як же так виходить, що вони оживають?

Виявляється, що цими секретами люди оволоділи давно. Якось давньоєгипетський фараон наказав намалювати художнику воїна, який умів би вітатися. Довго міркував художник, як йому бути, і нарешті придумав. На одній зі стін піраміди він намалював воїнів, які стояли один за одним. У першого з них лише трішечки була піднята рука, у другого трохи вище, а останній простягав руку догори.

Коли фараон проїжджав повз піраміду, то крізь високі колеса своєї колісниці бачив не багатьох, а лише одного воїна, і йому здавалося, що той піднімає руку в знак привітання. За цим принципом через багато років і був створений мультиплікат.

Двадцять чотири рази на секунду міняється малюнок на екрані, і завдяки цьому ми бачимо рух. Тепер давайте-но підрахуємо, скільки картинок повинен намалювати художник для того, щоб у нього вийшов коротенький мультиплікат на десять хвилин. Виходить величезна цифра — чотирнадцять тисяч чотириста малюнків. Але насправді їх роблять набагато більше.

Одній людині не під силу намалювати цілий мультфільм, тому в головного художника-постановника багато помічників. Спершу мультиплікатор на вощеному папері-кальці малює всі рухи мультяшки. Далі другий художник обводить малюнки й перемальовує їх на прозорі аркуші — целулоїд. Третій художник розфарбовує їх, заливає фарбою там, де це потрібно за малюнком. Фарба у нього також спеціальна. Вона так і зветься — мультиплікаційна.

За Віктором Калашниковим

* Про що розповідається в тексті?
* Як художник намалював воїна, який умів вітатися?
** Прочитай абзац, у якому розповідається про кількість картинок для короткого мультфільму.
*** Склади послідовність створення малюнків для мультфільму.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/8x8LUB *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала текст.*

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/D7cCIm *або QR-кодом і дізнайся, як виглядав перший мультфільм.*

• Хто зробив переворот у світі анімації?

2. Випиши з тексту два речення, у яких є прикметники в однині. З'ясуй, з якими іменниками вони зв'язані. Визнач рід, число і відмінок прикметників.

3. Прочитай текст. На місці крапок устав прикметник *білий*, узгодивши його з іменником. Підбери до тексту заголовок.

Учора випав … сніг. Нічого не впізнати. … курка знесла … яйце й загубила його в … снігу.

… півень заспівав … пісню, а вона злетіла під стріху, примерзла отам та й зависла … бурулькою. … вивірка вивела … вивірченя, а те сховалося серед … галуззя — і не знайти його більше.

Йду лісом і не можу збагнути: де дерева, а де … день.

За Імантом Зієдонісом

❖ Спиши відредагований текст. Визнач рід, число і відмінок прикметників.

Спробуйте себе в ролі художників-мультиплікаторів. Створіть мультфільм за казкою попередньої вправи.

4. Вибери з тексту «Як оживають малюнки» один факт і склади судження. Використовуй прикметники.

Побудова сполучень слів і речень із прикметниками в різних відмінкових формах, уведення їх у текст

1. Прочитай продовження твору.

Як оживають малюнки

Ну от, герої вигадані, намальовані, розфарбовані. Тепер можна знімати їх на кіноплівку? Ні, поки ще рано. Адже **зайці** чи **мишенята** бігають не на порожньому місці — чистому білому аркуші паперу. Вони гуляють по місту або в лісі неодмінно на якомусь тлі. Його також малюють, але не на прозорих целулоїдних аркушах, а на картоні. Ось тепер можна вже складати пронумеровані малюнки, накладати їх на тло й знімати на кіноплівку по черзі. Знімає на кіноплівку оператор.

Над мультиплікатом працюють не лише художники. Перш, ніж з'являться на світ мультяшки, перш, ніж будуть збудовані для них іграшкові будиночки, намальовані яскраві декорації, треба, щоб прийшов казкар і придумав казку. У кіно такий **казкар** називається сценаристом. Саме він вигадує всі пригоди, записує їх на папері, приносить на кіностудію і віддає режисеру.

Що ж робить режисер? Він не пише казок, як сценарист, не малює картинок, як **художник**, і навіть не знімає камерою, як оператор, але якраз він у мультиплікації найголовніший. Він придумує, як з казки зробити **фільм**, як потрібно все намалювати і розказати про це глядачам.

Але ось режисер розповів, що і як треба робити, оператор все відзняв. Отже, тепер фільм можна везти до

кінотеатру й демонструвати? Ні, чогось тут іще не вистачає. Чого ж? Звичайно, звуків і музики.

Композитор написав музику для майбутнього фільму, актори оживлять своїми голосами мультгероїв і тільки тоді по-справжньому почнуться **пригоди**.

Десять хвилин ви дивитиметеся мультиплікат, який люди найрізноманітніших професій знімали цілий рік, і, якщо фільм вам сподобався, значить, він вийшов хороший.

За Віктором Калашниковим

* Люди яких професій працюють над створенням мультфільмів?
** Прочитай абзаци, у яких розповідається про сценариста і режисера.
** Тобі подобаються мультфільми? Який твій улюблений?

*** Складіть комікси на тему: *«Як створюють мультфільми»*.

Продовж речення. Якби я був/була героєм мультфільму…

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/IrQP55 *або QR-кодом і дізнайся, як створюють пластилінові мультфільми.*

2. До виділених іменників добери прикметники. Запиши утворені словосполучення. Введи їх у речення та текст.

3. Розглянь мультиплікаційних героїв.

❖ З яких мультфільмів вони завітали? Пригадай їхні пригоди.
❖ Добери прикметники, які б охарактеризували цих персонажів.

Письмо для себе.

Придумай фантастичну історію з цими мультиплікаційними героями. Використовуй прикметники.

ДОСЛІДЖУЮ ПРИКМЕТНИК

Вимова і правопис прикметників із суфіксами *-ськ, -зьк, -цьк*

1. Прочитай заголовок і підзаголовок. Подумай, про що буде розповідатися в тексті.

Неймовірні пригоди барона Мюнхгаузена в Україні

Моїм пригодам немає кінця

Мій любий маленький друже, чи любиш ти мандрувати таємничими світами? Тобі подобається вигадувати цікаві історії, оповідки та небилиці? Чи вмієш ти слухати неймовірні розповіді тих, хто виходить на двобій з небезпекою й перемагає завдяки дивовижній сміливості, винахідливості та кмітливості? Якщо почую відповідь «так», то з певністю можу стверджувати: нам з тобою по дорозі!

А відтак будьмо знайомі: я — барон Мюнхгаузен! Не сподівався? Я той самий Мюнхгаузен, про якого говорить увесь світ.

Звернися, будь ласка, до будь-кого, і тобі без зайвих слів перекажуть оповідки про те, як я літав на бойовому ядрі, їздив на коні, що не мав задньої частини, плавав у череві кита, як одним пострілом уполював цілу зграю диких качок... І кожен підтвердить, що я неперевершений оповідач і найправдивіша людина на світі.

Сьогодні, мій любий **читачу** і **слухачу**, я розповім тобі про свої неймовірні пригоди в... **Україні**. Так, так — в Україні, де минули кращі роки мого життя. На землі, яка не тільки

щедро плодоносить, а й стала місцем, де народилися найцікавіші історії, що викликають захоплення **людей** у різних куточках землі.

Чесно кажучи, між нами ще трапляються дорослі й діти, у яких не досить розвинені оптимізм, фантазія, почуття гумору, без чого важко вижити в наш складний час. Тому не будьте равликами і черепашками. Виходьте зі своїх шкаралуп та панцирів, відрощуйте крила і літайте, літайте, літайте. Адже з піднебесся світ такий чудовий, а життя таке прекрасне!

Ігор Січовик

* Від чийого імені ведеться розповідь?
** Прочитай абзац, у якому говориться про те, що оповідач є великим фантазером.
** Що ти хочеш запитати в барона Мюнхгаузена?
** Прочитай останній абзац тексту. До чого закликає нас автор?
** Що спонукає людей подорожувати?
** Чи доводилося тобі подорожувати?
*** Які подорожі роблять нас щасливими?

життєра́дісний

Про що б ти хотів/хотіла запитати в автора?

РАФТ

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
хто пише	хто отримує	форма написання тексту	про що текст
барон Мюнхгаузен	діти	запрошення	подорож

Письмо для себе

Подорож, яка найбільше запам'яталася.

2. Прочитай і спиши речення.

Пасажирський теплохід прибув в Одеський порт. Паризькі вулиці приваблюють туристів. У музеї школярі побачили стародавній ткацький верстат. Сільський краєвид завжди вражає нас своєю красою. Український народ славиться своєю мужністю, працьовитістю та щирістю.

- Підкресли прикметники із суфіксами *-ськ*, *-зьк*, *-цьк*. Познач суфікси.
- Зверни увагу на вживання знака м'якшення в цих словах та на букви приголосних звуків, що стоять перед суфіксом *-ськ*.
- Зроби висновок про правопис указаних суфіксів. Перевір зроблений висновок за правилом.

Знак м'якшення пишуть:
1) у суфіксах *-ськ*, *-зьк*, *-цьк* після *з*, *с*, *ц*: *полтавський*, *французький*, *стрілецький*;
2) для позначення м'якого [*л'*] перед суфіксом *-ськ*: *подільський*, *польський*.

Після *н* перед суфіксом *-ськ* знак м'якшення не вживають, хоч вимовляють цей звук пом'якшено: *велетенський*, *ніжинський*.

3. Випиши з тексту виділені іменники, поставивши їх у початковій формі. Від них утвори за допомогою суфіксів *-ськ*, *-зьк*, *-цьк* прикметники.

❖ З цими прикметниками склади і запиши речення.

4. Від іменників, поданих у дужках, утвори прикметники.

(Море) подорож; (Полісся) заповідник; (Київ) торт; (козак) відвага; (Карпати) край; (чумак) шлях; (Запоріжжя) область; (гори) річка; (Прага) вулиця; (Україна) пісня.

❖ Запиши утворені словосполучення. Познач суфікси.

Вимова і правопис прикметників із суфіксами *-ськ*, *-зьк*, *-цьк*

1. Прочитай продовження тексту.

Неймовірні пригоди барона Мюнхгаузена в Україні

Як я опинився в Україні

Я сидів у кріслі поблизу каміна у своєму затишному будиночку в центрі невеликого **німецького** містечка і вкотре із захопленням перечитував чудову книжку Еріха Распе про дивовижні пригоди, що сталися зі мною, коли я перебував на військовій службі за кордоном.

Аби трохи розім'яти зомлілі ноги, я вийшов на подвір'я. І саме цієї миті темне безхмарне небо освітила яскрава смуга, а поряд зі мною щось бухнуло з величезною силою. Не був би я бароном Мюнхгаузеном, якби не здогадався, що це — метеорит.

На тому місці, де він упав, зяяла глибока дірка, в кінці якої я побачив світло. Я зрозумів, що метеорит пронизав Землю наскрізь і вийшов з протилежного боку. Оскільки я мав нахил до математики й астрономії, мені неважко було визначити, що отвір виходив у тому самому селі Бериславчику, де мешкав мій давній **український** друг — козак Степан, із яким я познайомився, будучи свого часу військовим дипломатом в Україні.

Хоч зовсім недавно я дав собі тверде слово не пускатися в нові подорожі, все-таки не втримався від спокуси, аби ще раз зустрітися зі своїм добрим другом. Без

зайвих роздумів я роздобув дерев'яну бочку, спакував украй необхідні речі, втулив бочку в дірку і зі свистом полетів назустріч незвіданим пригодам. Не встиг навіть задихнутися від їдкого диму, як мене із силою викинуло у небо, звідки я легко опустився на стіжок сіна в якомусь дворі.

— Бароне Мюнхгаузене, ти? — почув я позаду здивований голос козака Степана. — Чи не з неба, бува, упав?

— Цього разу, пане Степане, не з неба, я просто провалився крізь землю...

Отак я опинився в Україні, до якої припав усім серцем.

Ігор Січовик

* Як барон Мюнхгаузен опинився в Україні?
** Доведи рядками тексту, що барон Мюнхгаузен великий фантазер.
** Знайди слова, які ти не розумієш.
*** Склади малюнковий план і перекажи текст із власним продовженням.

Прочитай на сайті за посиланням https://is.gd/qgLUsC *або QR-кодом продовження розповіді про барона Мюнхгаузена.*

- Що спонукає людей подорожувати?
- Як можна досліджувати світ під час подорожі?
- Які таємниці може відкрити подорож?

*** **Дискусія.** Віртуальна чи реальна подорож: «за» і «проти».

2. Від власних назв утвори прикметники. Запиши слова парами за зразком. У прикметниках познач суфікси.

Зразок. Запоріжжя — запорізький.

Київ, Харків, Львів, Тернопіль, Чернівці, Полтава, Вінниця, Прага, Польща, Канів.

❖ Випиши з тексту виділені прикметники. Від яких власних назв вони походять? Запиши.

3. Прочитай текст. Яка його мета?

Запорі..і козаки були вмілими воїнами не тільки на суші, а й на морі. Їхні славнозвісні чайки не боялися нічого: ні бурі, ні туре..их галер. На кожне коза..е судно сідало кілька десятків невтомних веслярів — і чайка летіла над мор..ою гладдю, як справжній птах.

У результаті мор..их походів украї..ого козацтва було визволено велику кількість бранців із туре..ої неволі.

За Михайлом Слабошпицьким

❖ Спиши, уставляючи пропущені суфікси ***-ськ***, ***-зьк***, ***-цьк***.
❖ Добери синоніми до слова *невтомний*.

Уживання знака м'якшення перед закінченням прикметників чоловічого і середнього роду

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в тексті.

Митькозавр із Юрківки, або химера лісового озера

Ми приходили до озера щодня. Набирали харчів, дорогою ганялись із сачками за всякими мушками та один за одним. Біля **лісового** озера вилежувалися на сонці і купались у теплій воді.

Але одного ранку відбулася подія, яка трохи змінила і наше життя, і наші подальші плани. Коли ми, як завжди, з галасом вискочили з-за дерев на берег, то побачили: в нашому озері купається якийсь хлопець. Нам це

одразу не сподобалося, бо в ньому ми впізнали свого знайомого, **майбутнього** майстра спорту.

— Привіт дослідникам! І вам покупатися скортіло?

— Добридень, — озвалися ми.

— Та чого ви такі набурмосені обоє? Ще й досі сердитесь? А ви, я бачу, серйозно захопилися відловом комах. Ну що ж, заради миру — ось вам од мене подарунок, — він витяг з кишені штанів жовтий прозорий камінець. — Дивіться!

Ми з Митьком захоплено схилилися над Василевою долонею.

— Ух ти, це що?

— Не пізнаєте? Бурштин. Он бачите, ще й муха в ньому якась.

Справді, у жовтогарячому злитку застигла навіки маленька комаха.

— Ви знаєте, що таке бурштин? — вів далі Василь. — Це смола дерев, що пролежала в землі мільйони років і закам'яніла. Так що ця знахідка — велика цінність.

— Ти що, її тут знайшов? — не повірив я.

— А де ж, по-твоєму? От у цьому озері. Тут і не таке зустрінеш…

За Ярославом Стельмахом

- Що хлопці робили щодня біля озера?
- Кого вони там зустріли?
- Прочитай рядки, у яких розповідається про бурштин.

мільйо́н

2. Випиши з тексту виділені прикметники. Визнач і надпиши їх відмінок, познач закінчення.

➡ Постав прикметники у початковій формі. Визнач, на який приголосний — твердий чи м'який — закінчується їхня основа.

➡ Провідміняй прикметник з основою на м'який приголосний у чоловічому і середньому роді однини.

➡ Проаналізуй, у яких відмінках з'являється знак м'якшення перед закінченням.

➡ Перевір свій висновок за поданим правилом.

У прикметниках із основою на м'який приголосний чоловічого і середнього роду в родовому, давальному та місцевому відмінках однини перед закінченням необхідно писати знак м'якшення: *переднього, передньому, на передньому*.

3. Прочитай прикметники.

Могутній, мужній, незабутнє, синє.

❖ Постав їх у родовому, давальному та місцевому відмінках однини. Запиши. Познач у них закінчення.

❖ З двома прикметниками в різних відмінкових формах склади і запиши речення.

Культура мовлення

У місцевому відмінку однини прикметники чоловічого і середнього роду мають паралельне закінчення *-ому* та *-ім* (*-їм*): у сусідньому (сусідні́м) під'їзді, у синьому (синім) морі.

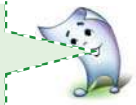

4. Прочитай речення. Спиши, уставляючи пропущені букви.

Діти раділи літн.. дню, тепл.. сонечку. На вечірн.. небі засяяли перші зорі. Від подиху осінн.. вітру жовті листочки кружляли в повітрі. У рідн.. краю й серце відпочиває. Прислухайся до дружн.. поради. Проміння вранішн.. сонця освітлювало тиху гладь мальовнич.. озера.

❖ Поясни правопис закінчень прикметників, використавши правило. Визнач і надпиши їх відмінок.

Уживання знака м’якшення перед закінченням прикметників жіночого роду

1. Прочитай продовження тексту.

Митькозавр із Юрківки, або химера лісового озера

Ми затамували подих. Що ж то він повідає нам, цей дивний хлопець?

— Ну так от, хлопці. Озеро це незвичайне.

— Незвичайне? — пошепки повторили ми.

— Еге ж. Поганий поголос ходить про нього. Ви помітили, що сюди з села ніхто й не потикається?

— Помітили, — ствердив я. — Але чому ж, чому?

— А тому, що в озері... — він стишив голос, — хтось живе.

Ми здригнулись.

— Авжеж, — вів Василь далі. — По ночах, правда, нечасто, виє страшно і зітхає «о-о-о-ох», аж мороз по шкірі. Сам чув. А вдень не вилазить. А може, й вилазить, та ніхто не бачив. Он там берег травою поріс, а коло нас пісок. Минулого року пастухи тут корів напували. Аж чують — телятко так жалібно мукнуло. Вони туди, а за телятком тільки завирувало. І на піску сліди здоровенних лап, мов од крокодила. Ви знаєте що-небудь про Лох-Несс?

— Та щось таке чули…

— Це озеро в Шотландії. І живе там **дивна тварина**, от приблизно… Та не робитиму припущень. Це ще не доведено. Ну, а тепер пробачайте, мені час. Бувайте!

— І звідки тільки тут цей бурштин? — Митько підкинув угору і зловив жовтий камінець. — Як, він казав, те озеро зветься? Лох-Несс?

— Лох-Несс.

— Треба буде розпитати в когось із старших.

З озера повіяло **вечірньою прохолодою**…

За Ярославом Стельмахом

* Яку історію розповів Василь?

** Що ти знаєш про Лох-Несс? Дізнайся і розкажи своїм однокласникам.

** Прочитайте діалог.

** Скажи, чи багато невідомого навколо?

** Чи може невідоме стати відомим?

*** Уяви, що Василь написав про цю історію в соціальній мережі. Напиши свій коментар щодо цієї ситуації.

2. Випиши з тексту виділені словосполучення в початковій формі.

➡ Провідміняй їх. Проаналізуй, у яких відмінках у прикметниках жіночого роду однини перед закінченням уживається знак м’якшення.

➡ Від чого це залежить?

➡ Перевір свій висновок за поданим правилом.

У прикметниках із основою на м’який приголосний жіночого роду в родовому та орудному відмінках однини перед закінченням необхідно писати знак м’якшення: *вечірньої, вечірньою*.

3. Спиши речення, ставлячи прикметники, що в дужках, у потрібному відмінку.

Після (коротка) (літня) ночі настав чудовий ранок. Через наше село (синя) стрічкою в’ється річечка. Школярі задоволені (вчорашня) екскурсією. Враження від (незабутня) подорожі залишаться з нами надовго. (Рання) весною на рідну землю повертаються птахи.

❖ Визнач відмінок прикметників, виділи закінчення.

4. * До іменників *пригода*, *історія* добери і запиши прикметники.

** Постав їх у родовому та орудному відмінках однини.

*** Склади речення з цими словами. Використовуй дібрані прикметники.

Форми давального і місцевого відмінків однини прикметників жіночого роду

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в тексті.

Чарівні окуляри

Я вже говорив, що, на відміну від моїх звичайних батьків, Ромчині були бізнесмени. І в Ромки були і комп'ютер, і телевізор класний «Панасонік» із кабельним телебаченням. А в нас телевізор був старенький — «Електрон», який весь час псувався. Зате в нас було багато **книжок**, бо мій дідусь Грицько і сам любив читати, і мою маму, свою дочку, привчив, і мене, звичайно. А Ромка книжок майже не читав зовсім.

— А нащо ті книжки читати, коли є телебачення, і комп'ютер, і Інтернет? — казав Ромка. — Книжки — то вчорашній день!

— І зовсім ні! — заперечував я. — Мій тато каже, що той, хто читає книжки, розвиває свою **уяву**, **фантазію**, бо зримо уявляє собі прочитане. А коли дивишся телевізор, нічого собі уявляти не треба, — ти сприймаєш усе готовеньке, вже уявлене і автором сценарію, і режисером, і акторами…

— То це ж прекрасно! — вигукував Ромка. — Нащо морочити собі голову, напружуватися, щось собі уявляти… І взагалі, ти не ображайся: по-моєму, ті, хто читає книжки, здебільшого слабаки, а справжні козаки дивляться бойовики.

Про бойовики Ромка сказав не випадково. Він найбільше полюбляв саме оті бойовики, де весь час були бійки, погоні, вибухи, стрілянина і різні жахи. Я ж віддавав перевагу комедіям, казкам, мультикам та різним пізнавальним передачам. Ну, і, звичайно, комп'ютерним іграм, особливо історичним, знову ж таки пізнавальним. Та, позаяк у мене комп'ютера не було, на комп'ютерні ігри я ходив до Ромки. Сьогодні він подзвонив мені по телефону і сказав:

— Приходь, вдома нікого нема, награємося досхочу.

Дзвоню, стукаю — ніхто не відчиняє. Але чути, як у квартирі галалакає телевізор. Отже, Ромка нікуди не пішов, бо інакше вимкнув би телевізор. Та й не міг він нікуди піти — він же мене чекає. Я схвилювався не на жарт. Може, він зомлів, втратив притомність… Я побіг назад додому, витяг зі схованки за книжками свої чарівні окуляри (це був саме той випадок, коли без них не обійтися), начепив окуляри на носа… І враз опинився у Ромчиній квартирі перед його «Панасоніком»… І побачив Ромку. Тільки не в квартирі — а на екрані телевізора. Це було так дивно, що я поточився і мало не впав. Ромка стояв на вулиці якогось міста з височезними хмарочосами. А поряд з ним стояла якась дивна бабця.

Всеволод Нестайко

** Прочитай діалог хлопців про книги. З ким із них ти погоджуєшся? Чому?

*** Перекажи текст. Склади власне продовження історії.

*** Охарактеризуй дійових осіб твору. Оціни їхню поведінку.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/mOc32c *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/читала текст.*

*** Якщо хочеш дізнатися про пригоди друзів, візьми в бібліотеці та прочитай книгу.

Письмо для себе. Хочу мати чарівні окуляри, в яких…

*** **Дискусія.** Чи потрібно читати книжки, коли є телебачення, комп'ютер, Інтернет?

2. Розглянь таблицю. Назви прикметники з основою на твердий і м'який приголосний.

Н. в.	Д. в.	М. в.
гарна	гарній	у гарній
рання	ранній	у ранній

- Досліди, які закінчення мають прикметники в давальному та місцевому відмінках однини.
- Зроби висновок про те, чи залежить закінчення прикметника від кінцевого приголосного основи.
- Зверни увагу на вимову кінцевого приголосного основи прикметників.
- Перевір свій висновок за поданим правилом.

Прикметники жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини з твердим та м'яким кінцевим приголосним основи мають однакове закінчення *-ій*: *золота*, *дужа*, *незабутня* — *золотій*, *дужій*, *незабутній*; *(у) золотій*, *(у) дужій*, *(у) незабутній*.

Кінцевий приголосний основи перед закінченням *-ій* вимовляють пом'якшено.

3. Випиши з тексту виділені іменники. Постав їх у початковій формі. Підбери до них прикметники. Запиши їх у давальному та місцевому відмінках однини.

❖ Введи ці словосполучення в речення.

4. Прочитай і поясни прислів'я. Запам'ятай їх і використовуй у своєму мовленні.

Голодній курці просо сниться. Усюди добре, а в рідній хаті найкраще. На добрій землі що не посієш, те й вродить. Дружній череді вовк не страшний.

❖ Спиши, підкресли прикметники в давальному і місцевому відмінках. Виділи закінчення. Поясни їх правопис.

Форми давального і місцевого відмінків однини прикметників жіночого роду

1. Прочитай уривок із фантастично-пригодницької повісті-казки «Мінімакс — кишеньковий дракон, або день без батьків».

Мінімакс Перший

Олег пішов **до невеличкої грядочки** з кількома кущиками помідорів, які ховалися в бур'янах у тому ж таки дальньому кутку саду.

Коли він відкручував хвостик останнього помідорчика завбільшки з кульку для настільного тенісу, від кухні раптом долинув Лізчин зойк, потім — дзвінкий сміх, а тоді — якесь пискливе воркування.

Олег кинув помідори на землю і стрімголов помчав до кухні. Та коли він підбіг, то побачив, що нічого не сталося.

Лізка стояла перед плиткою навколішках і лагідно посміхалася. Перед нею лежала перевернута каструлька, а поруч, у калюжці з недовареного білка та води, — яєчна шкаралупа.

— Чого б це я веселився! — розсердився Олег. — Що ти тепер снідатимеш? — Він кинувся піднімати каструльку, та Лізка голосно зойкнула:

— Обережно! Ти наступиш на нього!

— На кого — на нього? — не зрозумів Олег і витріщив очі на каструльку.

На землі за каструлькою сиділо дивне створіння, дуже схоже на ящірку. Але в цієї ящірки, на відміну від звичайних,

що водилися на лузі коло озера, на спині стирчали двоє невеликих крилець із перетинками, а луска на тілі відливала металевим блиском.

Дивне створіння погойдувалося на двох задніх товстеньких лапах, схрестивши перед собою дві передні, значно коротші, і пильно дивилося на Олега своїми райдужними очима з густими пухнастими віями. При цьому воно ще примудрялося водночас колупати гострим хвостиком у правому вусі, схожому і формою, і кольором на пелюстку **гарбузової квітки**.

— Це що за потвора? — здивувався Олег.

— Дракончик! — весело відказала Лізка і, присівши навпочіпки, мізинчиком почухала «потвору» за лівим вушком.

— Сам ти потвора! — раптом сердито пискнула дивовижна істота. — А я — Мінімакс Перший!

Такого, як кажуть, і в страшному сні не побачиш!

Не дивно, що Олег, почувши ці слова, так і сів, де стояв...

Анатолій Костецький

* Назви головних героїв твору.
** Прочитай опис дракончика.
** Склади план із питальних речень.
*** Перекажи текст із власним продовженням.
*** Намалюй ілюстрацію до твору.

гардеро́б

Склади текст із підкресленими в казці п'ятьма словами й шостим — *гардероб*.

Письмо для себе. Найкумедніший випадок, який стався в нашому класі зі мною.

2. Випиши з тексту виділені словосполучення, поставивши їх у давальному та місцевому відмінках однини. Як можна розрізнити форми давального та місцевого відмінків?

3. * Прочитай народні прикмети і поясни їх.

Туман стелиться по (тиха) воді — до (сонячний) дня. Якщо в (дощова) ніч сова часто пугикає — бути завтра (гарна) погоді. Ворони вмостилися на (нижня) гілці дерева — бути негоді й (сильний) вітрові.

** Спиши. Прикметники, що в дужках, постав у потрібній формі. Визнач їх відмінок.
*** Добери і запиши дві-три народні прикмети з прикметниками жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини. Перевір їх правдивість.

Відмінювання прикметників у множині

1. Прочитай заголовок. Подумай, про що буде розповідатися в оповіданні.

Таємниця Чорного озера

Я присіла навпочіпки біля куща бузини й швидко розв'язала вузол на кульку. У ту ж мить жаби, немов пружини, повистрибували на землю. Кілька секунд вони посиділи, тяжко дихаючи й кліпаючи банькатими очима. А тоді, як за командою, зіп'ялися на задні лапки, і я побачила, що на черевцях у них прилаштовані замки-блискавки.

— Допоможи нам скинути з себе цю погань! — почулося в моїй голові.

І я слухняно нахилилася й обережно розстебнула замок на животі в однієї, а потім у другої жаби. Подумки я впіймала себе на тому, що вже ні з чого не дивуюся.

Біла жаб'яча оболонка розпалася на дві половинки, мов гороховий стручок, і впала на сухе листя мені під ноги. Переді мною стояли двоє невеликих кошлатих чоловічків. Вони були вкриті зеленим хутром, схожим на жабуриння. Очі їхні світилися яскравим жовтим світлом, а на голові стирчали маленькі **зелені вушка**. Немов ріжки. Найбільше мене вразили їхні носи — довгі й рухливі, як хоботи.

— Мене звуть Дрон, — озвався один чоловічок.

— А я Круць, — тихо промовив другий.

— Може, ви мені врешті розповісте все нормально, по-людському? — попросила я Дрона.

У голові в мене задзвеніло, і я почула:

— Ми прибульці з високорозвиненої цивілізації. Хотіли допомогти «друзям по розуму».

— Бідолашна наша тарілка лежить на дні болота, — жалібно додав Круць. — Намагалися полагодити двигун — усе марно!

На дно Чорного озера ми спустилися дуже швидко. Дві **білі жаби** пливли попереду, смішно дриґаючи лапками, а я ледве розрізняла їх серед каламутної води. І коли вони спинилися й присіли на краю якогось маленького круглого предмета, я спершу не зрозуміла, що це і є космічний апарат — посланець могутньої цивілізації.

Я мало не зареготала. Цей міжгалактичний корабель був схожий на звичайну пластмасову тарілочку з іграшкового сервізу. Передня частина тарілки була вкрита мулом і грязюкою й вже наполовину вгрузла в дно.

За Лесею Ворониною

* Ким насправді були жабки?

** Прочитай опис прибульців. Якими ти їх уявляєш?

** Склади план із розповідних речень і перекажи текст детально.

** Як, на твою думку, може виглядати космічна тарілка?

*** Намалюй ілюстрацію до тексту.

Письмо для себе

Поміркуй. Чи насправді існують інопланетяни?

2. З останнього абзацу випиши в колонку сполучення іменників з прикметниками, ставлячи в початковій формі. Через риску запиши їх у називному відмінку множини. Познач закінчення прикметників.

- Зверни увагу на закінчення прикметників у називному відмінку множини.
- Як у них вимовляється кінцевий приголосний основи?
- Перевір свій висновок за поданим правилом.

У називному відмінку множини всі прикметники мають закінчення *-і*: *зелені, добрі*; *крайні, житні*.

Кінцевий твердий приголосний основи перед закінченням *-і* чергується з м'яким: *молодий — моло[д']і*; *срібний — сріб[н']і*.

3. Прикметники, із виділених у тексті словосполучень, провідміняй письмово. За потреби користуйся таблицею на форзаці. Познач закінчення.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/Kcw3ee *або QR-кодом і провідміняй слова.*

4. Прочитай текст. Підбери до нього заголовок.

У кімнаті було біло та ясно. На (іскриста) шибках цвіли (химерний) візерунки, яких би не намалював жоден художник у світі. Тут були (прозорий) листки папороті, (пухнаста) гілочки ялинки, (казкова) квіти. І як ото мороз уміє малювати на шибках так гарно?

За Дмитром Ткачем

❖ Спиши. Прикметники, що в дужках, постав у формі множини. Виділи закінчення, поясни їх правопис.

Відмінювання прикметників у множині

1. Прочитай продовження оповідання.

Таємниця Чорного озера

Дрон нахилився і натиснув на якусь невидиму кнопку. Зверху відкрився маленький люк, і Дрон з Круцем спритно пострибали всередину. Я, мов прозора хмаринка, просочилася за ними.

Нутрощі тарілки були дивні. Жодних меблів там не було. Лише на стелі я помітила два гаки.

— Ми на них спимо, — пояснив мені Круць.

— На чому? — не зрозуміла я.

— Почепившись ногами за гачки. Головою донизу.

— Навіщо?

— Це для того, щоб у польоті, який часом триває довгі роки, не старіти.

— Як? Невже все так просто? Для того, щоб зберегти вічну молодість, треба просто спати догори ногами, як кажан?

— Так! Це перша таємниця, яку ми тобі відкрили, — озвався Дрон. — А тепер до діла. Поглянь, це і є наш надпотужний двигун. — Дрон заговорив поважно, навіть урочисто.

— Ось він! — Круць показав на блискучий плаский предмет розміром з ніготь на мізинці. Я придивилася й зойкнула з подиву:

— Та це ж звичайна сонячна батарейка!

— Так! Але чому звичайна? Це один з найвидатніших винаходів нашої цивілізації. Хоча що ти в цьому розумієш?

— Заждіть! — Я просочилася крізь люк і за мить вже стояла на березі. Швидко розстебнула годинник у себе на руці, підчепила кришечку ззаду і витрусила на долоню маленьку сонячну батарейку. Точнісінько таку, яка лежала в **зелених чоловічків** у тарілці. Тільки моя була нова.

— Звідки? Звідки це у тебе? — Круць вражено лупав **рожевими очима**.

— Та в нас їх повно. Як бачите, не такі вже ми й відсталі.

Але інопланетяни мене не слухали. Мов заворожені, вони дивилися на батарейку, що лежала на моїй долоні.

— І ти зможеш віддати нам ЦЕ? — несміливо озвався Круць.

— Так, будь ласка, — і я простягла йому батарейку.

— Вибач, — подумки перепросив мене Дрон. — Я помилився. Виявляється, ви не такі вже й безнадійні. Прощавай, Олю! Зараз нам треба відлітати. Але ми повернемося. Неодмінно.

За кілька хвилин я побачила, як над озером засвітилася і піднялася в небо малесенька зелена цяточка. Я стріпнула головою. Невже все це було насправді? Я зустрілася з представниками позаземної цивілізації? Але ж я так нічого й не встигла дізнатися про них.

Я похнюпилась і повільно пішла з парку. Але тут у мене в голові залунало:

— Не журись! Ми прилетимо. І дуже скоро. Через місяць або через рік. Ти тільки чекай.

Відтоді я щодня стою на голові — на всякий випадок, щоб не старіти. Треба ж дочекатись інопланетян!

За Лесею Ворониною

- Якої допомоги потребували Дрон і Круць?
- Що зробила для них дівчинка?

• Яку таємницю відкрили Олі інопланетяни?

• Прочитайте текст в особах.

• Якими ти уявляєш інопланетян?

• Чи можна використані батарейки викидати до смітника? Чому?

РАФТ

Роль	Аудиторія	Формат	Тема
хто пише	хто отримує	форма написання тексту	про що текст
інопланетяни	люди	пост у соціальній мережі	охорона природи

2. Випиши з тексту виділені словосполучення. Визнач їх відмінок. Запиши в називному відмінку множини. Поясни правопис відмінкових закінчень.

3. Запиши словосполучення в родовому та знахідному відмінках однини. Виділи закінчення.

Прозорі хмаринки, кумедні прибульці, сонячні батарейки, маленькі жабки.

❖ Зверни увагу на особливості відмінювання прикметників у родовому і знахідному відмінках множини. Від чого залежить правопис відмінкових закінчень прикметників?

4. * Прочитай текст. Визнач головну його думку.

Коли ми вдивляємося в сяйво яскравих зір, нас цікавить багато запитань. Що ж від нас приховують ці далекі мандрівниці? Чи є життя в невідомих світах? Які вони — мешканці загадкових цивілізацій?

Перший крок до розкриття таємниць Всесвіту зроблено. Зроби наступний крок! Відкривай! Досліджуй! Пізнавай невідоме!

** Спиши перший абзац тексту. Підкресли прикметники. Надпиши їх відмінок.

*** *Письмо для себе* Що б я розповів/розповіла інопланетянам про Землю?

Вправи на вживання різних відмінкових форм прикметників у множині

1. Прочитай вірш Ірини Наріжної «Перший сніг». Яку картину ти намалював би/намалювала б до нього?

Сипле з неба перший сніг
Зіроньками білими,
Тихо стелить по землі
Ніжно-пишні килими.

В білі шати одяга
Дерева безлистії,
Проти сонечка горить
Іскрами барвистими.

Вся природа стала вмить
Зовсім-зовсім новою —
І здається все мені
Казкою чудовою.

❖ Випиши з тексту сполучення іменника з прикметником у множині. Визнач відмінок прикметників.

2. Прочитай текст. Підбери до нього заголовок.

Підморозило. Тоненьк.., прозор.. льодок укрив невелик.. озерця, калюжі. Густ.., сір.. хмари потемніли й важк.. брилами нависли над землею. Мабуть, буде сніг.

І ось на землю спускаються перші мохнат.. сніжинки. Вони безшумно сідають на зелен.. мохи, кудлат.. гілки ялин. Пухнаст.. ковдра стелиться по землі. Пороша…

За Володимиром Пархоменком

❖ Спиши текст, уставляючи закінчення прикметників.

❖ Підкресли прикметники в множині. Визнач і надпиши відмінок.

3. * Прочитай текст, ставлячи прикметники, що в дужках, у потрібному відмінку.

Глянь на (біла) (святкова) землю. Дерева вже не дерева, а витязі (сивий), що головою неба сягають. Хати — то (кришталевий) палаци. Кущі бузку — то …

За Дмитром Чередниченком

*** Спиши. Продовж текст, записавши свої враження від споглядання природи взимку. Не забувай уживати прикметники.

Вправи на вживання різних відмінкових форм прикметників у множині

1. Прочитай виразно п'єсу-казку.

Як подружитися з Чакалкою

Дійові особи:

Хрущ — травневий жук. Страшненький, але добрий.

Стефа — татова мазунка, мамине золотко, капосна вереда. Одне слово, наймолодша дитина в сім'ї. Весела, кмітлива, але балувана. Ходить у старшу групу дитсадка.

Ча́калка — казкове страшидло, родичка Бабая. Кандидат педагогічних наук.

Ірця — трохи плаксива дівчинка з неповної сім'ї. Ходить зі Стефою в садочок.

Сіяр — хлопчик з родини афганських емігрантів. Добрий розбишака. Теж ходить зі Стефою в садочок.

Орина — дівчинка-розбишака, школярка.

Сестричка — старша сестричка Стефи, школярка.

Сцена 5

Діти в класі. Сіяр зосереджено майструє ножиком рогатку. Ірця спить, згорнувшись у куточку калачиком. Орина сидить по-турецьки і смачно хрупає чіпсами. Стефа думає.

Збоку, мовби у вікно, час від часу заглядає Хрущ. Діти його не помічають.

Орина. Ха-ха! Ти, Сіяре, був як Івасик-Телесик. Сідай, Івасику-Телесику, на лопатку. Ні, ти не ручку клади, ти весь сідай. А як це весь сідай? Та м'яким місцем, як же іще! Ха-ха-ха! Так ото і з тобою! Сідай, Сіярику-Телесику, за парту. Ні, ти не на парту, а за парту сідай. Сміхота!

Стефа *(раптом схоплюється).* А й справді! Як же я раніше не здогадалася!

Сіяр *(здивовано відриваючись від роботи).* Про що?

Стефа. Про казку!

Сіяр. Яку ще казку?

Стефа. Ти бачив, як Чакалка хвилювалася, коли ти той... як Івасик-Телесик...

Сіяр. Ніякий я не Телесик! Я Сіяр-завойовник! Вона сказала, що я можу мати тут справжню зброю — і я її матиму. Але спершу змайструю цю рогатку і вцілю Чакалці в око!

Орина. Ха-ха-ха! У неї, певно, теж рогатка є, і не одна. І вона тобі теж кудись уцілить.

Сіяр жбурляє в Орину цурпалком, із якого вирізáв свою рогатку. Але Орина легко перехоплює деревинку і з реготом кидає назад у Сіяра, а тоді починає жбурляти всім, що під руку втрапляє, примовляючи:

Орина. Сіярику-Телесику, приплинь-приплинь до бережка! Дам тобі чипсів, дам тобі фанти!..

Стефа *(щодуху).* Та годі вам! Набалуєтеся ще! Ви не зрозуміли, про що я кажу. Про казку!

Орина *(єхидно).* Тобі казочки захотілося? Тобі мамця її на ніч оповідає, щоб доця спокійненько заснула?

Стефа. Оповідає! І мамця, і татко. Тому я це й зрозуміла!

Сіяр. Та кажи вже, нарешті, що ти зрозуміла!

Стефа. Чакалка — вона звідки? З казки! Чому вона так спокійнісінько розповідає нам, як втікати від неї лісом? Бо це — правда, а казці правда нічим не загрожує. Із казкою можна боротися тільки так, як борються в казках!

Сіяр. Себто, мені треба витесати не рогатку, а чарівний меч?

Орина. Ха-ха! Не меліть дурниць, малявки! Втекти від Чакалки нам не вдасться. Та й не хочеться, правду кажучи. Як ви не розумієте: це ж пригода! Справжня пригода! У мене такої ніколи в житті не було. І, може, ніколи й не буде більше. То хіба я випущу з рук таку

нагоду? Та нізащо в світі! Ні, я залишаюся тут, повчуся в Чакалячій школі, стану справжньою Чакалкою, а тоді повернуся додому — і в мами буде шок!

Стефа *(здивовано)***.** А ти теж хочеш залишитися, Сіяре?

Сіяр *(винувато)***.** Я ненадовго. Лише доки не роздобуду справжню зброю. А тоді я їй покажу, де раки...

Стефа. То й залишайтеся!

Гримнувши дверима, Стефа виходить у ніч.

Іван Андрусяк

- Де відбувається подія?
- Хто така Чакалка?
- Чому Стефа пішла, а Орина і Сіяр — залишилися?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/gQDmtg *або QR-кодом і прочитай початок п'єси.*

2. Випиши прикметники із частинки тексту «Дійові особи». Постав їх у множині. Визнач відмінок.

3. Підготуйтеся до інсценізації твору:

– визначте ролі;

– навчіться виразно читати;

– виготовте костюми.

Узагальнення та систематизація знань і вмінь за темою «Прикметник»

1. Прочитай уривок із роману.

Гаррі Поттер і філософський камінь

На уроці заклинань професор Флитвік оголосив, що вони, на його думку, вже готові робити те, про що мріяли найдужче, — змушувати літати **різні предмети** (про це вони мріяли ще відтоді, як він змусив літати довкола класу Невіловову жабку). Професор Флитвік розділив усіх учнів на

пари. Партнером Гаррі став Шеймус Фініґан. А ось Рон опинився в парі з Герміоною Ґрейнджер.

— Що ж, не забувайте тільки про той **плавний рух** зап'ястком руки, над яким ми працювали! — пищав професор Флитвік, забравшись, як завжди, на купу книжок. — Легко й елегантно, пам'ятайте, легко й елегантно!.. І дуже важливо точно вимовляти **магічні слова**!

Завдання виявилося важким. Гаррі з Шеймусом махали-вимахували своїми паличками, але перо, яке хлопці мали підняти вгору, незрушно лежало на столі. У Шеймуса зрештою урвався терпець, і він штрикнув перо паличкою — воно загорілось, і Гаррі мусив гасити його, накривши капелюхом.

Ронові теж не щастило.

— *Вінґардіум Левіоза*! — вигукував він, розмахуючи своїми **довгими руками**, немов вітряком.

— Ти не так кажеш! — дратувалася Герміона. — Має бути *«Він-ґар-діум Леві-о-за»*. *«Леві»* треба вимовляти протяжно й легко.

— Кажи сама, коли така розумна, — огризнувся Рон.

Герміона підкотила рукави мантії, махнула паличкою й вимовила:

— *Вінґардіум Левіоза*!

Перо піднялося зі столу й зависло приблизно за метр над їхніми головами.

— Дуже добре! — вигукнув професор Флитвік, заплескавши в долоні. — Дивіться сюди, міс Ґрейнджер це зробила!

Джоан Кетлін Ролінґ

Переклад Віктора Морозова

• Що вчилися робити на уроці діти?
• Прочитай пояснення професора Флитвіка про те, як змусити предмети літати.
• Кому вдалося це зробити?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/hj9pZt *або QR-кодом і перевір, чи уважно ти читав/ читала текст.*

2. Випиши з тексту виділені словосполучення.

❖ До прикметників добери антоніми. Запиши.
❖ До прикметника *магічні* добери і запиши синоніми.

3. Розшифруй анаграми. Запиши словосполучення.

Нарівча пачкали; нийвір гудр; тачніфансти дигопри.

❖ Прикметники проаналізуй за схемою (*див. форзац*).
❖ Склади і запиши речення з утвореними словосполученнями.

4. * Прочитай текст. Добери заголовок. Визнач тип цього тексту.

З року в рік Хлопчик-зірка гарнішав і гарнішав. А жителі села тільки дивувалися його неймовірній красі. Він мав личко біле й ніжне, мов вирізьблене зі слонової кістки. Його золоті кучері були як пелюстки гордого нарциса, губи схожі на пелюстки червоної троянди, очі — мов ніжні фіалки, що дивляться в чисту воду струмка.

За Оскаром Уайльдом

** Спиши текст. Після кожного прикметника в дужках познач скорочено рід, число і відмінок.
** Визнач роль прикметників у тексті.
*** До прикметника *неймовірний* добери і запиши синоніми. Введи їх у речення.
*** Яким ти собі уявляєш професора Флитвіка (твір «Гаррі Поттер і філософський камінь»)? Усно опиши його. Використовуй прикметники.

Узагальнення та систематизація знань і вмінь за темою «Прикметник»

1. Прочитай уривок із роману.

Гаррі Поттер і Таємна кімната

Кухня була **невеличка** і **тісненька**. Посередині стояв подряпаний **дерев'яний** стіл зі стільцями. Гаррі присів на краєчок стільця і роззирнувся довкола. Він ще ніколи не був у хаті чарівників.

Годинник на стіні навпроти мав тільки одну стрілку, і там не було жодних цифр. Довкола ободу були такі написи: «Час заварювати чай», «Час годувати курей» і «Ви запізнилися». На поличці над каміном стояли в три ряди книжки з такими назвами, як «Зачаровані запіканки», «Як виворожити власні вареники» і «Бенкет за хвилину — звичайна магія!» А якщо Гаррі міг вірити власним вухам, то по старенькому радіоприймачу, що висів над раковиною, щойно оголосили про початок програми «Година чаклунки» з популярною співучою відьмою Целестиною Ворбек.

Місіс Візлі бряжчала посудом, трохи безладно готуючи сніданок, і час від часу осудливо позирала на синів, кидаючи на сковороду сосиски. Іноді вона бурмотіла собі під ніс, скажімо: «Не розумію, *що* ви собі думали!» або: «Я б у таке *ніколи* не повірила!»

— Я не звинувачую тебе, любий, — заспокоїла вона Гаррі, накладаючи йому на тарілку вісім чи дев'ять сосисок. — Ми з Артуром також переживали за тебе. Оце вчора вночі

казали, що самі тебе заберемо, якщо до п'ятниці ти нічого не відпишеш Ронові. Але ж це треба додуматися, — вона поклала йому на тарілку три смажені яйця, — перелетіти пів країни нелегальною машиною — та вас будь-хто міг побачити!

Вона недбало махнула чарівною паличкою в бік раковини, де лежав брудний посуд, і він почав сам себе мити, тихенько подзенькуючи.

Джоан Кетлін Ролінґ
Переклад Віктора Морозова

- Чому сердилася місіс Візлі?
- Прочитай опис кухні чарівників. Порівняй з малюнком.
- Прочитай уривок, який найбільше сподобався.
- Яку передачу слухали по радіо?
- Назви яких радіостанцій ти знаєш? Чи знаєш дитячі радіостанції?
- Створи усний відгук на прочитаний уривок.

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/s80Yx9 *або QR-кодом і послухай, що саме в цей час транслюється по радіо.*

- Які програми сподобалися? Чому?
- Який формат — розмовний чи музичний — більш цікавий?
- Які передачі ти б назвав/назвала розважальними, а які — пізнавальними?
- Чи хотів би/хотіла б ти вести на радіо передачу? Яку?

Перейди на сайт за посиланням https://is.gd/tZAqKn *або QR-кодом. Віртуальна екскурсія.*

2. **Спиши останній абзац. Підкресли прикметники. Визнач їх рід, число і відмінок.**

3. **Виділені прикметники розбери як частину мови. (*Зразок див. на форзаці*).**

Перевір свої досягнення за посиланням на сайті* https://is.gd/STGhUj *або QR-кодом.

Відповіді до завдань — за посиланням на сайті* https://is.gd/IHOMZ1 *або QR-кодом.

Зміст

УСНА НАРОДНА ТВОРЧІСТЬ

ДОСЛІДЖУЮ ФОНЕТИЧНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Повторення вивченого про звуки і букви 3
Перший хлібороб (*міф*) 3
Повторення вивченого про звуки і букви 5
Князенко Ясен (*притча*) 5

ДОСЛІДЖУЮ ЛЕКСИЧНЕ ЗНАЧЕННЯ СЛОВА

Лексичне значення слова. Власне українські слова 8
Ой роду наш красний (*українська народна пісня*) 8
Лексичне значення слова.
Уявлення про слова, запозичені з інших мов 10
Зірка Мензатюк. Великий бал 10
Повторення та узагальнення знань про значення слова 13
Дідова дочка та бабина дочка (*українська народна казка*) 13

ДОСЛІДЖУЮ БУДОВУ СЛОВА

Значущі частини слова. Складні слова 16
Дідова дочка та бабина дочка (*українська народна казка*) (*продовження*) 16
Чергування голосних у коренях слів 18
Дідова дочка та бабина дочка *(українська народна казка*) (*продовження*) 18
Чергування приголосних у коренях слів 21
Котигорошко (*українська народна казка*) 21
Написання слів з префіксами ***пре-*** і ***при-*** 24
Котигорошко (*українська народна казка*) (*продовження*) 24
Правопис слів з апострофом після префіксів 26
Котигорошко (*українська народна казка*) (*продовження*) 26
Перевір свої досягнення 28

МАШИНА ЧАСУ: З ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

ДОСЛІДЖУЮ ЧАСТИНИ МОВИ

Поділ на групи слів, що належать до різних частин мови 29
Надія Красоткіна. Людина кожна має Батьківщину 29

ДОСЛІДЖУЮ ІМЕННИК

Повторення вивченого про іменник як частину мови 31
Марія Чабайовська. Трипільці 31
Повторення вивченого про іменник як частину мови..... 33
За Антоном Лотоцьким. Дитинство княгині Ольги 33
Повторення вивченого про іменник як частину мови 35
Роман Завадович. Ярослав Мудрий 35
Медіа. Лепбук. Від рукописної до електронної книги 36
Рід і число іменників 37
За Костянтиною Малицькою. Княжна Анна 37
Рід і число іменників 39
Олександр Олесь. Холм і Львів 39
Відмінювання іменників 41
За Михайлом Грушевським. Юність Богдана Хмельницького 41
Відмінювання іменників. Початкова форма іменників 43
Сергій Ільницький. Веселе ремесло 43

МОЯ ВЕЛИЧНА УКРАЇНА

ДОСЛІДЖУЮ ІМЕННИК

Визначення відмінків іменників 45
Надія Красоткіна. Моя Батьківщина — найкраща у світі 45
Розрізнення відмінків іменників з однаковими закінченнями 47
Микола Бакай. У рідному краї 47
Чергування кінцевих приголосних основи в іменниках жіночого роду в давальному і місцевому відмінках однини 49
За Аллою Сокол, Оленою Конечною. Державні символи України (*легенда*) 49
Чергування кінцевих приголосних основи в іменниках чоловічого і середнього роду в давальному і місцевому відмінках однини 51
Дмитро Білоус. Рідне слово 51
Чергування голосних у коренях іменників жіночого і чоловічого роду в однині 53
Оксана Кротюк. Лелеченька 53
Чергування голосних у коренях іменників жіночого і чоловічого роду в однині 55
Оксана Кротюк. Лелеченька (*продовження*) 55
Правопис закінчень іменників жіночого роду на *-а* (*-я*) в родовому відмінку 57
Іванна Савицька. Квіти України 57

Правопис закінчень іменників жіночого роду на *-а* (*-я*) в родовому відмінку 59
За Дмитром Красицьким. Дитинство Тараса 59
Правопис закінчень іменників чоловічого роду в родовому відмінку однини 61
За Дмитром Красицьким. Дитинство Тараса (*продовження*) 61
Розрізнення іменників з однаковими закінченнями в називному, родовому і знахідному відмінках однини 63
За Олесем Ільченком. Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі..... 63
Правопис закінчень іменників жіночого роду в орудному відмінку однини 65
За Олесем Ільченком. Хто не жив посеред бурі, той ціни не знає силі (*продовження*) 65
Правопис закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини 67
Ірен Роздобудько. Що може пензлик? 67
Правопис закінчень іменників чоловічого роду з основою на ***-р*** в орудному відмінку однини 69
Ірен Роздобудько. Що може пензлик? (*продовження*)..... 69
Правопис закінчень іменників чоловічого роду в давальному і місцевому відмінках однини 72
Анна Багряна. Квіти від жар-птиці 72
Правопис закінчень іменників чоловічого роду в давальному і місцевому відмінках однини 75
Наталка Поклад. Петриківські диво-квіти 75
Відмінювання іменників у множині 77
Фелікс Гальперін. Перший крок у космос 77
Правопис закінчень іменників у множині 79
Фелікс Гальперін. Перший крок у космос (*продовження*) 79
Уживання іменників із прийменниками в різних відмінках 81
Леонід Каденюк. Місія — космос 81
Уживання іменників із прийменниками в різних відмінках 83
За Романом Клочком. Домівка для минулого 83
Узагальнення та систематизація знань і вмінь за темою «Іменник» 86
Наталя Данилевич. Пан Котович (*п'єса-казка*) 86
Театралізація 90
Перевір свої досягнення..... 90

ДИВА НАУКИ І ТЕХНІКИ

ДОСЛІДЖУЮ ПРИКМЕТНИК

Повторення вивченого про прикметник як частину мови 91
З історії винаходів (*інфографіка*) 91
Уживання прикметників для всебічної характеристики предметів . 93
Наталія Федосенко. Їстівний поліетилен 93
Роль прикметників у мовленні 96
Історія Lego (*з журналу)* 96
Роль прикметників у мовленні 99
Тетяна Щербаченко (Стус). Як не заблукати в Павутині. Історія винайдення 99
Пряме і переносне значення прикметників 102
Тетяна Щербаченко (Стус). Як не заблукати в Павутині. Соціальні мережі 102
Медіа. Написання електронного листа 103
Вправи на визначення роду і числа прикметників за іменниками .. 104
Нетикет (*з Інтернету*) 104
Вправи на визначення роду і числа прикметників за іменниками .. 107
Нетикет (*з Інтернету*) (*продовження*) 107
Узагальнення знань про змінювання прикметників за родами і числами 109
Сергій Гридін. Федько, прибулець з Інтернету 109
Відмінювання прикметників 111
Сергій Гридін. Федько, прибулець з Інтернету 111
Відмінювання прикметників 114
Іван Андрусяк. Двісті ігор 114
Вправи на визначення відмінка прикметника в реченні 116
Люсі Гокінґ, Стівен Гокінґ. Джордж і таємний ключ до Всесвіту. *Переклад Ганни Лелів* 116
Вправи на визначення відмінка прикметника в реченні 119
Люсі Гокінґ, Стівен Гокінґ. Джордж і таємний ключ до Всесвіту. *Переклад Ганни Лелів* (*продовження*) 119
Спостереження за зв'язком прикметників з іменниками в реченні 121
За Віктором Калашниковим. Як оживають малюнки 121
Побудова сполучень слів і речень із прикметниками в різних відмінкових формах, уведення їх у текст 124
За Віктором Калашниковим. Як оживають малюнки (*продовження*) . 124

ПРИГОДИ І ФАНТАСТИКА

ДОСЛІДЖУЮ ПРИКМЕТНИК

Вимова і правопис прикметників із суфіксами ***-ськ***, ***-зьк***, ***-цьк*** 126
Ігор Січовик. Неймовірні пригоди барона Мюнхгаузена в Україні. Моїм пригодам немає кінця 126
Вимова і правопис прикметників із суфіксами ***-ськ***, ***-зьк***, ***-цьк*** 129
Ігор Січовик. Неймовірні пригоди барона Мюнхгаузена в Україні. Як я опинився в Україні 129
Уживання знака м'якшення перед закінченням прикметників чоловічого і середнього роду 131
За Ярославом Стельмахом. Митькозавр із Юрківки, або химера лісового озера 131
Уживання знака м'якшення перед закінченням прикметників жіночого роду 134
За Ярославом Стельмахом. Митькозавр із Юрківки, або химера лісового озера (*продовження*)..... 134
Форми давального і місцевого відмінків однини прикметників жіночого роду 136
Всеволод Нестайко. Чарівні окуляри 136
Форми давального і місцевого відмінків однини прикметників жіночого роду 139
Анатолій Костецький. Мінімакс Перший 139
Відмінювання прикметників у множині 141
За Лесею Ворониною. Таємниця Чорного озера 141
Відмінювання прикметників у множині..... 144
За Лесею Ворониною. Таємниця Чорного озера (*продовження*)... 144
Вправи на вживання різних відмінкових форм прикметників у множині 147
Вправи на вживання різних відмінкових форм прикметників у множині 148
Іван Андрусяк. Як подружитися з Чакалкою (*п'єса-казка*) 148
Театралізація 150
Узагальнення та систематизація знань і вмінь за темою «Прикметник» 150
Джоан Кетлін Ролінґ. Гаррі Поттер і філософський камінь. *Переклад Віктора Морозова* 150
Узагальнення та систематизація знань і вмінь за темою «Прикметник» 153
Джоан Кетлін Ролінґ. Гаррі Поттер і Таємна кімната. *Переклад Віктора Морозова* 153
Перевір свої досягнення..... 154
Відповіді до завдань 154

Навчальне видання

Чабайовська Марія Іванівна
Омельченко Наталія Михайлівна
Кожушко Світлана Михайлівна

УКРАЇНСЬКА МОВА
ТА ЧИТАННЯ

Підручник для 4 класу
закладів загальної середньої освіти
(у 2-х частинах)

Частина 1

Рекомендовано
Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів.
Продаж заборонено

Підручник відповідає Державним санітарним нормам і правилам
«Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей»

Головний редактор *Іван Білах*
Редактор *Ігор Миколів*
Комп'ютерне верстання *Марії Логош*
Художнє оформлення *Мар'яни Дячинської*

Формат 70x100 1/16.
Умовно-друк. арк. 12,96. Облік.-видавн. арк 8,10. Наклад 15811 прим.

ТзОВ «Видавництво Астон» 46006, м. Тернопіль, вул. Гайова, 8
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів
видавничої справи ТР №28 від 09.06.2005 р.
www.aston.te.ua, e-mail: tovaston@gmail.com

ІМЕННИК

Таблиці відмінювання іменників у множині

Від-мінок	Питання	Жіночий рід				
Н.	*хто? що?*	книги	вишні	мрії	вежі	печі
Р.	*кого? чого?*	книг□	вишень□	мрій□	веж□	печей
Д.	*кому? чому?*	книгам	вишням	мріям	вежам	печам
Зн.	*кого? що?*	книги	вишні	мрії	вежі	печі
Ор.	*ким? чим?*	книгами	вишнями	мріями	вежами	печами
М.	*(на) кому? (на, у/в) чому?*	(на/у) книгах	(на/у) вишнях	(у) мріях	(на) вежах	(на/у) печах
Кл.	—	книги	вишні	мрії	вежі	печі

Відмінок	Чоловічий рід			Середній рід		
Н.	столи	батьки	гаї	вікна	поля	знання
Р.	столів	батьків	гаїв	вікон□	полів	знань□
Д.	столам	батькам	гаям	вікна	полям	знанням
Зн.	столи	батьків	гаї	вікна	поля	знання
Ор.	столами	батьками	гаями	вікнами	полями	знаннями
М.	(на) столах	(на) батьках	(у) гаях	(на/у) вікнах	(на/у) полях	(на) знаннях
Кл.	столи	батьки	гаї	вікна	поля	знання

Аналіз іменника як частини мови

План аналізу

1. Аналізоване слово.
2. Питання, на яке воно відповідає.
3. Частина мови.
4. Початкова форма (Н. в., одн.).
5. Назва власна чи загальна.
6. Назва істоти чи неістоти.
7. Рід.
8. Число.
9. Відмінок.
10. Яким членом речення виступає.

Зразок письмового аналізу

Тихесенько вітер віє,
Степи, лани мріють,
Між ярами над степами
Верби зеленіють.
Тарас Шевченко

Вітер — (*що?*) імен., поч. ф. — (*що?*) вітер, загальна назва, назва неістоти, чол. рід, одн., Н. в., підмет.

ПРИКМЕТНИК

Таблиця відмінювання прикметників

Число	Однина			Множина
Рід / Відмінки	ч. р.	ж. р.	с. р.	
Н.	*який?*	*яка?*	*яке?*	*які?*
	білий синій	біла синя	біле сине	білі сині
Р.	*якого?*	*якої?*	*якого?*	*яких?*
	білого синього	білої синьої	білого синього	білих синіх
Д.	*якому?*	*якій?*	*якому?*	*яким?*
	білому синьому	білій синій	білому синьому	білим синім
Зн.	*як Н. або Р.*	*яку?*	*яке?*	*як Н. або Р.*
	білий (білого) синій (синього)	білу синю	біле сине	білі (білих) сині (синіх)
Ор.	*яким?*	*якою?*	*яким?*	*якими?*
	білим синім	білою синьою	білим синім	білими синіми
М.	*(на) якому?*	*(на) якій?*	*(на) якому?*	*(на) яких?*
	(на/у) білому (на/у) синьому	(на/у) білій (на/у) синій	(на/у) білому (на/у) синьому	(на/у) білих (на/у) синіх

Аналіз прикметника як частини мови

План аналізу

1. Аналізоване слово.
2. Питання, на яке воно відповідає.
3. Частина мови.
4. Початкова форма (називний відмінок, однина, чоловічий рід).
5. З яким іменником зв'язаний.
6. Рід.
7. Число.
8. Відмінок.
9. Яким членом речення виступає.

Зразок письмового аналізу

Дрібнесенькі дзвіночки,
Неначе воскові,
Нанизано рядочком
На довгому стеблі.
Катерина Перелісна

(На) довгому — (*на якому?*) прикметник, поч. ф. — (*який?*) довгий, зв'язаний зі словом *стеблі*, середній рід, одн., М. в., другорядний член речення.